

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

**Η ΝΕΟ-ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΤΟΥ ΝΤΑΒΟΥΤΟΓΛΟΥ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ
ΣΤΙΣ ΤΟΥΡΚΟ-ΙΣΡΑΗΛΙΝΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΑΡΙΟΣ ΕΥΡΥΒΙΑΔΗΣ

ΟΥΡΑΝΙΑ Ι. ΜΙΧΑΛΟΛΙΑΚΟΥ

A.M. 1210MO25

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	2
ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΝΤΑΒΟΥΤΟΓΛΟΥ ΚΑΙ ΝΕΟ ΟΘΩΜΑΝΙΚΕΣ ΦΙΛΟΛΟΞΙΕΣ.....	5
1.1 Οι ιδεολογικο-πολιτικές επιρροές του Νταβούτογλου	5
1.2 Το στρατηγικό όραμα του Νταβούτογλου για την Τουρκία	9
ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ.....	17
2.1 Η πολιτική της Τουρκίας στη Μ. Ανατολή πριν την άνοδο του ΑΚΡ	17
2.2 Η άνοδος του ΑΚΡ στην εξουσία. Η πορεία προς τη μεταβολή της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής.....	19
2.3 Το άνοιγμα στον αραβο-μουσουλμανικό κόσμο	23
2.4 Η Αραβική Άνοιξη και η Τουρκία.....	35
ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΟΙ ΤΟΥΡΚΟ-ΙΣΡΑΗΛΙΝΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΥΠΟ ΤΗ ΝΕΑ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	42
3.1 Οι Τουρκο-Εβραϊκές σχέσεις στο φάσμα της Ιστορίας.	42
3.2 Η θέση του Νταβούτογλου για το Ισραήλ.....	56
3.3 Το τέλος των τουρκο-ισραηλινών σχέσεων	57
ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ – ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΩΝ ΜΗΔΕΝΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΣΤΑ ΠΟΛΛΑΠΛΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ	67
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	71
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	73

Abstract: Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως σκοπό την ανάλυση και ερμηνεία της νέας τουρκικής εξωτερικής πολιτικής όπως διαμορφώθηκε από το «όραμα» του Νταβούτογλου και τις φιλοδοξίες του Ερντογάν και του ΑΚΡ. Η νεο-οθωμανική πολιτική που υιοθέτησε το δίδυμο Νταβούτογλου-Ερντογάν οδήγησε σε μία εξ ολοκλήρου μεταστροφή των σχέσεων της Τουρκίας με τα αραβικά κράτη της Μέσης Ανατολής αλλά και με το Ισραήλ επιφέροντας ωστόσο πέρα από οφέλη και νέους κινδύνους και προκλήσεις για την ίδια τη χώρα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το Νοέμβριο του 2002 το κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης του Ερντογάν (Adalet ve Kalkinma Partisi, ΑΚΡ) ανέρχεται στην εξουσία εγκαινιάζοντας μία νέα κατεύθυνση και στρατηγική στη χάραξη της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Η Τουρκία πλέον έχει υιοθετήσει τη νεο-οθωμανική κατεύθυνση στην άσκηση της πολιτικής της καθώς κεντρικός πυρήνας αυτής είναι η διείσδυση και η άσκηση επιρροής στα εδάφη που κάποτε βρίσκονταν υπό οθωμανική κυριαρχία. Η άνοδος, ωστόσο, του νεο-οθωμανισμού στη σύγχρονη Τουρκία είναι αποτέλεσμα πολλών διαφορετικών παραγόντων.

Αρχικά οι ίδιες οι πολιτικές προσωπικότητες που διαδραματίζουν πρωτεύοντα ρόλο στην τουρκική πολιτική την ωθούν προς αυτήν την κατεύθυνση με βασικό δρώντα βέβαια τον Νταβούτογλου. Ο Νταβούτογλου με τη θεωρία του στο «Στρατηγικό Βάθος» προβάλλει εκτενώς την ιδέα του νεο-οθωμανισμού. Στο βιβλίο του ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών αναλύει εκτενώς, παραβλέποντας ενίοτε τα εμπόδια προς την υλοποίηση του σκοπού αυτού, του πώς θα μπορούσε η Τουρκία να καταστεί ως περιφερειακή αλλά και εν δυνάμει παγκόσμια δύναμη χρησιμοποιώντας την πολιτισμική και γεωγραφική κληρονομιά της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Τη «φιλοσοφία» και τη φιλοδοξία αυτήν ασπάζεται και ο Ερντογάν ο οποίος με τις πολιτικές του ενέργειες και τη ρητορική του αποσκοπεί στην πραγμάτωση αυτού του πολιτικού στόχου. Η πολιτική αυτή φαίνεται ότι έχει και την αποδοχή της τουρκικής

κοινωνίας, εντός της οποίας παρατηρείται, κατά τα τελευταία χρόνια, μία ολοένα και αυξανόμενη άνοδος του ισλαμικού-θρησκευτικού στοιχείου.

Επίσης, οι αλλαγές σε συστημικό επίπεδο δημιούργησαν πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη και ανάδειξη τέτοιου είδους πολιτικών, αρχής γενομένης με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Η Τουρκία μπορεί πλέον, σύμφωνα και με την τουρκική ρητορική, να ξεφύγει από τη θέση του παθητικού δρώντα και να χαράξει μία νέα στρατηγική στην εξωτερική της πολιτική, χωρίς να έχει ν' αντιμετωπίσει τις απειλές που την κρατούσαν δέσμια μέχρι πρότινος.

Οι παράγοντες αυτοί, επομένως, αποτέλεσαν το βασικό κορμό που οδήγησε στη διαμόρφωση της σύγχρονης τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιαστούν οι προσπάθειες της τουρκικής κυβέρνησης για την προώθηση της νέας της εξωτερικής πολιτικής, ο αντίκτυπος που είχε στην περιοχή αλλά και τα αποτελέσματα που απέφερε για την ίδια την Τουρκία.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα παρατεθούν οι επιρροές του «αρχιτέκτονα» της νέας τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, του Νταβούτογλου, και η θεωρία του περί στρατηγικού βάθους της Τουρκίας. Το νεο-οθωμανικό μοντέλο, το οποίο προϋπήρχε του Νταβούτογλου και θεμελιώθηκε κυρίως επί εποχής Οζάλ, αποτελεί τη βάση για το «όραμα» του Νταβούτογλου αναφορικά με τη θέση της Τουρκίας, η οποία σύμφωνα με τον ίδιο λόγω της οθωμανικής κληρονομιάς της μπορεί να διαδραματίσει πρωτεύοντα ρόλο τόσο σε περιφερειακό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται η μεταστροφή της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής στο χώρο της Μέσης Ανατολής μετά την άνοδο του AKP στην εξουσία. Το δίδυμο Νταβούτογλου-Ερντογάν επιχειρεί την προσέγγιση του αραβικού κόσμου προκειμένου να επιτευχθούν οι πολιτικοί στόχοι που έχουν τεθεί από την κυβέρνηση. Ωστόσο οι ενέργειες αυτές, πρωτίστως λόγω της Αραβικής Άνοιξης δεν απέφεραν τα επιθυμητά αποτελέσματα στην Τουρκία και την έθεσαν αντιμέτωπη με νέα προβλήματα.

Εν συνεχεία στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται αρχικά η ιστορία των τουρκο-εβραϊκών σχέσεων από την περίοδο γένεσης του Ισλάμ μέχρι την άνοδο του AKP.

Παρόλες τις όποιες εντάσεις έχουν συντελεστεί σε όλο το ιστορικό φάσμα οι δύο λαοί είχαν καταφέρει τα τελευταία χρόνια πριν την άνοδο του ΑΚΡ να δημιουργήσουν μία σταθερή συμμαχία. Ωστόσο η άνοδος του ΑΚΡ στην Τουρκία και η μεταστροφή της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής είχε αρνητικό αντίκτυπο στις τουρκο-ισραηλινές σχέσεις. Η Τουρκία προκειμένου να κερδίσει τον αραβικό κόσμο υιοθέτησε μία επιθετική ρητορική έναντι του Ισραήλ, σπάζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τις σχέσεις της με την άλλοτε σύμμαχο χώρα. Τα γεγονότα στο Davos και στο Mavi Marmara αποτέλεσαν κομβικά σημεία στη διατάραξη των σχέσεων των δύο χωρών που χαρακτηρίζονται έκτοτε ως τεταμένες.

Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο, θα γίνει μία αναφορά στις προκλήσεις που αντιμετωπίζει σήμερα η Τουρκία τόσο σε εξωτερικό όσο και εσωτερικό επίπεδο, καταδεικνύοντας για μία ακόμη φορά στην πορεία της εργασίας το ισχύον οικοδόμημα πάνω στο οποίο βασίστηκε η αρχή των μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες.

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΝΤΑΒΟΥΤΟΓΛΟΥ ΚΑΙ ΝΕΟ-ΟΘΩΜΑΝΙΚΕΣ ΦΙΛΟΔΟΞΙΕΣ

1.1 Οι ιδεολογικο-πολιτικές επιρροές του Νταβούτογλου

Ο ισλαμισμός, τον οποίο ο Κεμάλ και οι οπαδοί του δεν μπόρεσαν να εξαλείψουν την περίοδο του μονοκομματισμού, αναβίωσε κι έκανε αισθητή την παρουσία του με την έλευση του πολυκομματισμού το 1946, και ιδίως μετά το 1950, οπότε έγιναν και οι πρώτες ελεύθερες εκλογές. Χαρακτηριστικά μεταξύ του 1945 και 1950, αναδύθηκε ένας αριθμός κομμάτων που στο πολιτικό τους πρόγραμμα έκαναν ειδικές αναφορές στο Ισλάμ. Η εμφάνιση, κατά την περίοδο αυτήν, μίας διαρκέστερης προσπάθειας ισλαμικού ρεβιζιονισμού σημείωσε άνοδο τη δεκαετία του '70 και επιταχύνθηκε κυρίως στις αρχές της δεκαετίας του '80¹. Η Τουρκία εμφανίζεται πλέον ως χώρα ισλαμιστική στο χαρακτήρα με εθνικιστική συμπεριφορά και η νέα ιδεολογία συνίσταται στον ισλαμο-εθνικισμό και στον ηγεμονισμό. Οι κυριότεροι εκφραστές του ισλαμισμού την περίοδο αυτήν είναι ο Νεσμετίν Ερμπακάν και ο Τουργκούτ Οζάλ.

Ο Ερμπακάν στη δεκαετία του '70 υπήρξε ο κύριος και ο πρώτος εκφραστής της ιδέας του να δημιουργηθεί ένας καθεστωτικός πόλος, στηριγμένος στο Ισλάμ και ικανός να ανταγωνιστεί τον αντίστοιχο κεμαλικό². Ο Ερμπακάν προσπάθησε ν' αποδώσει στο πολιτικό Ισλάμ μία αυτόνομη πολιτική ύπαρξη η οποία θ' αποτελούσε το αντίπαλον δέος του Κεμαλισμού. Η ιδέα αυτή πάντως επηρέασε μεταγενέστερα τον Ερντογάν και το ΑΚΡ.

Παρόλες τις επεμβάσεις του τουρκικού στρατού δεν έγινε εφικτό ν' ανακοπεί η δυναμική του ισλαμικού στοιχείου στην τουρκική κοινωνία. Η περίοδος του Τουργκούτ Οζάλ μετά το πραξικόπημα του 1980 ενίσχυσε την παρουσία του Ισλάμ

¹ Σύνθεση Επιτροπής Μελετών-Ερευνών του ΣΕΕΘΑ, «Συνέπειες στο τουρκικό κατεστημένο από την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση», ΣΕΕΘΑ, σελ. 10-12, <http://www.seetha.gr/index2.php?option=comcontent&dopdf=1&id=98> (ημερ. πρόσβασης 12/5/2012).

² Κωνσταντινίδης Στέφανος, *Το πολιτικό Ισλάμ*, Άρδην, Τεύχος 72, 2010, <http://www.ardn.gr/?q=node/177> (ημερ. πρόσβασης 1/6/2012).

στην πολιτικο-κοινωνική ζωή της Τουρκίας. Άλλωστε ο Οζάλ υπήρξε ευνοούμενος του στρατοκρατικού καθεστώτος του Εβρέν, ο οποίος είχε ευνοήσει ιδιαίτερα το ισλαμικό στοιχείο στην Τουρκία.

Ο Οζάλ διετέλεσε ως πρωθυπουργός και αρχηγός του ANAP από το 1983 μέχρι το 1989 και έπειτα ως Πρόεδρος από το 1987 μέχρι το θάνατό του το 1993. Προερχόμενος από τη μετριοπαθή πτέρυγα του πολιτικού Ισλάμ, υπήρξε στην ουσία ο θεμελιωτής του νεο-οθωμανικού μοντέλου στην άσκηση της πολιτικής. Συγκεκριμένα, η πολιτική που ασκήθηκε επί των ημερών του είχε ως επίκεντρο την κληρονομιά της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο Οζάλ, άλλωστε, ισχυριζόταν ότι η οθωμανική αυτοκρατορία θα μπορούσε να βοηθήσει την Τουρκία όχι μόνο να λύσει τα περιφερειακά της προβλήματα αλλά και ν' αποκτήσει επιρροή στον έλεγχο της περιοχής. Επομένως το οθωμανικό πολιτικό και πολιτιστικό σύστημα θ' αποτελούσε το ιδανικό μοντέλο για την Τουρκία του 20^{ου} αιώνα³.

Επί εποχής Οζάλ υπάρχει πλέον μία επανεκτίμηση του ρόλου του Ισλάμ ως τμήμα της τουρκικής ταυτότητας ενώ έγιναν προσπάθειες υποστήριξης και προώθησης μίας συλλογικής ταυτότητας σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής. Ο Οζάλ εν ολίγοις επιδίωξε να ενισχύσει την περιφερειακή οικονομική, πολιτιστική και πολιτικο-στρατιωτική παρουσία της Άγκυρας με την αξιοποίηση κατά κύριο λόγο της γλωσσικής-εθνοτικής και θρησκευτικής συγγένειας των συμπατριωτών του με πληθυσμούς της Υπερκαυκασίας, της Κεντρικής Ασίας, της Μέσης Ανατολής και των Βαλκανίων. Το μέγεθος μάλιστα των βλέψεών του αποδίδει η ρήση του ότι ο «21^{ος} αιώνας θα είναι ο αιώνας των Τούρκων» με την επιρροή τους να επεκτείνεται «από την Αδριατική έως το Σινικό Τείχος»⁴.

³ Laçiner Sedat, *Özalizm (Neo-ottomanism): An Alternative in Turkish Foreign Policy?*, Yönetim Bilimleri Dergisi, (1:1-2) 2003-2004, Journal of Administrative Sciences, p. 171, <http://ybd.comu.edu.tr/sites/ybd.comu.edu.tr/files/%C3%96zalizm%20%28Neo-Ottomanism%29%20An%20Alternative%20in%20Turkish%20Foreign%20Policy.PDF> (ημερ. πρόσβασης 8/8/2012).

⁴ Σέκερης Ε.Γ., *Οζάλ, Ερντογάν και η νέα τουρκική πολιτική*, Διπλωματικό Περισκόπιο, 11 Μαρτίου 2009, <http://www.diplomatikoperiskopio.com/index.php?option=com.content&view=article&id=363:2009-03-11-07-41-16&catid=39:2008-05-31-14-19-42&Itemid=65> (ημερ. πρόσβασης 21/7/2012).

Ο Οζάλ στήριξε κι ενίσχυσε συστηματικώς το κίνημα των Νεο-οθωμανιστών, το οποίο ήταν γνωστό και ως İkinci Cumhuriyetçiller (οι Δεύτεροι Δημοκρατικοί). Πρόκειται για ένα πνευματικό κίνημα, το οποίο υποστήριζε την τουρκική επιδίωξη μίας ενεργού και διαφοροποιημένης εξωτερικής πολιτικής στην περιοχή, βάσει της οθωμανικής ιστορικής κληρονομιάς. Οι νεο-οθωμανοί οραματίζονταν την Τουρκία ως τον ηγέτη του μουσουλμανικού και τουρκόφωνου κόσμου και ως κεντρική εξουσία στην Ευρασία⁵.

Επίσης ο Οζάλ, όπως και ο αδελφός του Κορκούτ, υπήρξαν μέλη της «Εστίας των Πεφωτισμένων». Επρόκειτο για μία ελιτίστικη, μουσουλμано-τουρκικής ιδεολογίας οργάνωση η οποία δημιούργησε μία σημαντική ιδεολογική τάση, την «Τουρκο-ισλαμική Σύνθεση». Η Τουρκο-ισλαμική Σύνθεση οικοδομήθηκε επί Κενάν Εβρέν και αποτέλεσε τη βάση της λειτουργίας και της διακυβέρνησης κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του⁶. Σύμφωνα με τον ιδεολογικό της αρχηγό, İ. Kafesoglu, η κοινωνία έπρεπε να επιστρέψει στις θεμελιώδεις αρχές του τουρκισμού και του Ισλάμ. Κατά τον Kafesoglu η τουρκική πολιτική ιστορία έπρεπε να ξαναγραφτεί υπό το πρίσμα των πολιτισμικών στοιχείων που αναφέρονται ειδικώς στους τουρκικούς λαούς, όπως αυτοί ενεφανίσθησαν στην Κ. Ασία, ίδρυσαν αρκετά κράτη, προσηλυτίσθηκαν έπειτα το Ισλάμ και συνεκέρασαν επιτυχώς την τουρκική πολιτισμική κληρονομιά με αυτήν του Ισλάμ. Αυτή η σύνθετη πολιτισμική κληρονομιά, σύμφωνα με τον ίδιο δημιούργησε δύο σημαντικές αυτοκρατορίες: των Σελτζούκων και των Οθωμανών οι οποίες κατέρρευσαν λόγω της δυτικολαγνείας των τούρκων διανοουμένων και με αποτέλεσμα την αποδόμηση του τρίπτυχου οικογένειας-τεμένους-στρατώνος που επί αιώνες ενέπνεε την τουρκική συλλογική συνείδηση⁷.

Ο Οζάλ, πάντως, έχοντας ως πυξίδα την πολιτιστική ταυτότητα της χώρας του, την παρουσίαζε ως τη μόνη φιλοδυτική και ειρηνική χώρα, που αποτελεί σταθεροποιητικό παράγοντα και περιφερειακή δύναμη. Άλλωστε σύμφωνα με τον

⁵ Μάζης Θ. Ιωάννης, *Νταβούτογλου και Γεωπολιτική*, Αθήνα, Εκδόσεις Ηρόδοτος, 2012, σελ.16-20.

⁶ Μηνάγιας Χρήστος, *Η ιδεολογική σφραγίδα και τα γεωστρατηγικά αδιέξοδα της «Νέας» Τουρκίας*, ΣΕΕΘΑ, <http://www.seetha.gr/arthra-tes-seetha/arthra-tou-seetha/eideologikesphragidakaita-geostrategikaadiexodatesneastourkias.html> (ημερ. Πρόσβασης 30/7/2012).

⁷ ό.π., Μάζης, 2012, σελ.17.

ίδιο, το τουρκικό Ισλάμ διέφερε πολύ από το αραβικό και ιρανικό Ισλάμ, λόγω του ότι ήταν πιο μετριοπαθές. Επομένως, και λόγω αυτής της διαφοράς, το τουρκικό Ισλάμ θα μπορούσε να προσφέρει πραγματική ειρήνη μεταξύ μουσουλμάνων και αλλόθρησκων. Ενώ δεν αντιτίθετο στο πολιτικό Ισλάμ, ο Οζάλ έδειχνε επίσης να υποστηρίζει τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Τουρκίας. Αναφορικά με την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας ο Οζάλ υποστήριζε ότι οι Τούρκοι ήταν Ευρωπαίοι Μουσουλμάνοι ενώ στο βιβλίο του *“Turkey in Europe, Europe in Turkey”* παραθέτει ότι η Τουρκία ανέκαθεν αποτελούσε και θα εξακολουθήσει ν’ αποτελεί κομμάτι της Ευρώπης⁸. Δεν είχε καμία αμφιβολία για την ευρωπαϊκή καταγωγή των Τούρκων και δήλωνε ότι, ακόμα και ως μεγάλος ασθενής η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν γνωστή ως ευρωπαϊκή και όχι ασιατική ή αφρικανική δύναμη⁹. Η χώρα όφειλε να γίνει αποδεκτή ως έχει από τους ευρωπαίους εταίρους και να βελτιωθεί σε θεσμούς ως πλήρες μέλος.

Στη μετα-Οζάλ εποχή και παρά τις επεμβάσεις του στρατού ανέρχεται στην εξουσία το 1996 ο Ερμπακάν ο οποίος έγινε κι ο πρώτος ισλαμιστής Πρωθυπουργός της Τουρκίας. Ο Ερμπακάν στα θέματα εξωτερικής πολιτικής είχε εστιάσει στις σχέσεις της Τουρκίας με τις ισλαμικές χώρες καθώς θεωρούσε ότι η χώρα μέσω αυτού του τρόπου θα μπορούσε ν’ αποκτήσει έναν πρωτεύοντα ρόλο σε περιφερειακό επίπεδο. Επίσης αναφορικά με το Ισραήλ θεωρούσε ότι η Τουρκία θα έπρεπε να τηρήσει αποστάσεις από εκείνο. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Ερμπακάν από το 1969 είχε συγγράψει ένα θεωρητικό, ισλαμο-τουρκικής εμπνεύσεως έργο με τίτλο *“Millî Götüs”* το οποίο αποτέλεσε τη Βίβλο των, τουρκικής ιθαγένειας, Ισλαμιστών στην Ευρώπη, υπό την αιγίδα της ομοτίτλου οργανώσεως στη Γερμανία με πρώτο Πρόεδρο τον ανιψιό του Ερμπακάν, Μεχμέτ Ερμπακάν. Η οργάνωση αυτή μάλιστα διαδραμάτισε μετέπειτα σημαντικό ρόλο στη χρηματοδότηση του κόμματος ΑΚΡ του Ερντογάν.

⁸ ό.π., Laçiner Sedat, *Özalism (Neo-ottomanism): An Alternative in Turkish Foreign Policy*, 2004, p.171.

⁹ Καραμπελιάς Γεράσιμος, *Από τη Σκύλλα στη Χάρυβδη. Η εμφάνιση της νεο-οθωμανικής ιδεολογίας στην τουρκική πολιτική σκηνή και ο εγκλωβισμός της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής*, Άρδην, Τεύχος 73, 2010, <http://www.ardn.gr/?q=node/1544> (ημερ. πρόσβασης 3/7/2012).

Η πρωθυπουργία του Ερμπακάν διήρκησε μέχρι το 1997 όπου το «βελούδινο» πραξικόπημα των στρατιωτικών τον απέβαλε από την εξουσία. Η «βελούδινη» παρέμβαση της στρατιωτικής ιεραρχίας επήλθε ως αποτέλεσμα των πρωτοβουλιών του Ερμπακάν για την προώθηση των σχέσεων με τα ισλαμικά κράτη, συμπεριλαμβανομένων του Ιράν και της Λιβύης, αλλά και λόγω της υποστήριξης που παρείχε σε ισλαμιστές ψηφοφόρους, όπως με το να φορούν οι γυναίκες μαντίλα στα πανεπιστήμια και στους δημόσιους χώρους καθώς και με την αύξηση των δαπανών στα θρησκευτικά σχολεία.

Η ιδεολογική κληρονομιά των ισλαμιστών πολιτικών ενεπότισε οργανικώς τη νοοτροπία των σύγχρονων φορέων χάραξης της πολιτικής. Ο Νταβούτογλου, με σαφείς επιρροές από αυτούς τους πολιτικούς, αποσκοπεί ν' αναδείξει και ο ίδιος και να προωθήσει το νεο-οθωμανικό του όραμα για την τουρκική εξωτερική πολιτική.

1.2 Το στρατηγικό όραμα του Νταβούτογλου για την Τουρκία

Το 2009 ο Νταβούτογλου αναλαμβάνει τη θέση του Υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας σηματοδοτώντας κατ' αυτόν τον τρόπο το νέο προσανατολισμό της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής που συχνά αποκαλείται ως «δόγμα Νταβούτογλου». Οι Τούρκοι πίστευαν ότι ο Νταβούτογλου ανέλαβε τα καθήκοντά του σε μία περίοδο που η χώρα αναμενόταν να έρθει αντιμέτωπη με αρκετά εξωτερικά προβλήματα και θα χρειαστεί να λάβει σημαντικές αποφάσεις. Ωστόσο η εμπειρία του και οι γνώσεις του έδιναν την ελπίδα στους Τούρκους ότι θ' αντιμετωπίσει τα όποια ζητήματα προκύψουν με σύνεση¹⁰.

Ο νέος Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών, με γνώμονα τη θεωρία του, που εκφράζεται στο βιβλίο του με τίτλο το «*Στρατηγικό Βάθος*», προχωράει στη χάραξη της νέας τουρκικής εξωτερικής πολιτικής επιχειρώντας να δημιουργήσει μία γεωπολιτική σύζευξη. Καθώς προβάλλει το γεωγραφικό πλεονέκτημα του «στρατηγικού βάθους» της τουρκικής θέσης στο διεθνές σύστημα προσπαθεί ταυτόχρονα να διαμορφώσει

¹⁰ Μηνάγιας Χρήστος, *Η γεωπολιτική στρατηγική και η στρατιωτική ισχύς της Τουρκίας*, Αθήνα, Εκδόσεις Τουρίκη, 2010, σελ. 39.

τους πολιτικούς στόχους της Τουρκίας που υπαγορεύονται από τη γεωγραφία, με κεντρική επιδίωξη την άσκηση κεντρικού και ηγετικού ρόλου στο μουσουλμανικό κόσμο¹¹.

Οι οντότητες του ιστορικού, γεωγραφικού και πολιτισμικού βάθους αποτελούν τις θεμελιακές παραμέτρους της νταβουτογλιανής θεωρίας. Οι συγκεκριμένες μάλιστα οντότητες αποτελούν συνάμα και τις θεμελιώδεις συνιστώσες του στρατηγικού βάθους. Το «όραμα» του Νταβούτογλου βασίζεται στο ότι η Τουρκία δε θ' αποτελεί πλέον μία χώρα η οποία θ' αρκείται στο ν' αντιδρά σ' ενδεχόμενες κρίσεις αλλά στο ότι θ' αντιλαμβάνεται τις κρίσεις προτού αναδυθούν και θα επεμβαίνει αποτελεσματικά¹² διαμορφώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τις ισορροπίες σε περιφερειακό επίπεδο. Η Τουρκία, σύμφωνα με τον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών, πρέπει να ξεφύγει από τη θέση του παθητικού/περιφερειακού υποκειμένου. Ο επαναπροσδιορισμός αυτός του γεωπολιτικού ρόλου της Τουρκίας και η νέα αυτή προσέγγιση αναφορικά με τη γεωπολιτική επηρεάζει, ωστόσο, άμεσα και τις βασικές παραμέτρους της Τουρκίας σχετικά με την πολιτική, την οικονομία και την ασφάλεια. Επομένως η στρατηγική εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας οφείλει ν' αποβλέπει στην αναδιαμόρφωση των σχέσεων με τα κέντρα ισχύος κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να υπάρχουν εναλλακτικές επιλογές και στη δημιουργία μίας ενδοχώρας (Hinterland) με την οποία θα ενισχυθούν οι μακροπρόθεσμοι πολιτισμικοί, οικονομικοί και πολιτικοί δεσμοί¹³.

¹¹ Ιακώβου Χρήστος, *Νεοοθωμανικός ηγεμονισμός με στρατηγικό βάθος*, Πολίτης, 30/5/2010, <http://www.ifestosedu.gr/109%20%CE%9D%CF%84%CE%B1%CE%B2%CE%BF%CF%8D%CF%84%CE%BF%CE%B3%CE%BB%CE%BF%CF%85%20%CE%A3%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%B2%CE%AC%CE%B8%CE%BF%CF%82.htm#%CE%A7%CF%81%CE%AE%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%82%20%CE%99%CE%B1%CE%BA%CF%8E%CE%B2%CE%BF%CF%85,%20%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%AF%CF%84%CE%B7%CF%82%2030/5/2010%20%CE%9D%CE%B5%CE%BF%CE%BF%CE%B8%CF%89%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82%20%CE%B7%CE%B3%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82%20%CE%BC%CE%B5%20CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%B2%CE%AC%CE%B8%CE%BF%CF%82> (ημερ. πρόσβασης 2/6/2012).

¹² Trifkovic Srdja, *Neo-ottomanism in action: Turkey as a regional power*, The Lord Byron Foundation for Balkan Studies, 7 February 2012, <http://www.balkanstudies.org/articles/neo-ottomanism-action-turkey-regionalpower> (ημερ. πρόσβασης 12/6/2012).

¹³ Νταβούτογλου Αχμέτ, *Το Στρατηγικό Βάθος. Η διεθνής θέση της Τουρκίας*, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2010, σελ.192-193.

Στο βιβλίο του, το «*Στρατηγικό Βάθος*» που εκδόθηκε το 2001, ο Νταβούτογλου αναλύει εκτενώς το στρατηγικό του όραμα για την Τουρκία. Αναφέρει ότι η Τουρκία διαθέτει «στρατηγικό βάθος» λόγω της ιστορίας της και της γεωγραφικής της θέσης, ενώ παράλληλα την κατατάσσει ανάμεσα στα κράτη που τα ονομάζει «κεντρικές δυνάμεις»¹⁴. Η Τουρκία λόγω της «ιστορικής της κληρονομιάς» από την Οθωμανική Αυτοκρατορία κατέχει σημαντικό «γεωγραφικό βάθος». Επομένως η Τουρκία δε θα πρέπει ν' αρκεστεί σ' έναν περιφερειακό ρόλο στα Βαλκάνια ή τη Μέση Ανατολή καθώς αποτελεί μία κεντρική δύναμη. Σκοπός είναι η χώρα να διαδραματίσει έναν ηγετικό ρόλο σε συγκεκριμένες περιοχές, οι οποίες θα της προσδώσουν μία διεθνή στρατηγική σημασία.

Το νέο στρατηγικό όραμα είναι ουσιαστικά μία προσπάθεια ανασύνθεσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που αντί για υποτελείς επαρχίες θα περιλαμβάνει σφαίρες επιρροής (ενδοχώρα), οι οποίες θα καλύπτουν τις χερσαίες περιοχές των Βαλκανίων, της Μέσης Ανατολής και του Καυκάσου, καθώς και τους εγγύτερους θαλάσσιους δρόμους. Στην ουσία ο Νταβούτογλου δημιουργώντας το κατάλληλο ιδεολογικό-ισλαμικό φόντο επιχειρεί να χρησιμοποιήσει τους πληθυσμούς του κατακερματισμένου από κράτη Ισλάμ με απώτερο σκοπό να υπαχθούν οι παραπάνω περιοχές υπό τον έλεγχο και την επιρροή της Άγκυρας. Προκειμένου όμως να νομιμοποιήσει το διευρυμένο ρόλο εκτός των συνόρων της, αυτοανακηρύσσεται εγγυήτρια της ασφάλειας και της συνέχειας των μουσουλμανικών πληθυσμών που παρέμειναν στα εγκαταληφθέντα από τους Οθωμανούς εδάφη¹⁵. Στη ρητορική του ο Νταβούτογλου τονίζει πως αποτελεί ευθύνη και ιστορικό χρέος να συμβάλει στη σταθερότητα των κρατών που συνδέονταν κάποτε με την Τουρκία.

Στα πλαίσια αυτά ο Νταβούτογλου εισάγει στη χάραξη της νεο-οθωμανικής εξωτερικής πολιτικής του την «αρχή των μηδενικών προβλημάτων» με τους γείτονες.

¹⁴ Grigoriadis Ioannis N., *The Davutoglu Doctrine and Turkish Foreign Policy*, Working Paper No.8/2010, ΕΛΙΑΜΕΠ, April 2010, p. 4, <http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2010/05/%CE%9A%CE%95%CE%99%CE%9C%CE%95%CE%9D%CE%9F%CE%95%CE%A1%CE%93%CE%91%CE%A3%CE%99%CE%91%CE%A3-8-2010IoGrigoriadisI.pdf> (ημερ. πρόσβασης 2/5/2012).

¹⁵ Stathopoulos Vasileios, *Η Στρατηγική Υπερεξάπλωση της Τουρκίας*, Strategy International, 26 Σεπτεμβρίου 2011, <http://www.strategyinternational.org/index.php/en/sectors/foreign-policy-theory/foreign-policymanagement/182-2011-09-26-18-26-45> (ημερ. πρόσβασης 9/6/2012).

Απώτερος στόχος είναι η μετάπλαση της σχέσης των μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες σε σχέση μεγίστου οφέλους. Επομένως συνίσταται η επίλυση των διμερών προβλημάτων με τις γειτονικές χώρες, ειδικά όσων αυξάνουν το γόητρο και τα συμφέροντα της Τουρκίας. Άλλωστε σύμφωνα με τον Νταβούτογλου «η Τουρκία έχει ένα περιφερειακό και παγκόσμιο όραμα το οποίο κατά βάση θα εφαρμόσει την αρχή του Κεμάλ Ατατούρκ, «ειρήνη στην πατρίδα, ειρήνη στον κόσμο»¹⁶. Υιοθετώντας αυτήν τη ρητορική ο Νταβούτογλου που προβάλλει την Τουρκία ως εγγυήτρια της ασφάλειας και της ειρήνης σε περιφερειακό επίπεδο αλλά και εν δυνάμει στο διεθνές σύστημα, έχει ως απώτερο στόχο να δημιουργήσει ένα δίκτυο από φιλικές γειτονικές χώρες, οι οποίες ν' αποδέχονται ή τουλάχιστον να μην αντιδρούν στο μελλοντικό της ρόλο ως περιφερειακής υπερδύναμης.

Για να επιτύχει αυτόν το σκοπό, ο Νταβούτογλου βασίζεται στους ιστορικούς και πολιτισμικούς δεσμούς που έχει η Τουρκία με τα διάφορα έθνη στα οποία θέλει ν' ασκήσει επιρροή καθώς και στη δύναμη της αγοράς της οικονομίας. Σ' αυτά τα πλαίσια λοιπόν, προτείνει έναν πολυδιάστατο συνδυασμό ποικίλων πολιτικών και οικονομικών μέσων, δηλαδή οργανισμούς, πρωτοβουλίες και συνασπισμούς συμφερόντων στην περιοχή, που θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί η Άγκυρα για την προώθηση του σκοπού της¹⁷. Δεδομένων αυτών των φιλοδοξιών της προσπαθεί ν' αποποιηθεί τη μιλιταριστική εικόνα της και να προωθήσει την περιφερειακή οικονομική συνεργασία και το ρόλο της ως διαμεσολαβητή στην επίλυση των κρίσεων.

Το όραμα της εξωτερικής πολιτικής του Νταβούτογλου επιτάσσει τον εσωτερικό μετασχηματισμό της Τουρκίας και συγκεκριμένα την πολιτική και οικονομική σταθεροποίηση εντός της χώρας. Η εσωτερική αναμόρφωση της Τουρκίας και οι αυξανόμενες οικονομικές δυνατότητές της έχουν ως στόχο την ανάδυση της χώρας ως εγγυητή ειρήνης για τις γειτονικές χώρες. Πριν την άνοδο του Νταβούτογλου η

¹⁶ ό.π., Μηνάγιας, 2010, σελ. 36.

¹⁷ Τζανέτος Γρηγόρης, *Η ανάπτυξη του «Στρατηγικού Βάθους» της Τουρκίας και οι συνέπειες στις ελληνο-τουρκικές σχέσεις*, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών & Διεθνών Αναλύσεων, 4/8/2010, http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=237:04082010-l-r_&catid=37:2010-01-11-14-03-41&itemid=88 (ημερ. πρόσβασης 3/8/2012).

ασφάλεια στην Τουρκία είχε αντιμετωπιστεί, σ' έναν ιδιαίτερο βαθμό, ως εσωτερικό πρόβλημα. Σύμφωνα με τον Aras Bulent, η εξωτερική πολιτική αντιμετωπιζόταν ως προέκταση των εσωτερικών θεωρήσεων και αυτή η τοποθέτηση συνοδεύτηκε παραδοσιακά από μία ορατή τάση εξωτερίκευσης των εσωτερικών προβλημάτων και την αναζήτηση ξένων εχθρών ως τις πρωταρχικές αιτίες για τα προβλήματα ασφαλείας. Σε μερικές περιπτώσεις μπορεί πράγματι να υπήρχαν εξωτερικές αιτίες για τα προβλήματα αλλά οι πολιτικές elites έτειναν να υπερβάλλουν με σκοπό να διατηρούν τη δύναμή τους¹⁸. Ο συγγραφέας συνεχίζει πως ο Νταβούτογλου ανέπτυξε τη θεωρία της εξωτερικής πολιτικής του στη βάση του τερματισμού της αποξένωσης και της τριβής της Τουρκίας με τα γειτονικά της κράτη.

Ένα ουσιαστικό συστατικό το οράματος του Νταβούτογλου είναι η απομάκρυνση των προκαταλήψεων ιδιαίτερα εκείνων που σχετίζονται με το χώρο της Μ. Ανατολής. Ο Νταβούτογλου δίδει μεγάλη σημασία στη Μέση Ανατολή τόσο ως γεωγραφικό χώρο όσο και στο ρόλο που καλείται να διαδραματίσει σ' αυτήν η Τουρκία. Θεωρεί ότι η συγκεκριμένη γεωγραφική λεκάνη θα πρέπει να διασυνδέεται με την τουρκική επιρροή σε οικονομικό, πολιτικό και πολιτιστικό βάθος.

Η ασταθής δομή της Μέσης Ανατολής ευνοεί έναν επανασχεδιασμό των βραχυπρόθεσμων πολιτικών που στοχεύει στη δημιουργία σφαιρών μακροπρόθεσμης και μόνιμης επιρροής. Σύμφωνα με αυτήν τη λογική καθίσταται σαφές στο πώς πρέπει η Τουρκία να δράσει στο γεωπολιτικό υποσύστημα της Μέσης Ανατολής. Ο Νταβούτογλου στα πλαίσια αυτά επισημαίνει ότι η πολιτική της Τουρκίας στο συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο θα πρέπει ν' αναθεωρηθεί. Το γεωπολιτικό βάθος του ισλαμικού κόσμου, άλλωστε, φέρει εξαιρετικά στρατηγικά στοιχεία για την Τουρκία. Η πολιτική δραστηριότητα της Τουρκίας μέσα σε αυτό το γεωπολιτικό χώρο στον οποίο ανήκει και η ίδια θ' ανοίξει το δρόμο για μία γενική διεθνή στρατηγική δραστηριότητα. Τόσο η άρνηση ύπαρξης αυτού του χώρου όσο και η αποστροφή του ισλαμικού κόσμου έχει πάψει ν' αποτελεί μία αποδεκτή για την Τουρκία στάση, η οποία βρίσκεται πάνω στα γεωπολιτικά πεδία διέλευσης.

¹⁸ Aras Bulent, *Davutoglu Era in Turkish Foreign Policy*, SETA Policy Brief, Brief No 32, May 2009, p. 4, http://setadc.org/pdfs/SETA_Policy_Brief_No_32_Davutoglu_Era_Bulent_Aras.pdf (ημερ. πρόσβασης 5/5/2012).

Το πρώτο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα η Τουρκία απώλεσε το πλείστον των στρατηγικών ζωνών της Μέσης Ανατολής ενώ το δεύτερο και τρίτο τέταρτο του αιώνα η Τουρκία βίωσε την αποκοπή της από την περιοχή. Η αποξένωση της Τουρκίας από τη Μέση Ανατολή και τον ισλαμικό κόσμο, κατά το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του '90, εστιάζεται σύμφωνα με τον Νταβούτογλου σ' έναν εσωτερικό και έναν εξωτερικό παράγοντα¹⁹.

Ο εξωτερικός παράγοντας σχετίζεται προς το περιεχόμενο και την ένταση των, με πρωτοφανή ταχύτητα, αναπτυχθεισών σχέσεων στο διπλωματικό επίπεδο μεταξύ Τουρκίας και Ισραήλ. Μετά την έναρξη των ειρηνευτικών συνομιλιών της Μέσης Ανατολής πολλές ισλαμικές χώρες σύναψαν διπλωματικές σχέσεις με το Ισραήλ και έχοντας άρει έναντι αυτών κυρίως τα μέτρα οικονομικού αποκλεισμού μετέτρεψαν τις εν λόγω σχέσεις σε επαφές ρουτίνας. Ωστόσο, οι εν λόγω χώρες, μερίμνησαν ώστε οι σχέσεις τους να μην προχωρήσουν στην προσήκουσα εξομάλυνση που εννοείται εντός μίας συμμαχίας. Παράλληλα, έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο να μη χαθεί η επαφή τους με τις κεντρικές αραβικές χώρες και πρωτίστως με την Παλαιστίνη. Η σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα αναβάθμιση των σχέσεων της Τουρκίας με το Ισραήλ σε επίπεδο συνεργασίας τακτικής, και η ανάδειξή τους σε στρατηγική συνεργασία αλλά και η διατήρηση από το Ισραήλ για μεγάλο χρονικό διάστημα της ταχύτατης πορείας τους στην επικαιρότητα επηρέασαν αρνητικά την προσέγγιση των ισλαμικών χωρών έναντι της Τουρκίας. Η συνεχής καταγγελία των στενών σχέσεων της Τουρκίας με το Ισραήλ στα πλαίσια της Ισλαμικής Διάσκεψης από τη Συρία, οι σχέσεις της οποίας με την Τουρκία ήταν ήδη τεταμένες, προσέδωσε έναν πιο μόνιμο χαρακτήρα σ' αυτήν την εικόνα.

Ο εσωτερικός παράγοντας, σύμφωνα με τον Νταβούτογλου, συνίσταται στην εικόνα εσωτερικής έντασης που κορυφώθηκε περαιτέρω με τη διαδικασία της 28^{ης} Φεβρουαρίου 1997. Στα πλαίσια αυτής της έντασης δημιουργήθηκε ιδιαίτερο πρόβλημα όσον αφορά την εικόνα της Τουρκίας στο εξωτερικό. Η φθορά των θρησκευτικών συμβόλων, μέσω αντισλαμικών μέτρων, καθώς οι σχέσεις Τουρκίας-Ισραήλ που αναπτύχθηκαν προς τη θετική κατεύθυνση, έβλαψαν σε σημαντικό βαθμό

¹⁹ ό.π., Νταβούτογλου Αχμέτ, 2010, σελ. 398-400.

το κύρος της Τουρκίας στις ισλαμικές χώρες, το οποίο ήταν αποτέλεσμα αμφίδρομης επιρροής μεταξύ της ίδιας και των λοιπών ομόδοξών της χωρών. Απόρροια αυτών των γεγονότων υπήρξε η αδυναμία εξασφάλισης υποστήριξης ακόμη και από τις εγγύτερες προς την Τουρκία χώρες κατά την υποβληθείσα στα πλαίσια αυτής της συγκυρίας υποψηφιότητα για την κατάληψη της θέσης του Γενικού Γραμματέα της Ισλαμικής Διάσκεψης όπου η χώρα αναγκάστηκε ν' αποσύρει τον υποψήφιό της.

Η Τουρκία εκτιμώντας όλη αυτήν τη συσσώρευση εμπειρίας οφείλει να επαναπροσδιορίσει τα βασικά στοιχεία της προσέγγισής της προς τον ισλαμικό κόσμο. Σ' αυτό θα ευνοήσει ιδιαίτερα το ιστορικό και γεωγραφικό βάθος της Τουρκίας που θα προσφέρει εξαιρετικές στρατηγικές/πολιτισμικές ευκαιρίες. Στο «*Στρατηγικό Βάθος*» ο Νταβούτογλου τονίζει επανειλημμένως ότι η Τουρκία κατέχει την πιο αγνή πολιτισμική κληρονομιά του ισλαμικού πολιτισμού και αποτελεί ένα σοβαρό πεδίο διαπολιτισμικής αλληλεπίδρασης. Επομένως οφείλει η χώρα να ηγηθεί ενός μόνιμου πολιτισμικού ανοίγματος ενώ παράλληλα να παίζει και το ρόλο της πολιτισμικής, πολιτικής και οικονομικής γέφυρας μεταξύ Ανατολής-Δύσης.

Η ανάπτυξη μίας στρατηγικής προσέγγισης γενικά προς τον Ισλαμισμό απαιτεί, πρώτα απ' όλα, να ξεπεραστούν ψυχολογικά πλέγματα και ιδεοληψίες. Απαιτείται μία ορθολογική διπλωματία προς αυτές τις ισλαμικές κοινότητες απαλλαγμένη από ιδέες που θεωρούν τον ισλαμικό κόσμο ένα σύνολο υπανάπτυκτων κοινοτήτων και την ισλαμική κουλτούρα ως αιτία οπισθοδρόμησης. Από την πλευρά των μουσουλμανικών κρατών η αλλαγή της πορείας της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας κρίνεται από την άρση της καχυποψίας των κρατών αυτών σχετικά με τις προθέσεις της. Αυτό οφείλεται στο ότι η Τουρκία αποτελούσε τόσο για τους Άραβες όσο και για τους Ιρανούς, μία «ξεχωριστή» μουσουλμανική χώρα η οποία είναι μέλος του NATO και διατηρεί καλές σχέσεις με το Ισραήλ με αποτέλεσμα όλα αυτά στο να μη συναινούν να γίνονται εύκολα πιστευτές οι «καλές της προθέσεις». Επίσης σημαντική προϋπόθεση αποτελεί η συμμετοχή-εκπροσώπηση της Τουρκίας στα πλαίσια οργανισμών και ιδρυμάτων, με σημαντικότερη την Ισλαμική Διάσκεψη. Ενώ μία ακόμα σημαντική προϋπόθεση, σύμφωνα με τον Νταβούτογλου, για να διαδραματίσει έναν ηγετικό ρόλο στην περιοχή η Τουρκία είναι η ανάπτυξη

πολιτικών και προτάσεων οι οποίες θα είναι αποτελεσματικές τόσο στο σχεδιασμό κοινών πεδίων συνεργασίας όσο και στη δημιουργία μηχανισμών επίλυσης των κρίσεων. Για να μπορέσει η Τουρκία να παίζει έναν σημαντικό ρόλο στη Μέση Ανατολή ως μουσουλμανική περιφερειακή δύναμη θα πρέπει να μπορεί να μειώσει τις όποιες αντιδράσεις σε κάθε σημείο σύγκρουσης με ποικίλες διμερείς σχέσεις ενώ ως δύναμη με επιρροή οφείλει να ενεργεί και ν' αναλαμβάνει πρωτοβουλίες για όλα τα προβλήματα στην περιοχή, έχοντας ως κορυφαία προτεραιότητα την ειρηνική διαδικασία στη Μέση Ανατολή.

Οι μεγαλεπήβολοι νεο-οθωμανικοί οραματισμοί του Νταβούτογλου συναντούν ωστόσο τόσο εξωγενή όσο και ενδογενή προβλήματα κατά την εφαρμογή τους. Όσον αφορά τους εξωγενείς παράγοντες η Τουρκία προκειμένου να επιτύχει το ρόλο που επιδιώκει θα πρέπει να έρθει σε σύγκρουση με τα συμφέροντα των δυνάμεων που ασκούν ήδη επιρροή στην περιοχή, ενώ σ' εσωτερικό επίπεδο θα πρέπει η τουρκική κυβέρνηση να ξεκαθαρίσει το πολιτικό πεδίο μεταξύ στρατού και πολιτικής εξουσίας προκειμένου ν' ασκήσει την εξωτερική πολιτική που επιθυμεί.

Τέλος, ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας για ν' ασκήσει η Τουρκία επιρροή στις ισλαμικές χώρες είναι η επικράτηση εντός της χώρας του θρησκευτικού στοιχείου περισσότερο από οτιδήποτε άλλο. Θα πρέπει ως εκ τούτου να ερμηνεύεται το ξεκαθάρισμα ισχύος μεταξύ στρατού-πολιτικών και υπ' αυτό το πρίσμα. Στην περίπτωση αυτήν όμως, η Τουρκία, ως Σουνιτικό κράτος, θα έρθει σε αντιπαράθεση με τους Σίιτες και ειδικά το Ιράν, αλλά και με τη Σαουδική Αραβία, Αίγυπτο που δεν επιθυμούν να δουν το δικό τους ρόλο μειούμενο από την Τουρκία στον ισλαμικό κόσμο²⁰.

²⁰ Καραγιάννης Ελευθέριος, *Νταβούτογλου και Τουρκική Εξωτερική Πολιτική*, Διπλωματικό Περισκόπιο, 3 Ιουνίου 2010, http://www.diplomatikoperiskopio.com/index.php?option=com_content&view=article&id=570:2010-06-03-09-22-18&catid=39:2008-05-31-14-19-42&itemid=65 (ημερ. πρόσβασης 15/6/2012).

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ

2.1 Η πολιτική της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή πριν την άνοδο του ΑΚΡ

Για πολλές δεκαετίες μετά την ίδρυση της Δημοκρατίας το 1923, η Τουρκία αγνόησε και κατά περιόδους περιφρόνησε τη Μέση Ανατολή. Ο ιδρυτής της Μουσταφά Κεμάλ και οι νέοι κυβερνήτες κατηγόρησαν τις συντηρητικές ισλαμικές ιδέες ότι αποτελούσαν εμπόδια για την πρόοδο της χώρας ενώ παράλληλα στράφηκαν προς το νεωτερισμό που πρέσβευε η Ευρώπη.

Συγκεκριμένα, ο Κεμάλ είχε δύο θεμελιώδεις στόχους για το κράτος: τον εκσυγχρονισμό και τον εκδυτικισμό. Ο Ατατούρκ απομάκρυνε τη χώρα από τον υπόλοιπο ισλαμικό κόσμο παρά την ιστορική σχέση που υπήρχε λόγω της οθωμανικής κυριαρχίας. Επίσης καθιέρωσε μία σειρά από εσωτερικές μεταρρυθμίσεις για να υποστηρίξει τη νέα κατεύθυνση της χώρας οι οποίες συμπεριλάμβαναν αλλαγές στο πολιτικό και δικαστικό σύστημα ενώ υιοθετήθηκε το λατινικό αλφάβητο αντί του μέχρι πρότινος αραβικού. Ως αποτέλεσμα όλων αυτών των ριζοσπαστικών αλλαγών ήταν η «αποκοπή» της Τουρκίας με το παρελθόν της τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό.

Κατά τη διάρκεια, επομένως, των πρώιμων χρόνων της τουρκικής δημοκρατικής περιόδου, οι σχέσεις της Τουρκίας με τον αραβικό κόσμο και το Ισραήλ υποβλήθηκαν σε μεγάλη ταλάντευση μεταξύ του ενθουσιασμού και της βαθιάς δυσπιστίας. Εν συνεχεία, κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η Τουρκία λειτούργησε ως νατοϊκό προπύργιο έναντι του σοβιετικού επεκτατισμού. Ο δυτικόστροφος αυτός προσανατολισμός ο οποίος ανταποκρινόταν, όχι μόνο στις ανάγκες της εθνικής ασφάλειας της Τουρκίας, αλλά και στην κεμαλική επιταγή του εκσυγχρονισμού της χώρας, συνοδεύθηκε από την τήρηση αποστάσεων, έναντι του αραβομουσουλμανικού κόσμου. Η μόνη μείζονα τουρκική μεσανατολική εμπλοκή της περιόδου εκείνης ήταν η συμμετοχή της Τουρκίας στο Σύμφωνο της Βαγδάτης,

εξυπηρετώντας, ωστόσο, πρωτίστως δυτικά γεωπολιτικά συμφέροντα²¹. Η αποστασιοποίηση και η απουσία τουρκικού προγραμματισμού σχετικά με την πολιτική για τη Μέση Ανατολή, ήταν ένα ζήτημα που διήρκεσε μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '90.

Η λήξη του Ψυχρού Πολέμου το 1991 αποτέλεσε ένα κομβικό σημείο και μία περίοδο μεταστροφής αναφορικά με την εικόνα της Τουρκίας και τον περιφερειακό της ρόλο. Ο Οζάλ, Πρωθυπουργός από το 1983 και Πρόεδρος από το 1989 μέχρι το θάνατό του το 1993, κληρονόμησε μία χώρα ιδιαίτερα εξαρτώμενη από τις δυτικές συμμαχίες έχοντας παράλληλα ταραγμένες σχέσεις με τα κράτη της περιοχής. Η Οζαλική πολιτική επιδίωξε να προσδώσει ισχυρό περιφερειακό ρόλο στην Τουρκία ενώ παράλληλα παρουσίαζε τη χώρα ως γέφυρα Ανατολής και Δύσης υποβάλλοντας την τουρκική υποψηφιότητα για ένταξη στην ΕΟΚ.

Η ενεργός σύμπραξη της Άγκυρας στον πόλεμο του 1990-1991 κατά του Ιράκ αποδείχτηκε βλαπτική για την Τουρκία διότι όχι μόνο επέδρασε αρνητικά στα τουρκικά οικονομικά συμφέροντα, αλλά συνέτεινε ουσιαστικά και στην αναζωπύρωση της κουρδικής αποσχιστικής ανταρσίας. Τα προβλήματα που επέφερε αυτή η εμπλοκή καθώς και τα εμπόδια στα οποία προσέκρουσε η πολύπλευρη αυτή εξωτερική πολιτική είχαν ως αποτέλεσμα την πρόκληση εσωτερικών αντιδράσεων και την εγκατάλειψή της για μία περίπου δεκαετία, έως την άνοδο του ΑΚΡ στην εξουσία. Στο μεσοδιάστημα αυτό οι κεμαλοκρατούμενες κυβερνήσεις υιοθέτησαν μία συντηρητικότερη προσέγγιση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής εστιασμένη στην ευρωπαϊκή ένταξη της Τουρκίας στο χειρισμό του Κουρδικού και στη συμμαχία με το Ισραήλ.

Η νίκη ωστόσο του Ερντογάν και του ΑΚΡ επέφερε αλλαγές στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής. Ο Ερντογάν μιμούμενος τον Οζάλ στοχεύει στη διεύρυνση της επιρροής της Τουρκίας στην εγγύς περιοχή μέσω μίας πολυδιάστατης διπλωματικής κινητικότητας στηριγμένης στη διττή δυτική και ισλαμική-ασιατική ταυτότητα της χώρας.

²¹ ό.π., Σέκερης, *Οζάλ, Ερντογάν και η νέα τουρκική πολιτική*.

2.2 Η άνοδος του ΑΚΡ στην εξουσία. Η πορεία προς τη μεταβολή της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής

Το ΑΚΡ, από την άνοδό του στην εξουσία το 2002, έχει επαναπροσδιορίσει την τουρκική εξωτερική πολιτική ειδικά όσον αφορά την περιοχή της Μέσης Ανατολής. Κεντρικά πρόσωπα και δρώντες του κόμματος είναι ο πρωθυπουργός Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, ο Πρόεδρος Αμπντουλάχ Γκιούλ και ο Υπουργός Εξωτερικών Αχμέτ Νταβούτογλου. Πρόκειται για κεντροδεξιούς με έντονο θρησκευτικό προσανατολισμό οι οποίοι κατά τα νεανικά τους χρόνια έδειξαν ιδιαίτερη «συμπάθεια» στον ισλαμισμό, καθώς ο Ερντογάν και ο Γκιούλ υπήρξαν προεξέχουσες προσωπικότητες εντός του Κόμματος Ευημερίας (Refah Partisi, RP), το οποίο είχε έναν θρησκευτικό προσανατολισμό. Συνεπώς πρόσκεινται περισσότερο και εκδηλώνουν μία προτίμηση προς τους μουσουλμανικούς πληθυσμούς και στις συνεργασίες μαζί τους παρά στους παραδοσιακούς δυτικούς συμμάχους της Τουρκίας.

Ο Ερντογάν με προμετωπίδα το σύνθημα «μηδέν προβλήματα με τους γείτονες» και προσφέροντας τις «υπηρεσίες» του για την επίλυση των διαφορών μεταξύ των γειτόνων, εστιάζοντας ιδιαίτερα στο μεσανατολικό χώρο, επιχειρεί να προβάλει τη χώρα του ως μεγάλη περιφερειακή δύναμη σταθεροποίησης. Ο Πρόεδρος Γκιούλ, από την άλλη, περιγράφει την τουρκική φιλοσοφία αναφορικά με την εξωτερική πολιτική ως το αίσθημα «της υπευθυνότητας να μεριμνούν για τη γύρω από την Τουρκία περιοχή». Θεωρεί ότι κάποια προβλήματα συνδέονται απευθείας με την Τουρκία αλλά και σ' εκείνα που δεν υπάρχει άμεση σύνδεση η χώρα θέλει να συμβάλλει στην επίλυσή τους²². Το κλειδί για την κατανόηση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής αποτελούν οι θεωρίες του Νταβούτογλου του οποίου οι βασικές αρχές συνίστανται στο «στρατηγικό βάθος» της Τουρκίας και «στα μηδενικά

²² *Turkey and the Middle East: Ambitions and Constraints*, International Crisis Group, Europe Report No 203, 7 April 2010, p. 4, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/turkey-cyprus/turkey/203%20Turkey%20and%20the%20Middle%20East%20-%20Ambitions%20and%20Constraints.pdf> (ημερ. πρόσβασης 15/6/2012).

προβλήματα με τους γείτονες». Ο Νταβούτογλου κατατάσσει τον εαυτό του πολιτικά ανάμεσα στον πιο μετριοπαθή Γκιούλ και τον πιο μαχητικό Ερντογάν.

Υπό αυτό το πρίσμα η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας επικεντρώνεται πλέον όλο και περισσότερο στον ισλαμικό κόσμο και τη μουσουλμανική παράδοση χωρίς ωστόσο να επιχειρεί την αποκοπή της από τις δυτικές συμμαχίες²³. Η νέα τουρκική εξωτερική πολιτική αποτελεί ένα κράμα «της παραδοσιακής Δυτικής κατεύθυνσης και των δύο καινούργιων φιλοσοφιών: «των μηδενικών προβλημάτων» και του νεο-οθωμανισμού». Ή τουλάχιστον έτσι θέλει να παρουσιάζει η Τουρκία τον εαυτό της αναφορικά με τις σχέσεις της με τη Δύση.

Η Τουρκία έχει δηλώσει ότι οι κύριες στρατηγικές σχέσεις της παραμένουν με τις Δυτικές συμμαχίες τύπου NATO και ΕΕ, και ότι η θεωρία «των μηδενικών προβλημάτων» με τους γείτονες βασίζεται στη διατήρηση των ίσων αποστάσεων από όλα τα κράτη-δρώντες της περιοχής. Ωστόσο στην πραγματικότητα, όπως διαφαίνεται και από τη ρητορική μελών του ΑΚΡ παρατηρείται μία ακόμα μεγαλύτερη, από τη διαφαινόμενη, μεταστροφή της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας με την προσπάθεια να προλειανθεί το έδαφος για τη δημιουργία ενός μουσουλμανικού μπλοκ. Απόδειξη αποτελεί και το γεγονός ότι κατά καιρούς στελέχη του ΑΚΡ έχουν παρουσιάσει τον Ερντογάν ως τον εκπρόσωπο των 1,5 δισ. Μουσουλμάνων που υπάρχουν στον κόσμο.

Οι λόγοι για την αλλαγή αυτήν στις στοχεύσεις της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας μπορούν ν' ανιχνευθούν τόσο σε εξωτερικούς όσο και σε εσωτερικούς παράγοντες.

Αποφασιστικής σημασίας γεγονός, αποδείχθηκε εκ νέου το θέμα του Ιράκ. Ο δεύτερος πόλεμος του Περσικού, συμπληρώνοντας το έργο του πρώτου, απέληξε στη δημιουργία επί των τουρκικών συνόρων ενός ημιανεξάρτητου Κουρδιστάν, που τείνει να μετατραπεί σε ορμητήριο του ΡΚΚ για τις επιθέσεις του κατά της τουρκικής επικράτειας και, συνεπώς, σε αγκάθι στις τουρκοαμερικανικές σχέσεις. Ενώ η άρνηση των Τούρκων το Μάρτιο 2003 να επιτρέψουν τη διέλευση αμερικανικών

²³ *Τί βρίσκεται πίσω από την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας-10ankara87*, Αντίβαρο, <http://www.antibaro.gr/2010/12/2554> (ημερ. πρόσβασης 1/6/2012).

δυνάμεων εισβολής από το έδαφός τους, χωρίς ποσώς να επιφέρει τη ματαίωση του εγχειρήματος κατά του Σανταμικού Ιράκ, συνέτεινε και αυτή στην αποψίλωση των σχέσεών τους με την Ουάσινγκτον από το στοιχείο της εγκαρδιότητας που άλλοτε τις χαρακτήριζε. Στο κλίμα δε αυτό, φυσικό είναι η Άγκυρα να μη μεριμνά, στο βαθμό που το έπραττε στο παρελθόν, για τη συμβατότητα των περιφερειακών πρωτοβουλιών της, με τις αμερικανικές διεθνοπολιτικές ευαισθησίες.

Στην αλλαγή αυτή συνέβαλλε επίσης και η φθορά που έχουν υποστεί οι ευρωτουρκικές σχέσεις. Βαδίζοντας επί τα ίχνη των προκατόχων του ο Ερντογάν, είχε αρχικά καταστήσει την κοινοτική ένταξη της Τουρκίας κορυφαία εθνική προτεραιότητα. Υπολόγιζε άλλωστε στην ενταξιακή διαδικασία για να θέσει φραγμούς στην ισχύ του κεμαλικού κατεστημένου²⁴. Η αύξουσα, όμως, αντίθεση των κοινοτικών Ευρωπαίων στην τουρκική υποψηφιότητα –όπως προκύπτει, τόσο από σφυγμομετρήσεις της κοινής γνώμης, όσο και από δημόσιες τοποθετήσεις ηγετικών κυβερνητικών στελεχών μεγάλων χωρών-μελών– μαζί με τη μεταστροφή της άλλοτε φιλοευρωπαϊκής τουρκικής κοινής γνώμης είχε ως επακόλουθο την αισθητή μείωση του κοινοτικού ζήλου της τουρκικής κυβέρνησης. Άλλωστε, ένα μεγάλο ποσοστό πλέον των Τούρκων πίστευαν ότι δεν θα ενταχθούν στην ΕΕ. Έτσι, χαρακτηριστικά, ενώ το 2004 το 70% της τουρκικής κοινής γνώμης υποστήριζε την κοινοτική ένταξη, το 2010 το ποσοστό είχε πάρει την κατιούσα αγγίζοντας το 38%²⁵. Αξίζει να σημειωθεί πως αυτή η εξέλιξη άσκησε ιδιαίτερη πίεση στους ηγέτες του AKP με σκοπό να παρουσιαστούν καινούργιες ιδέες. Οι περισσότεροι Τούρκοι, όπως προαναφέρθηκε, ένιωθαν πλέον ότι η προοπτική ένταξης της χώρας στην ΕΕ δεν είναι ένα ρεαλιστικό σχέδιο ενώ ακόμα παρουσιάστηκαν και απόψεις οι οποίες ήθελαν ν' αποκτηθεί μία εναλλακτική με σκοπό να «εκδικηθούν» τους Ευρωπαίους. Η επιλογή της Μέσης Ανατολής ως αυτή η εναλλακτική ήταν πάντως η πιο καταφανής. Στην Τουρκία άλλωστε παρατηρείται εδώ και καιρό η ολοένα και αυξανόμενη άνοδος του

²⁴ Ömer Taspinar, *Rise of "Turkish Gaullism"*, The Washington Institute for Near East Policy, Policy Notes, number 3, January 2011, p. 11, <http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyNote3.pdf> (ημερ. πρόσβασης 15/8/2012).

²⁵ Cornell Svante, *Axis Shift*, The Washington Institute for Near East Policy, Policy Notes, number 3, January 2011, p.4, <http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyNote03.pdf> (ημερ. πρόσβασης 15/8/2012).

ισλαμικού-θρησκευτικού στοιχείου. Το φαινόμενο αυτό φαίνεται να ευνοεί το AKP ενώ μία πιο «ισλαμο-κεντρική» ή «Μεσανατολική» εξωτερική πολιτική προσφέρει ένα κατάλληλο εναλλακτικό σενάριο για την αφοσιωμένη βάση του AKP.

Η αλλαγή στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας επηρεάστηκε συνάμα και από την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Παρά τα όποια προβλήματα αντιμετώπισε στο παρελθόν κατάφερε ν' ανελιχθεί οικονομικά και να γίνει η 16^η μεγαλύτερη οικονομία και ταυτοχρόνως μέλος των G-20. Αυτή η εξέλιξη ώθησε και ενθάρρυνε την Τουρκία να διεκδικήσει έναν πιο ενεργό και ανεξάρτητο ρόλο ηγεσίας σε περιφερειακό ή ακόμη και σε διεθνές επίπεδο.

Επίσης λόγω της κρίσης στην ΕΕ το 2008-2009, η Τουρκία βρίσκεται σε αναζήτηση νέων αγορών, ιδιαίτερα στον πλούσιο σε υδρογονάνθρακες αραβικό κόσμο αλλά και στο Ιράν, τη Ρωσία, τον Καύκασο / Κεντρική Ασία. Οι περιοχές αυτές, από τη μία, έχουν τα χρήματα και ισχυρή ζήτηση εισαγωγών, ενώ η Τουρκία από την πλευρά της εξαρτάται απ' αυτές για την κάλυψη των αναγκών της σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Ωστόσο αυτές οι χώρες τείνουν πολύ περισσότερο από την ΕΕ και τη Βόρεια Αμερική ν' αναμειγνύουν την πολιτική και το εμπόριο. Έτσι μέχρις ενός ορισμένου βαθμού η Δύση λαμβάνεται ως δεδομένη και η οικονομική προτεραιότητα κατευθύνεται προς τις σχέσεις με τη Μέση Ανατολή και την Ευρασία.

Όλοι αυτοί οι παράγοντες αλληλοσυνδέονται και δημιουργούν το νέο πάζλ της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας. Ο Ερντογάν πλέον αναλαμβάνει να προωθήσει μία διαφορετική εικόνα της χώρας του στην περιοχή της Μέσης Ανατολής ελπίζοντας στην ανάδειξη της χώρας του ως ηγέτιδας δύναμης στο χώρο, αποκομίζοντας ταυτοχρόνως και πολλά οφέλη σε τομείς όπως τον οικονομικό. Ωστόσο η πολιτική του αυτή εμπεριέχει υψηλά επίπεδα ρίσκου, παρόλο τις φαινομενικώς –σε ορισμένες περιπτώσεις– ευνοϊκές συνθήκες και ίσως μία προσπάθεια να παραβλεφθούν σημαντικά δεδομένα που είναι όμως τόσο καθοριστικά για την πορεία των σχεδίων του Ερντογάν.

Στα επόμενα κεφάλαια θα παρατεθεί η προσπάθεια προώθησης των νέων αυτών «σχεδίων» της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, πώς εξελίχθηκαν και εντέλει πώς αξιολογούνται.

2.3 Το άνοιγμα στον αραβο-μουσουλμανικό κόσμο

Υπό την ηγεσία του ΑΚΡ, η τουρκική πολιτική απέναντι στη Μέση Ανατολή έχει παρουσιάσει μία νέα δυναμική²⁶. Μετά από δεκαετίες παθητικότητας η Τουρκία επιχειρεί ν' αναδυθεί ως σημαντικός δρών στην περιοχή. Στα πλαίσια αυτά σύναψε στενότερους δεσμούς με το Ιράν και τη Συρία, δύο χώρες με τις οποίες είχε τεταμένες σχέσεις κατά τις δεκαετίες '70 και '80. Επίσης έχει υιοθετήσει μία πιο ευνοϊκή υπέρ της Παλαιστίνης στάση στην αραβο-ισραηλινή διαμάχη κλονίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τους παραδοσιακούς δεσμούς της με το Ισραήλ.

Η αντίδραση της Άγκυρας στην κρίση του Λιβάνου το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 2006 αποτελεί ένα σημαντικό παράδειγμα της μεγαλύτερης προθυμότητας της Τουρκίας να διαδραματίσει έναν πιο ενεργό ρόλο στη Μέση Ανατολή. Η κυβέρνηση Ερντογάν αποφάσισε να στείλει 1.000 στρατεύματα με σκοπό να συμμετάσχουν στη δύναμη διατήρησης της ειρήνης των ΗΕ στο Λίβανο. Αυτή η κίνηση σηματοδοτούσε μία σημαντική αλλαγή στην παραδοσιακή πολιτική της Τουρκίας που υπαγόρευε την αποφυγή της βαθιάς εμπλοκής στις υποθέσεις της Μέσης Ανατολής. Το γεγονός αυτό προκάλεσε ωστόσο και μία εσωτερική αντιπαράθεση καθώς μία τέτοια δράση πριν μερικά έτη θα ήταν αδιανόητη. Συγκεκριμένα η απόφαση αυτή προκάλεσε μία ανοιχτή αντιπαράθεση μεταξύ του μετέπειτα Προέδρου Σεξέρ και του Ερντογάν. Ο Σεξέρ αντιτάχθηκε στην τουρκική συμμετοχή, στη δύναμη διατήρησης της ειρήνης των ΗΕ, υποστηρίζοντας ότι δεν αποτελεί ευθύνη της Τουρκίας να προστατεύσει τα εθνικά συμφέροντα άλλων. Ο Ερντογάν πάλι από την πλευρά του υποστήριξε ότι η Τουρκία δε θα μπορούσε ν' αντέξει οικονομικά με το να παραμείνει ένας απλός

²⁶ Rabasa Angel, Larrabee Stephen F., *The Rise of Political Islam in Turkey*, RAND National Defense Research Institute, 2008, http://www.rand.org/content/.../rand/pubs/monographs/2008/RAND_MG726.pdf (ημερ. πρόσβασης 28/6/2012).

παρατηρητής και ότι ο καλύτερος τρόπος για να προστατευθούν τα τουρκικά εθνικά συμφέροντα ήταν η συμμετοχή της στη διαδικασία διατήρησης της ειρήνης.

Η αντιπαράθεση αυτή μεταξύ Σεζέρ και Ερντογάν φανερώνει την αντίθεση μεταξύ της παραδοσιακής τουρκικής εξωτερικής πολιτικής που συνιστά την αποφυγή ανάμειξης της χώρας στις κρίσεις της Μέσης Ανατολής και της πιο ενεργής προσέγγισης των Ερντογάν, Γκιούλ, Νταβούτογλου, οι οποίοι βλέπουν την εμπλοκή της χώρας στα ζητήματα της Μέσης Ανατολής ως ζωτικής σημασίας για τα τουρκικά συμφέροντα και το ρόλο της χώρας ως περιφερειακή δύναμη.

Η νέα πολιτική της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή απεικονίζεται επίσης στους αυξανόμενους δεσμούς της Άγκυρας με το Ιράν και τη Συρία. Η πολιτική των ΗΠΑ και της Τουρκίας έναντι του Ιράν και της Συρίας απόκλιναν πλέον όλο και περισσότερο. Οι ΗΠΑ ενώ έχουν επιδιώξει ν' απομονώσουν και τις δύο χώρες, η Τουρκία προσπάθησε να συσφίξει τους δεσμούς της μαζί τους. Παρόλο που αυτή η προσπάθεια είχε ξεκινήσει πριν από την άνοδο του ΑΚΡ στην εξουσία, έχει γίνει περισσότερο έντονη κατά τη διάρκεια της ηγεσίας του ΑΚΡ προκαλώντας ωστόσο εντάσεις με την Ουάσινγκτον.

Το Κουρδικό ζήτημα αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα στην ενδυνάμωση των δεσμών της Τουρκίας με τις δύο αυτές χώρες. Τόσο το Ιράν, όσο και η Συρία διαθέτουν στα εδάφη τους Κουρδικούς πληθυσμούς γεγονός που ελλοχεύει τον κίνδυνο της εμφάνισης ενός ανεξάρτητου Κουρδικού κράτους. Επομένως η Τουρκία ωθείται από λόγους ασφαλείας στη διατήρηση καλών σχέσεων μαζί τους με σκοπό να μειώσει τις ενέργειες που θ' απειλήσουν την εθνική της ασφάλεια.

Η Τουρκία προσπαθεί σκληρά να διατηρήσει καλές σχέσεις με το Ιράν, συμμετέχοντας σε μία διαδικασία υψηλού επιπέδου επισκέψεων και από τις δύο πλευρές, εμπορικές συναλλαγές και προσπαθώντας να μεταφέρει τα μηνύματα των Δυτικών δυνάμεων και της Τεχεράνης.

Τον Αύγουστο του 2008 η τουρκική πολιτική ηγεσία καλωσόρισε στην Τουρκία τον Ιρανό Πρόεδρο Μαχμούντ Αχμαντινετζάντ σε μία επίσημη επίσκεψή του όπου οι Τούρκοι ηγέτες τον συνεχάρησαν για την αμφισβητούμενη επανεκλογή του το 2009.

Τον Οκτώβριο του 2009 ο Ερντογάν επισκέφθηκε την Τεχεράνη ενώ είχε δηλώσει ότι μοιράζεται ένα κοινό όραμα με το Ιράν για την περιοχή συνεχίζοντας ότι ο Πρόεδρος «αποτελεί αναμφισβήτητο φίλο μας»²⁷. Επίσης έχει ισχυριστεί επανειλημμένως ότι το στρατιωτικό πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν είναι απλώς ένα «κουτσομπολιό» (“just gossip”)²⁸.

Η συνεργασία με το Ιράν επεκτάθηκε και στον οικονομικό τομέα με τεράστια οφέλη για την τουρκική οικονομία. Οι εξαγωγές στο Ιράν²⁹, μεταξύ 2002-2009 ανήλθαν από τα 300 εκ. δολάρια στα 2 δισ. δολάρια. Επίσης ο μεγαλύτερος αριθμός τουριστών της Τουρκίας από τη Μέση Ανατολή είναι Ιρανοί οι οποίοι επισκέπτονται τη χώρα καθώς συνδυάζει τις ισλαμικές παραδόσεις με τα δυτικά πρότυπα καταναλωτισμού και εμπορίου.

Η Τουρκία μέσα σ’ αυτά τα πλαίσια προσπαθώντας να χρησιμοποιήσει τις υψηλού επιπέδου σχέσεις της με το Ιράν και τις ΗΠΑ επιδίωξε να αποκτήσει το ρόλο του μεσολαβητή μεταξύ των δύο χωρών με σκοπό να επέλθει ένας συμβιβασμός σχετικά με την κρίση για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν πριν από την επίσκεψη του Ερντογάν στην Ουάσινγκτον το 2009. Η ιρανική οπτική που υπήρξε κατά περιόδους ότι η Τουρκία θα μπορούσε ν’ αποτελέσει τον πιθανό χώρο αποθήκευσης του εμπλουτισμένου ουρανίου, φανέρωνε και την ύπαρξη μίας ειδικής σχέσης και τα όριά της. Όπως ισχυρίζονται και οι διπλωμάτες ούτε οι ΗΠΑ ούτε το Ιράν έχουν ως σκοπό να επιτρέψουν στην Τουρκία ν’ αποτελέσει τον κύριο διαμεσολαβητή. Άλλωστε ο Ιρανός Υπουργός Εξωτερικών Μανουσέρ Μοτακί επιλέγει ν’ αποκαλεί την Τουρκία ως «έναν σημαντικό σύμβουλο ... που μπορεί να βοηθήσει τους υπόλοιπους να καταλάβουν καλύτερα το Ιράν»³⁰.

²⁷ ό.π., *Turkey and the Middle East: Ambitions and Constraints*, p. 16.

²⁸ Ο Erdogan το δήλωσε ξανά στις 16 Μαρτίου 2010 σε μία συνέντευξη στο Λονδίνο. Ωστόσο αρκετά μέλη του AKP σε προσωπικές συνομιλίες έχουν πει πως είναι πεπεισμένοι ότι το Ιράν τόσο ως καθεστώς όσο και ως χώρα, έχουν ως σκοπό την απόκτηση ενός πυρηνικού οπλοστασίου.

²⁹ Οι κύριες εξαγωγές της Τουρκίας στο Ιράν περιλαμβάνουν μηχανήματα, σίδηρο και χάλυβα, ξύλο, πλαστικά υλικά, καπνό.

³⁰ *Turkey can help world understand Iran, Mottaki says*, *Hürriyet Daily News*, 16/2/2010, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-can-help-world-understand-iran-mottaki-says.aspx?pageID=438&n=turkey-offers-to-be-venue-for-iran-uranium-swap-2010-02-16> (ημερ. πρόσβασης 29/7/2012).

Ωστόσο οι Τούρκοι στρατηγικοί αναλυτές έχουν υποστηρίξει ότι η εμπλοκή της χώρας με το Ιράν με σκοπό τη μείωση των εντάσεων και τη διεύρυνση των διπλωματικών ελιγμών μεταξύ Ιράν και Δύσης οδηγεί και στην ενίσχυση της θέσης της Τουρκίας στη Δύση. Ένα άλλο τουρκικό επιχείρημα αναφορικά με το θέμα είναι ότι αντισταθμίζει την άνοδο επιρροής του Ιράν στη Μέση Ανατολή, δίνοντας ειδικά στη Συρία μία δυνατότητα να διαφοροποιήσει τους δεσμούς της ή και να τελειώσει τη συμμαχία της με το Ιράν.

Ο Ερντογάν, ωστόσο, εξέπληξε τους Αμερικανούς συνομιλητές του όταν εξίσωσε την ισραηλινή πυρηνική ικανότητα με μία αντίστοιχη ιρανική. Αυτό μερικοί το βλέπουν όχι ως μία διευκόλυνση αλλά μία στρατηγική αλλαγή που υπονομεύει τόσο τη δυτική συμμαχία όσο και την ίδια την Τουρκία. Η προθυμία της Τουρκίας να είναι κατευναστική προς το σκληροπυρηνικό καθεστώς του Ιράν αποτελεί ένα ιδιαίτερα προβληματικό σημείο λαμβάνοντας υπόψη ότι η χώρα αυτή θα είναι από τις πρώτες που θα μπορούσε ν' απειληθεί από ένα εξοπλισμένο με πυρηνικά Ιράν. Ωστόσο ανώτεροι Τούρκοι αξιωματούχοι υπερασπίζονται τη συγκεκριμένη πολιτική του ΑΚΡ με το σκεπτικό της γεωγραφικής εγγύτητας της Τουρκίας με το Ιράν. Με βάση αυτήν τη λογική τους η Τουρκία δεν μπορεί να πάρει το ρίσκο ν' απομονωθεί από μία μεγάλη χώρα με στρατηγικό βάθος όπως το Ιράν ακόμα κι αν αναπτύσσουν κάτι τόσο «επίπονο» για την ίδια την Τουρκία.

Οι πυρηνικές φιλοδοξίες του Ιράν, εντούτοις, αποτελούν μία πηγή ανησυχίας για την Άγκυρα. Η Τουρκία δε θέλει να δει την ανάδυση ενός πυρηνικοποιημένου Ιράν. Οι ανησυχίες εστιάζονται όχι τόσο στο φόβο μίας ευθείας επίθεσης από το Ιράν όσο από τον αντίκτυπο που θα έχει η απόκτηση πυρηνικών από το Ιράν στην περιφερειακή στρατιωτική ισορροπία και στον ενδεχόμενο κίνδυνο εξάπλωσης των πυρηνικών όπλων. Οι Τούρκοι ανώτεροι αξιωματούχοι φοβούνται ότι ένα εξοπλισμένο με πυρηνικά Ιράν θα μπορούσε ν' ασκήσει αποσταθεροποιητική επίδραση στην περιοχή του Κόλπου όπου και θ' ανάγκαζε την Τουρκία να πάρει μέτρα για να προστατεύσει την ασφάλειά της.

Οι σχέσεις Συρίας-Τουρκίας αποτελούσαν έως πρόσφατα το σύμβολο της επιτυχίας της τουρκικής διπλωματίας και του στρατηγικού βάθους του Υπουργού Εξωτερικών

Αχμέτ Νταβούτογλου³¹. Ιστορικά η Τουρκία διατηρούσε σχέσεις έντασης με την Συρία. Ένας από τους λόγους που οδήγησε στον επαναπροσδιορισμό των σχέσεων των δύο χωρών ήταν η κοινή τους ανησυχία για την απειλή που τίθεται από τον Κουρδικό εθνικισμό. Όπως η Τουρκία, η Συρία αντιμετωπίζει εσωτερικά προβλήματα με την κουρδική μειονότητά της, η οποία παρουσιάζει αυξανόμενα σημάδια «ανησυχίας». Η ηγεσία γύρω από τον Πρόεδρο Άσαντ ανησυχεί ότι η εμφάνιση μίας γερής οικονομικά κουρδικής κυβέρνησης στο βόρειο Ιράκ θα μπορούσε να υποκινήσει πιέσεις για οικονομικές/πολιτικές βελτιώσεις του κουρδικού πληθυσμού της Συρίας και θα μπορούσε να θέσει μία πρόκληση στη σταθερότητα του καθεστώτος.

Οι δύο χώρες, επομένως, σε σύντομο χρονικό διάστημα προώθησαν τη στρατηγική τους συνεργασία, διοργάνωσαν κοινές κυβερνητικές συνεδριάσεις, άνοιξαν τα σύνορα, κατήργησαν τη βίζα, διεύρυναν τις εμπορικές σχέσεις τους και ανέπτυξαν τη στρατιωτική τους συνεργασία. Όμως, μετά την εξέγερση του συριακού λαού εναντίον του εθνικιστικού καθεστώτος Μπάαθ, η Τουρκία άλλαξε πολιτική, αποστασιοποιήθηκε από τον Πρόεδρο Μπασάρ αλ Άσαντ, υποστηρίζει τους αντικαθεστωτικούς και απειλεί τη Συρία με λήψη στρατιωτικών μέτρων, όπως η δημιουργία ζώνης ασφαλείας εντός του συριακού εδάφους.

Σε ό,τι αφορά τις εξελίξεις στη Συρία, το ενδιαφέρον της Άγκυρας δεν εστιάζεται ούτε στην πτώση του εν λόγω καθεστώτος, ούτε στα προβλήματα του συριακού λαού. Οι πραγματικές προθέσεις των Τούρκων σχετίζονται με τον ηγετικό ρόλο που διεκδικούν στη Μέση Ανατολή και τον περιορισμό της επιρροής του Ιράν και του Ισραήλ. Ειδικότερα, εάν ανατραπεί ο Άσαντ και αν διασπασθεί η Συρία σε δύο κράτη, όπως συζητήθηκε κατά την πρόσφατη επίσκεψη του Κόφι Ανάν στη Δαμασκό, θα πρέπει ν' αναμένεται ότι η Άγκυρα θα διεκδικήσει ενεργό ρόλο στις πολιτικές παρεμβάσεις που θ' ακολουθήσουν. Η εκτίμηση αυτή επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι οι Τούρκοι αφενός επιδιώκουν την πολιτική και πολιτισμική

³¹ Μηνάγιας Χρήστος, «Τουρκο-ισλαμικός εθνικισμός και εξελίξεις στη Συρία», GeoStrategy, 17 Απριλίου 2012, <http://www.geostrategy.gr/pdf/20120417%20Turkey%20&%20Syria.pdf> (ημερ. πρόσβασης 30/6/2012).

διείσδυση στη Συρία, αφετέρου διότι άρχισαν να προβάλλουν την εθνική ταυτότητα των Τουρκμένων της Συρίας και να τους οργανώνουν σε πολιτικό κόμμα.

Οι προσπάθειες προσέγγισης του ΑΚΡ του χώρου της Μέσης Ανατολής συντελέστηκε και με τον «εναγκαλισμό» της Hamas μετά την εκλογή της στην εξουσία το 2006. Η ενέργεια αυτή της Τουρκίας και η πολιτική της δέσμευση με την Hamas έχουν επιστήσει περισσότερο από οτιδήποτε άλλο την προσοχή και αποτελεί το επίκεντρο της κριτικής εναντίον του Νταβούτογλου. Οι νίκες της Hamas στις τοπικές εκλογές του 2005 και στις κοινοβουλευτικές εκλογές το 2006 δημιούργησαν νέα ερωτηματικά σχετικά με το ζήτημα της Παλαιστίνης. Η άρνηση της Hamas ν' αναγνωρίσει το Ισραήλ υπήρξε κύρια πηγή ανησυχίας για τη διεθνή κοινότητα, ενώ οι ΗΠΑ και η ΕΕ άρχισαν να συζητούν πιθανά μέτρα με σκοπό ν' αναγκάσουν την Hamas ν' αναγνωρίσει το Ισραήλ. Το ΑΚΡ, ωστόσο, υπό την καθοδήγηση του Νταβούτογλου ερμήνευσε τη νίκη της Hamas μ' έναν διαφορετικό τρόπο και προσπάθησε να προωθήσει τη διπλωματική της δέσμευση με τη Hamas για να αποτρέψει τα όποια πιθανά προβλήματα³². Η τουρκική θέση, όπως εκφράζεται από το Υπουργείο Εξωτερικών, είναι ότι όλα τα σχετικά συμβαλλόμενα μέρη πρέπει να σεβαστούν το αποτέλεσμα των δημοκρατικά διεξαγμένων εκλογών και ότι θα ήταν ενάντια στις δημοκρατικές αρχές εάν εξωτερικοί δρώντες προσπαθούσαν ν' αποδυναμώσουν, με την επιβολή οικονομικών μέτρων εναντίον τους, τη νέα εκλεγμένη παλαιστινιακή κυβέρνηση. Σύμφωνα με τους Τούρκους policy makers η Hamas βρισκόταν σε αναζήτηση συμμάχων στη Μέση Ανατολή για να βάλει ένα τέλος στον οικονομικό / πολιτικό αποκλεισμό που αντιμετώπιζε από το διεθνές σύστημα. Σ' ένα τέτοιο περιβάλλον, χωρίς την επέμβαση της Τουρκίας, η μόνη πιθανή διέξοδος για τη Hamas θα ήταν ο άξονας Ιράν-Συρία-Χεζμπολάχ.

Η θέση της Τουρκίας ήταν να συμπεριλάβει τη Hamas στην πολιτική διαδικασία ενώ η προσδοκία του Νταβούτογλου ήταν να πειστεί η Hamas να επιστρέψει στην ανακωχή με αντάλλαγμα την άρση του αποκλεισμού της Γάζας από το Ισραήλ. Οι Τούρκοι policy makers ζήτησαν από τη Hamas να προχωρήσει σ' εκεχειρία και να

³² Aras Bulent, *Davutoglu Era in Turkish Foreign Policy*, SETA Policy Brief, Brief No 32, May 2009, σελ. 10, http://www.setadc.org/pdfs/SETAPolicyBrief_No32DavutogluEraBulentAras.pdf (ημερ. πρόσβασης 25/5/2012).

εργαστεί για την πολιτική στέγαση των διαφορετικών ομάδων μέσα στην παλαιστινιακή πολιτική.

Τον Ιανουάριο του 2009, κι ενώ είχε προηγηθεί πρόσκληση στην Άγκυρα στον ηγέτη της Hamas Χάλεντ Μασάλ, ο Νταβούτογλου προσπάθησε να προωθήσει μία υψηλού προφίλ τουρκική επέμβαση διενεργώντας επισκέψεις σε Δαμασκό και Κάιρο σε μία προσπάθειά του να καταστεί η Τουρκία κύριος διαμεσολαβητής μεταξύ Hamas και Ισραήλ για εκεχειρία. Παρόλο που ο Νταβούτογλου υποστήριξε τον κύριο ρόλο της Τουρκίας στην διακοπή των εχθροπραξιών στις 18 Ιανουαρίου, οι Άραβες διπλωμάτες ισχυρίζονται ότι ο ρόλος της Τουρκίας στο ζήτημα υπήρξε δευτερεύων ενώ μερικοί θεωρούν κιάλας ότι δεν είχε κανένα αντίκτυπο. Όπως άλλωστε δήλωσαν ηγετικά στελέχη της Hamas η Τουρκία δεν ήταν δυνατόν να παίξει σημαίνοντα ρόλο, λόγω της Αιγύπτου όπου έθεσε εμπόδια προκειμένου να μονοπωλήσει στις συζητήσεις η οποία είχε και τη στήριξη σ' αυτό και αμερικανών αξιωματούχων. Μερικοί έτειναν επίσης να υποστηρίξουν ότι οι προσπάθειες της Τουρκίας «υπέφεραν» από την απειρία, τον υπέρμετρο ενθουσιασμό και από τις υψηλές προσδοκίες ότι η Hamas της είχε ανοίξει όλα της τα χαρτιά. Την άποψη αυτήν υποστηρίζουν και οι Άραβες διπλωμάτες οι οποίοι έχουν δηλώσει ότι η Τουρκία δεν έχει επιτύχει το κατόρθωμα το οποίο ισχυρίζεται, το οποίο θα μπορούσε να ερμηνευθεί μόνο ως προπαγάνδα από τουρκικής πλευράς. Το πρόβλημα με την Τουρκία, συνεχίζουν, είναι ότι πιστεύει τη ρητορική της και ότι μπορεί να μεσολαβήσει για την ειρήνη. Η Hamas μιλάει με όλους ενώ οι Τούρκοι συμπεριφέρονται σαν να μιλάει μόνο μαζί τους. Πράγματι η Τουρκία βρίσκεται ακόμα σε αρχικό στάδιο μάθησης αναφορικά με τις δεσμεύσεις της στο συγκεκριμένο ζήτημα ενώ ο Νταβούτογλου μαθαίνει γι' αυτά με το δύσκολο τρόπο καθώς η Hamas ίσως τελικά να έχει ακούσει περισσότερο το Ιράν από την Τουρκία, παρόλο που μερικοί ανώτεροι Τούρκοι αξιωματούχοι υποστηρίζουν την επιτυχία της Άγκυρας στην άσκηση επιρροής της στη συγκεκριμένη ομάδα.

Η μεγαλύτερη μεταστροφή ωστόσο συντελέστηκε στις σχέσεις μεταξύ Τουρκίας-Ισραήλ. Η ψυχρότητα στις παραδοσιακά ισχυρές σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ισραήλ άρχισαν με τη σκληρή αντι-ισραηλινή ρητορική του Ερντογάν στο Davos ενώ

ακολούθησε και ο αποκλεισμός του Ισραήλ από τις ετήσιες στρατιωτικές ασκήσεις στην Τουρκία. Η ένταση έφτασε στο αποκορύφωμά της με το επεισόδιο στο Μανί Μarmara το 2010. Η πολιτική αυτή του Ερντογάν εντάσσεται στο άνοιγμά του προς τον αραβικό κόσμο καθώς γνωρίζει ότι δεν μπορεί να προσεγγίσει τους αραβικούς πληθυσμούς διατηρώντας στενές σχέσεις με το Ισραήλ. Επίσης, η στάση αυτή μπορεί να δικαιολογηθεί και σε εσωτερικό επίπεδο δεδομένου ότι το τελευταίο διάστημα είχαν αναπτυχθεί στην τουρκική κοινή γνώμη αντι-ισραηλινά αισθήματα λόγω των ενεργειών του Ισραήλ στο Λίβανο και στη Γάζα. Οι σχέσεις των δύο χωρών και τα αίτια που οδήγησαν στην παραπάνω σύγκρουση και πού τελικά αποσκοπεί αυτή η πολιτική από πλευράς Ερντογάν και Νταβούτογλου θα εξετασθεί εκτενώς στο επόμενο κεφάλαιο.

Η Τουρκία, ωστόσο, στον αντίποδα επεδίωξε να βελτιώσει τους δεσμούς της με τις αραβικές χώρες, όπως η Σαουδική Αραβία. Αρχικά ενισχύθηκαν οι σχέσεις με τη Σαουδική Αραβία με αποκορύφωμα την επίσκεψη του βασιλιά Αμπντουλάχ στην Τουρκία τον Αύγουστο του 2006. Ιστορικά, τα δύο έθνη δεν ήταν φιλικά μεταξύ τους, ενώ οι οικονομικές σχέσεις αναπτύχθηκαν μόλις τη δεκαετία του 1970. Η Τουρκία χρειαζόταν το πετρέλαιο της Σαουδικής Αραβίας ενώ από την άλλη η Σαουδική Αραβία χρειαζόταν τον τεράστιο κατασκευαστικό τομέα της Τουρκίας για να χτίσει τις σύγχρονες πόλεις της. Στη δεκαετία του 1990, η κάπως στενή σχέση έγινε πιο απόμακρη. Μετά τον Πόλεμο του Κόλπου, η Σαουδική Αραβία μαζί με την Αίγυπτο και τη Συρία ομαδοποιήθηκαν με την ελπίδα να δημιουργήσουν μία νέα αραβική τάξη. Η Δαμασκός, που δεν ήταν σύμμαχος της Άγκυρας την εποχή εκείνη, ήταν σε θέση να χαρακτηρίζει πολλά από τα θέματά της με την Τουρκία ως παναραβικές ανησυχίες³³. Κάτω από το τουρκικό τμήμα του Ευφράτη, για παράδειγμα, η Συρία ήταν σε σταθερή αντιπαράθεση με την τουρκική κυβέρνηση για το νερό. Το Ιράκ, η Σαουδική Αραβία, η Συρία είχαν ξεκινήσει ακόμα μία επιτυχημένη εκστρατεία για να τερματιστεί η χρηματοδότηση φραγμάτων στην

³³ Altunisk Benli Meliha, *Μία πικρή λυκοφιλία, Η «περίπου» συμμαχία της Σαουδικής Αραβίας με την Τουρκία*, Foreign Affairs, The Hellenic Edition, 21/5/2012, <http://foreignaffairs.gr/articles/68797/meliha-benli-altunisk/mia-pikri-lykofilia?page=show> (ημερ. πρόσβασης 27/7/2012).

Τουρκία από την Παγκόσμια Τράπεζα μέχρις ότου η Άγκυρα υπέγραφε συμφωνία με τις χώρες που βρίσκονται κάτω από αυτήν για τη ροή των υδάτων προς αυτές.

Η εισβολή των Ηνωμένων Πολιτειών στο Ιράκ το 2003 ωστόσο άλλαξε αρκετά δεδομένα. Η ανατροπή του Σαντάμ Χουσεΐν και η επακόλουθη ενίσχυση των ιρακινών Σιιτών εμφύσησε το φόβο στο βασίλειο ότι ο πληθυσμός των Σιιτών της Σαουδικής Αραβίας θα ασκήσει πιέσεις για αλλαγή. Από εκεί και πέρα, στο Ριάντ πίστευαν ότι το Ιράν –με τις ενέργειές του στο Ιράκ, τη συμμαχία του με τη Συρία, την υποστήριξή του στη Hamas και τη Χεζμπολάχ και με το εν δυνάμει πυρηνικό του πρόγραμμα– προσπαθούσε να γίνει ένας περιφερειακός ηγεμόνας. Αντιδρώντας, το Ριάντ άρχισε να οικοδομεί συμμαχίες με κράτη που μοιράζονται τις απόψεις του, έναν κατά κάποιο τρόπο «σουνιτικό άξονα» με σκοπό την καταπολέμηση του «σιιτικού τόξου»³⁴.

Η Ιορδανία και η Αίγυπτος φυσικά και ταίριαζαν με τους παραπάνω σκοπούς καθώς ήταν κυρίως σουνιτικές χώρες ενώ ήταν επίσης εξίσου ανήσυχες με την αυξανόμενη επιρροή του Ιράν στην Ανατολική Μεσόγειο. Επομένως, ήταν αποφασισμένες ν' αντιμετωπίσουν αυτό που εξελάμβαναν ως τεράστια επιρροή της Τεχεράνης στην περιοχή. Ωστόσο, το Ριάντ προχώρησε ένα βήμα περισσότερο και στόχευσε να στρατολογήσει και την Τουρκία. Ως μία σημαντική περιφερειακή δύναμη, ένα μέλος του NATO και κυρίως σουνιτική, η Σαουδική Αραβία είδε την Άγκυρα ως ένα πολύτιμο προπύργιο κατά του Ιράν. Το Ριάντ παρόλο που θα μπορούσε να έχει ενδοιασμούς για την παρουσία μίας μη αραβικής δύναμης στην περιοχή που υπονομεύει τη δική της θέση, θεώρησε την Τουρκία ως ένα μικρότερο κακό σε σύγκριση με το Ιράν.

Με βάση αυτήν τη λογική, ο Αμπντουλάχ μπιν Αμπντούλ - Αζίζ Αλ Σαούντ επισκέφθηκε το 2006 την Τουρκία, και έγινε ο πρώτος μονάρχης της Σαουδικής Αραβίας που επισκέφθηκε την Τουρκία εδώ και δεκαετίες. Ακολούθησε επίσης άλλη μία επίσκεψη το 2007. Το επόμενο έτος η Τουρκία και το Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου, που περιλαμβάνει τη Σαουδική Αραβία, ξεκίνησαν ένα στρατηγικό

³⁴ ό.π.

διάλογο για το Ιράν. Στα χρόνια που ακολούθησαν, οι οικονομικές σχέσεις Σαουδικής Αραβίας και Τουρκίας άνθισαν. Ενδεικτικά το 2011, το εμπόριο μεταξύ των δύο χωρών έφτασε περίπου τα 5 δισ. δολάρια ετησίως. Οι τουρκικές κατασκευαστικές εταιρίες συνέχισαν να κερδίζουν έδαφος στη Σαουδική Αραβία ενώ ο αριθμός των Σαουδαράβων τουριστών προς την Τουρκία ανήλθε σε 84.000 το 2010³⁵.

Η Τουρκία, όπως και η Σαουδική Αραβία, ενδιαφέρθηκε για την κατάσταση των σουνιτών στο Ιράκ όχι βέβαια τόσο λόγω θρησκευτικών ανησυχιών όσο από την επιθυμία να κρατήσει ενωμένο το Ιράκ. Η Τουρκία πιστεύει ότι η άνοδος των Σιιτών και η κλιμακούμενη βία στο Ιράκ θα μπορούσε ενδεχομένως να οδηγήσει σε διαίρεση της χώρας κατά μήκος των εθνικών γραμμών. Επίσης, αν το βόρειο Ιράκ γινόταν ένα ξεχωριστό κουρδικό κράτος, η Άγκυρα φοβόταν ότι οι Κούρδοι της Τουρκίας θα ήθελαν να προσχωρήσουν σε αυτό. Συν τοις άλλοις, η Τουρκία ήθελε να περιορίσει τις περιφερειακές φιλοδοξίες του Ιράν. Ωστόσο, ενώ η Άγκυρα ήταν πρόθυμη στ' ανοίγματα του Ριάντ, δεν είχε κανένα ενδιαφέρον να γίνει κεντρικός πυλώνας του νέου άξονα Σουνιτών στη Μέση Ανατολή. Αντιθέτως ως μέρος του δόγματος της εξωτερικής πολιτικής περί «μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες» η Τουρκία ήθελε ν' αντιμετωπίσει τη δύναμη του Ιράν στην περιοχή με ήπιους τρόπους εξισορρόπησης. Συγκεκριμένα, η Άγκυρα θα μπορούσε να υπονομεύσει την επιρροή της Τεχεράνης στην παλαιστινιακή πολιτική και την κυριαρχία της στο Ιράκ, το Λίβανο και τη Συρία, προσεγγίζοντας από μόνη της όλο και περισσότερο αυτά τα κράτη.

Αν και η Άγκυρα επιδίωκε βελτίωση των σχέσεών της με τη Σαουδική Αραβία, συνέχισε ν' ασχολείται με το Ιράν, ιδίως σχετικά με την ανάπτυξη του πυρηνικού προγράμματος της Τεχεράνης. Όταν η Σαουδική Αραβία είδε μία πιθανή ιρανική βόμβα ως σοβαρή απειλή και ήθελε να την αποτρέψει με κάθε δυνατό τρόπο, η Τουρκία πίστευε ότι το θέμα θα μπορούσε να επιλυθεί μέσω διαπραγματεύσεων. Πάντως από το 2009, πολλοί στη Σαουδική Αραβία ήταν ολοένα και πιο καχύποπτοι σε αυτό που έβλεπαν και το εκλάμβαναν ως διπροσωπία της Τουρκίας. Παρότι

³⁵ ό.π.

βέβαια το Ριάντ συνέχισε την πολιτική της συνεργασίας με την Τουρκία ειδικά στο Ιράκ, συνειδητοποίησε επίσης ότι η Τουρκία δε θα μπορούσε να είναι ένθερμο μέλος της συμμαχίας που είχε χτίσει με την Αίγυπτο και την Ιορδανία.

Η συνεργασία μεταξύ της Τουρκίας και των αραβικών κρατών ερμηνεύεται επίσης ως αναγνώριση της τουρκικής ηγεσίας ότι η σταθερότητα στα νότια σύνορα της Τουρκίας απαιτεί την ενεργό δέσμευσή της με τους μεσανατολικούς γείτονές της και τη βαθύτερη συμμετοχή της στις προσπάθειες για περιφερειακή ειρήνη. Το άνοιγμα της Τουρκίας στον αραβικό κόσμο βασίζεται στη θεωρία των μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες όπως επίσης και στην πολιτική της ενίσχυσης της οικονομικής, μορφωτικής και πολιτιστικής συνεργασίας στην περιοχή. Τα αραβικά κράτη από την πλευρά τους, ωστόσο, αντιμετωπίζουν με διαφορετικούς τρόπους την προσέγγιση αυτήν της Τουρκίας. Για παράδειγμα, τα κράτη που δε συνορεύουν μαζί της τείνουν να έχουν λιγότερο ενδιαφέρον και να εμπλέκονται λιγότερο συγκριτικά με τα κράτη που συνορεύουν με την Τουρκία. Παρόλα αυτά σε μία γενική εικόνα της αντίληψης που επικρατεί οι αραβικές αντιλήψεις για την τουρκική εξωτερική πολιτική θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν από μία προσοχή και καχυποψία.

Μία χώρα, παραδείγματος χάριν, που είναι εξαιρετικά καχύποπτη αναφορικά με τις ενέργειες της Τουρκίας είναι η Αίγυπτος. Η Αίγυπτος παρόλο που δε συνορεύει με την Τουρκία αποτελεί, ωστόσο, μία χώρα με μεγάλη ιστορία στην περιφερειακή ηγεσία. Κατά συνέπεια αισθάνεται έντονα τον αντίκτυπο της Τουρκίας και του ανοίγματος που πραγματοποιεί στον αραβικό κόσμο³⁶. Κατά το πρόσφατο παρελθόν η Αίγυπτος αντιμετώπιζε την Τουρκία ως ένα μέσο απομόνωσης του Ιράν αλλά και ως συνεργάτη στην αντιμετώπιση των ανησυχιών σχετικά με την εδαφική ακεραιότητα του Ιράκ. Συνέπεια αυτών υπήρξε επομένως η συμμετοχή της σε στρατηγικούς διαλόγους με την Άγκυρα. Εντούτοις, η Τουρκία είναι επίσης ένας λόγος ανησυχίας μεταξύ των Αιγύπτιων κυβερνητικών αξιωματούχων για δύο κυρίως λόγους. Αρχικά η νέα εξωτερική πολιτική της Τουρκίας ενέχει τον κίνδυνο να

³⁶ Reem Abou-El-Fadl, *Arab perceptions of contemporary Turkish foreign policy: Cautious engagement and the question of independence, Turkey's Foreign Policy in a Changing World*, International Conference, Oxford, May 2012, p. 35, <http://www.sant.ox.ac.uk/seesox/workshopreports/ReportfromTFPconf.pdf> (ημερ. πρόσβασης 2/8/2012).

παραμερίσει τον παραδοσιακό ρόλο της Αιγύπτου ως περιφερειακού διαμεσολαβητή. Σ' αυτό ειδικά συμβάλλει και η αυξανόμενη δημοτικότητα της Τουρκίας λόγω της σκληρής στάσης που τηρεί απέναντι στο Ισραήλ. Το Κάιρο προσπάθησε ν' ανταποκριθεί σ' αυτά τα δεδομένα επιδιώκοντας να διατηρήσει το συνολικό έλεγχο. Ο δεύτερος λόγος έχει να κάνει με τις δυσχέρειες που προκαλεί στην κυβέρνηση Μουμπάρακ η νέα τουρκική πολιτική. Από τη μία πλευρά υπάρχει η αίσθηση της «παγίδευσης» μεταξύ των ΗΠΑ και του Ισραήλ και αφετέρου υπάρχει η αραβική κοινή γνώμη που εγκωμιάζει τις τουρκικές θέσεις. Η Αίγυπτος συνήθως ανταποκρίνεται σ' αυτήν την κατάσταση υπενθυμίζοντας τις παραδοσιακά καλές σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ισραήλ. Ωστόσο αυτό το επιχείρημα ενέχει τον κίνδυνο να καθίσταται όλο και λιγότερο αποτελεσματικό όσο η Τουρκία θα προσπαθεί να επιβεβαιώνει τη θέση της ενάντια στο Ισραήλ.

Πράγματι η αραβική κοινωνία αποτελεί ένα βαρόμετρο της αυξανόμενης δύναμης της Τουρκίας στην περιοχή. Υπάρχει μία ευρεία αντίληψη πως η Τουρκία έχει επιστρέψει στην περιοχή. Επομένως οι αραβικοί λαοί αντιμετωπίζουν την Τουρκία περισσότερο με ενθουσιασμό παρά με διστακτικότητα. Αυτό οφείλεται κυρίως σ' έναν ιδιαίτερο θαυμασμό που έχει αναπτυχθεί για ορισμένα στοιχεία της τουρκικής πολιτικής. Η Τουρκία, λοιπόν, φαίνεται να έχει επιτύχει μία ισορροπία σχέσεων με τις ΗΠΑ, που της επιτρέπουν όμως να διατηρεί την ανεξαρτησία της διατηρώντας όμως ταυτόχρονα και στενές σχέσεις με όλες τις περιφερειακές δυνάμεις. Επίσης η θέση που έχει υιοθετήσει απέναντι στο Ισραήλ έχει επισύρει τον έπαινο. Οι Άραβες σχολιαστές αντιλαμβάνονται μία σχέση μεταξύ της εσωτερικής σταθερότητας στην Τουρκία και του ισχυρού της ρόλου στο εξωτερικό. Αποτέλεσμα αυτής της «γοητείας» που ασκεί είναι ότι η Τουρκία έχει γίνει ένας προορισμός για το «ισλαμικό δολάριο» που προστίθεται στην αυξανόμενη δημοτικότητα της soft power της Τουρκίας με σκοπό να προσελκύσει τουρισμό.

Παρόλη όμως την προβολή της αραβικής έγκρισης για την πολιτική της Τουρκίας, ο αραβικός ενθουσιασμός για τη χώρα συναντά εμπόδια και παραμένει προσεκτικός για διάφορους λόγους. Κατ' αρχάς οι Άραβες καθώς δεν έχουν ξεχάσει τα χρόνια που βρίσκονταν υπό οθωμανική κυριαρχία ανησυχούν ότι η Τουρκία μπορεί να

επιστρέψει στην περιοχή τους ως αυτοκρατορία. Επίσης, θεωρούν ότι η πολιτική της Τουρκίας μπορεί ν' αποτελέσει μία εναλλακτική λύση έναντι του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της ή ακόμα και να επεκτείνει τη σφαίρα επιρροής της στην περιοχή με σκοπό να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα της ΕΕ. Επίσης ένας επιπλέον λόγος των αραβικών ανησυχιών είναι η ειλικρίνεια της Τουρκίας αναφορικά με τις σχέσεις της με το Ισραήλ και κατά πόσο αυτή η «εχθρική» στάση θα αποδοθεί στην πράξη. Επομένως η Τουρκία θα κριθεί όχι από τα λόγια της όσο από τις πράξεις της. Προς το παρόν ωστόσο οι Άραβες συμπεριφέρονται στους Τούρκους σαν να μην είναι ούτε εξ ολοκλήρου ξένοι αλλά ούτε κι ένας από αυτούς.

Παρόλη την προσπάθεια της Τουρκίας να εισαχθεί στον αραβικό κόσμο η Αραβική Άνοιξη προσέθεσε νέα δεδομένα στην περιφερειακή πολιτική σκακιέρα τα οποία την οδήγησαν σε μία σύγχυση και σύγκρουση της ρητορικής της και των πράξεών της.

2.4 Η Αραβική Άνοιξη και η Τουρκία

Η Αραβική Άνοιξη το 2011 συντάραξε το χώρο της Μέσης Ανατολής προκαλώντας και την αλλαγή των ισορροπιών στην περιοχή. Όπως είναι φυσικό οι νέες αυτές εξελίξεις που σημειώνονται στο γειτονικό αραβικό κόσμο προκάλεσαν την ανησυχία της Άγκυρας διότι η εν λόγω αλλαγή είναι ανεξέλεγκτη και συνεπώς είναι πολύ πιθανό να καταστεί επιζήμια για τα τουρκικά συμφέροντα και ενδεχομένως να προκαλούσε την ανάδυση νέων συμβατικών ή ασύμμετρων απειλών για την Τουρκία. Για παράδειγμα, η Τουρκία ανησυχεί ιδιαίτερα για τα όσα συμβαίνουν στα νότια σύνορά της. Τόσο εντός της Συρίας που το καθεστώς Άσαντ οδήγησε τη χώρα σ' έναν εμφύλιο, όσο και εντός της ιρακινής επικράτειας όπου μετά την απόσυρση των αμερικανικών δυνάμεων συνεχίζεται η εθνο-θρησκευτική βία και η χώρα οδηγείται προς τριχοτόμηση. Επίσης, η Άγκυρα γνωρίζει πολύ καλά ότι στα βόρεια σύνορα της Συρίας και του Ιράκ «εκκολάπτεται» μία κουρδική οντότητα, που συνιστά μείζονα απειλή για την ακεραιότητα της Τουρκίας. Το σενάριο που ανησυχεί ιδιαίτερα την Τουρκία είναι η ένωση των Κούρδων της ευρύτερης περιοχής (βόρειας Συρίας, βορείου Ιράκ, βορειοδυτικού Ιράν και νοτιοανατολικής Τουρκίας) και η εν δυνάμει

δημιουργία μίας κουρδικής κρατικής οντότητας. Οι γεωπολιτικές εξελίξεις στη γειτονική Συρία εκλαμβάνονται από την Άγκυρα ως εν δυνάμει απειλή κατά της περιφερειακής ασφάλειας και ενδεχομένως να δημιουργήσουν κινδύνους για τη συνέχιση της τουρκικής πολιτικής, πολιτιστικής και οικονομικής διείσδυσης στην περιοχή.

Ο Ερντογάν για να περιορίσει το κόστος της επερχόμενης γεωπολιτικής αλλαγής στον αραβικό κόσμο, τάχθηκε αρχικά κατά οποιασδήποτε αλλαγής σε περιφερειακό επίπεδο, αλλά όταν αντιλήφθηκε ότι η κατάσταση ήταν μη αναστρέψιμη τάχθηκε υπέρ των επαναστατικών δυνάμεων και επένδυσε στη βελτίωση των σχέσεων με τους πολιτικούς ηγέτες που αναδείχθηκαν μετά την ανατροπή των αυταρχικών καθεστώτων του αραβικού κόσμου.

Αναφορικά με την Αίγυπτο ο Ερντογάν υπήρξε από τους πρώτους ηγέτες που ζήτησε την παραίτηση του Μουμπάρακ κατά τη διάρκεια μίας τηλεοπτικής του ομιλίας στο Al-Jazeera³⁷. Ωστόσο στην περίπτωση της Λιβύης υιοθέτησε αντικρουόμενες πολιτικές. Αρχικά δεν υποστήριξε τον αγώνα των Λίβυων αντικαθεστωτικών και καταδίκασε τις δυτικές στρατιωτικές επιχειρήσεις εναντίον του Καντάφι. Αυτή η στάση οφείλεται στο γεγονός ότι στη Λιβύη είχαν επενδυθεί τουρκικά κεφάλαια ύψους 15 δισ. δολαρίων, τα οποία κινδύνευαν να χαθούν αν έπεφτε το Κανταφικό καθεστώς. Επίσης κινδύνευε η ασφάλεια των 25.000 περίπου Τούρκων οικονομικών μεταναστών, οι οποίοι εργάζονταν στη Λιβύη και έπρεπε να επαναπατριστούν.

Ωστόσο, εν συνεχεία η Τουρκία άλλαξε στάση απέναντι στο καθεστώς της Λιβύης και αποφάσισε να υποστηρίξει ενεργά την απόφαση 1973 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, ενώ στη συνέχεια πρότεινε τη διαμεσολάβηση της Άγκυρας, προκειμένου να επιτευχθεί συμφωνία μεταξύ του Καντάφι και των αντικαθεστωτικών της Βεγγάζης. Η αλλαγή στη στάση της Τουρκίας προήλθε μετά από επανεκτίμηση της κατάστασης και συγκεκριμένα μετά την απόρριψη των Λίβυων αντικαθεστωτικών για διαπραγματεύσεις με το καθεστώς της Τρίπολης. Η πιθανή ανάδυση νέων

³⁷ Γιαννακόπουλος Βασίλης, *Τουρκία και Αραβική Άνοιξη*, GeoStrategy, 27 Μαρτίου 2011, <http://www.geostrategy.gr/pdf/20120327%20Turkey%20&%20Arab%20Spring.pdf> (ημερ. πρόσβασης 27/7/2012).

συμφερόντων και απειλών για την Τουρκία, που θα προέκυπταν από το μελλοντικό status της ευρύτερης περιοχής του αραβικού κόσμου, ήταν πλέον ορατή.

Οι προθέσεις της Άγκυρας ήταν στην ουσία περισσότερο από προφανείς. Ο λόγος που την οδήγησε στην απόφαση να συμμετάσχει στη διεξαγωγή των επιχειρήσεων ήταν για να μην απομονωθεί από τις υπόλοιπες χώρες-μέλη της Συμμαχίας. Επίσης, προσπάθησε να δημιουργήσει τις κατάλληλες προϋποθέσεις, οι οποίες θα της επέτρεπαν να συνάψει σχέσεις συνεργασίας με τις δυνάμεις των αντικαθεστωτικών, οι οποίοι φαίνονταν και οι πιθανότεροι ηγέτες της χώρας στη μετά-Καντάφι εποχή.

Μετά την πτώση του καθεστώτος του Καντάφι, η Άγκυρα προώθησε τη στρατιωτική συνεργασία της με τη Λιβύη, βάσει της οποίας οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις ανέλαβαν την ανασυγκρότηση του στόλου και την εκπαίδευση του λιβυκού στρατού ξηράς και του πολεμικού ναυτικού. Επίσης, χορήγησε 200 εκατ. δολάρια στο Εθνικό Μεταβατικό Συμβούλιο (NTC) με σκοπό να διασφαλίσει τα εμπορικά της συμφέροντα στην πλούσια σε πετρέλαια Λιβύη.

Η περίπτωση, ωστόσο, της Συρίας αποτελεί «αγκάθι» στην τουρκική εξωτερική πολιτική και δοκιμάζει τα όριά της. Πριν την έναρξη της Αραβικής Άνοιξης στη Συρία, η Άγκυρα είχε καταφέρει να βελτιώσει σε σημαντικό βαθμό τις σχέσεις της με τη Δαμασκό προβάλλοντας τόσο τις ικανότητες του Υπουργού Εξωτερικών Νταβούτογλου όσο και τις απόψεις του για το «στρατηγικό βάθος». Ωστόσο οι διαδηλώσεις στη Συρία για την πτώση του καθεστώτος του Άσαντ σηματοδότησαν τη σταδιακή επιδείνωση στις σχέσεις των δύο χωρών μετατρέποντας την πολιτική των μηδενικών προβλημάτων του Νταβούτογλου σε πολιτική πολλαπλών προβλημάτων.

Στην αρχή η Τουρκία προσπάθησε να πείσει τον Άσαντ να κάνει μεταρρυθμίσεις όμως βλέποντας ότι οι προσπάθειες αυτές βρίσκονταν σε αδιέξοδο αποφάσισε να υιοθετήσει μία πιο επικριτική θέση έναντι της Συρίας. Η Άγκυρα, στα πλαίσια αυτά, έκανε έκκληση για αλλαγή καθεστώτος στη Συρία, επέκρινε το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ για την απραξία του και υποστήριξε τη δημιουργία ζωνών ανάσχεσης και ανθρωπιστικών διαδρόμων ανάμεσα στην Τουρκία και τη Συρία. Η κατάσταση στη Συρία δημιουργούσε προβλήματα στην ασφάλεια της Τουρκίας γι’

αυτό άλλωστε και από τα μέσα του 2011 οι Τούρκοι αξιωματούχοι δήλωναν ότι έπρεπε να δημιουργηθεί μία ζώνη ασφαλείας στα σύνορα των δύο χωρών, διότι τα γεγονότα στη Συρία θέτουν σε κίνδυνο την εσωτερική ασφάλεια της Τουρκίας. Η Τουρκία ανησυχεί ιδιαίτερα για το κύμα Σύριων προσφύγων που θα εισρεύσει στη χώρα και τον αντίκτυπο που θα έχει αυτή η εισροή στους κουρδικούς πληθυσμούς της νοτιοανατολικής περιοχής. Η Άγκυρα επομένως που πρωταρχικός της στόχος είναι η διαφύλαξη των νότιων συνόρων της γνωρίζει πως όσο περισσότερο χρόνο διαρκεί η σύγκρουση, τόσο μεγαλύτερο θα είναι το βάρος που επωμίζεται δημιουργώντας της προβλήματα και κινδύνους.

Η ρήξη στις σχέσεις των δύο χωρών υπήρξε τόσο άμεση που ανάγκασε την Άγκυρα να προσφύγει στα αιγυπτιακά λιμάνια για να εξάγουν τα προϊόντα τους στις χώρες του Κόλπου. Εν συνεχεία, αρκετές χιλιάδες Σύριοι πρόσφυγες, ηγετικά στελέχη του Συριακού Εθνικού Συμβουλίου και του Ελεύθερου Συριακού Στρατού κατέφυγαν στη γειτονική Τουρκία. Η Άγκυρα μάλιστα προχωρώντας περαιτέρω και θέλοντας να στείλει ένα ισχυρό μήνυμα στη Δαμασκό και στο καθεστώς Άσαντ, φιλοξένησε στην Αττάλεια το συνέδριο της συριακής αντιπολίτευσης³⁸. Στο μεταξύ οι επιθέσεις κατά των τουρκικών διπλωματικών εγκαταστάσεων από Σύριους φιλοκαθεστωτικούς και κατά των λεωφορείων που μετέφεραν Τούρκους προσκυνητές από τη Μέκκα, οδήγησαν τον Ερντογάν να ζητήσει από τον Άσαντ να παραιτηθεί, ενώ ο Νταβούτογλου ανακοίνωσε μία σειρά στρατιωτικών, οικονομικών και διπλωματικών κυρώσεων κατά του συριακού καθεστώτος.

Αποκορύφωμα στις τεταμένες τουρκο-συριακές σχέσεις αποτέλεσε η κατάρριψη του τουρκικού αεροσκάφους από τη Συρία τον Ιούνιο του 2012. Η Άγκυρα κατηγόρησε τη Δαμασκό ότι κατέρριψε χωρίς προειδοποίηση ένα αναγνωριστικό στρατιωτικό αεροπλάνο της ενώ πετούσε σε διεθνή εναέριο χώρο τη στιγμή που η Δαμασκός ανταπαντούσε ότι βρισκόταν κοντά στις ακτές της. Ο Νταβούτογλου ισχυρίστηκε

³⁸ Στο «Συνέδριο για την Αλλαγή στη Συρία» συμμετείχαν μέλη τόσο της εξόριστης αντιπολίτευσης, όπως οι Αδερφοί Μουσουλμάνοι της Συρίας, που εκπροσωπήθηκαν από μία ομάδα 40 περίπου ατόμων, όσο και από τη Συρία, όπως οι Κούρδοι της Συρίας που συμμετείχαν με 65 εκπροσώπους. Σκοπός του συνεδρίου ήταν η δημιουργία κατάλληλου πολιτικού πλαισίου για να οδηγηθεί η χώρα σ' ένα πλουραλιστικό πολιτικό σύστημα. Βοσπορίτης Κ., ο νεώτερος, *Το Συνέδριο της Συριακής Αντιπολίτευσης στην Τουρκία*, Παρατηρητήριο Τουρκίας, 6/6/2011, <http://paratiritirio-tourkias.blogspot.gr/2011/06/blog-post.html> (ημερ. πρόσβασης 31/7/2012).

πως το αεροπλάνο έφερε ευδιάκριτα τα τουρκικά χρώματα και απέρριψε τον ισχυρισμό της Συρίας ότι δεν είχε αναγνωρίσει το αεροσκάφος πριν ανοίξει πυρ³⁹. Η Τουρκία ζήτησε να συνεδριάσει το NATO ενώ ο Νταβούτογλου προσέθετε πως σχεδίαζε να προσφύγει στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Η Τουρκία αντέδρασε εν συνεχεία έμπρακτα στέλνοντας ένα στρατιωτικό κομβόι αποτελούμενο από οχήματα εφοδιασμένα με εκτοξευτήρες πυραύλων στα σύνορά της με τη Συρία. Η αποστολή αυτή έγκειται στα πλαίσια των δηλώσεων Ερντογάν ότι οποιαδήποτε απειλή εκ μέρους της Δαμασκού θα θεωρείται ως στρατιωτικός στόχος και θα τυχαίνει ανάλογης αντίδρασης.

Οι συγκρουσιακές σχέσεις της Τουρκίας με τη Συρία, ωστόσο, δημιουργούν προβλήματα και στις σχέσεις της με άλλα κράτη της περιοχής, όπως τη Σαουδική Αραβία και το Ιράν, κλονίζοντας ακόμα περισσότερο τη θεωρία των μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες. Παρά το γεγονός ότι η Σαουδική Αραβία και η Τουρκία μοιράζονται έναν κοινό στόχο στη Συρία, υπάρχουν κάποιες εντάσεις μεταξύ των θέσεών τους. Για την Τουρκία η διαχείριση της κρίσης της Συρίας δεν είναι ένας τρόπος για να περιορίσει την επιρροή του Ιράν όπως αποσκοπεί η Σαουδική Αραβία. Το Ριάντ πιστεύει ότι η ανατροπή του καθεστώτος Άσαντ θα μπορούσε να περιορίσει την επιρροή του Ιράν στον αραβικό κόσμο, δεδομένου ότι η Συρία είναι η μόνη αραβική σύμμαχος της Ισλαμικής Δημοκρατίας. Σε αντίθεση λοιπόν από τις προθέσεις της Σαουδικής Αραβίας, η Τουρκία αποσκοπεί στο να προστατέψει τα νότια σύνορά της από το χάος. Επιπλέον, το όραμα της Σαουδικής Αραβίας και της Τουρκίας για τη μετά-Άσαντ Συρία διαφέρει. Η Σαουδική Αραβία υποστηρίζει ένα Σουνιτικό Ισλαμιστικό καθεστώς και δημιουργεί δεσμούς με τα πιο ριζοσπαστικά στοιχεία στη χώρα. Η Τουρκία από την άλλη πλευρά, ευνοεί τη συμμετοχή όλων των παραγόντων. Η Άγκυρα βάζει στο παιχνίδι και υποστηρίζει τη Μουσουλμανική Αδελφότητα, ενώ πιέζει ταυτόχρονα την Αδελφότητα να δεχτεί μία πιο συμμετοχική και αντιπροσωπευτική Συρία ώστε ν' αποφευχθεί ένας εμφύλιος πόλεμος στην εποχή μετά την επανάσταση. Τέλος, η εμπλοκή της Σαουδικής Αραβίας στη Συρία απειλεί να υπονομεύσει την τουρκική εξωτερική πολιτική των «μηδενικών προβλημάτων» με

³⁹ Αγγελόπουλος Γιώργος, *Τουρκία και Συρία παίζουν με τη φωτιά*, ΤΑ ΝΕΑ online, 25 Ιουνίου 2012, <http://www.tanea.gr/kosmos/article/?aid=4732309> (ημερ. πρόσβασης 3/7/2012).

το να χαρακτηρίζει τη σύγκρουση στη Συρία ως σεχταριστική. Έτσι, η συνεργασία της Άγκυρας με το Ριάντ –και τη Συριακή Μουσουλμανική Αδελφότητα– θέτει την Τουρκία πλήρως στο σουνιτικό στρατόπεδο. Ωστόσο μία τέτοια εξέλιξη υπονομεύει την ισχύ της Τουρκίας στην περιοχή.

Τα γεγονότα της Συρίας αποτέλεσαν επίσης τη σοβαρότερη πηγή διχόνοιας μεταξύ της Τουρκίας και του Ιράν. Η Αραβική Άνοιξη και οι πιέσεις στη Μέση Ανατολή για περισσότερη δημοκρατία οδήγησαν σε ανοιχτή σύγκρουση την Τουρκία και το Ιράν, με την κάθε πλευρά να προσπαθεί να επεκτείνει την επιρροή της εις βάρος της άλλης. Από το καλοκαίρι του 2011, οι συγκρούσεις των δύο χωρών έχουν γίνει πιο ορατές στη Συρία, στην αντιτυραυλική άμυνα, στην εκκοσμίκευση, στην Παλαιστίνη, στο Ιράκ και στο Κουρδικό ζήτημα⁴⁰.

Η κριτική της Άγκυρας κατά του Σύριου Προέδρου Μπασάρ αλ Άσαντ, καθώς και η υποστήριξή της προς τη συριακή αντιπολίτευση έχει εξοργίσει τους Ιρανούς ηγέτες δεδομένου ότι η Συρία είναι ο στενότερος σύμμαχος του Ιράν. Η πτώση Άσαντ θα δημιουργούσε ένα μεγάλο πλήγμα για τις περιφερειακές φιλοδοξίες του Ιράν και θ' αφήσει την Τεχεράνη ακόμα πιο απομονωμένη. Ως συνέπεια αυτών, οι Αγιατολάχ του Ιράν έχουν εντείνει τη στρατιωτική υποστήριξη στον Άσαντ και ταυτόχρονα κατηγορήσαν ανοιχτά τον Ερντογάν ότι παρεμβαίνει σ' εσωτερικές υποθέσεις της Συρίας. Η κατάρριψη του τουρκικού αεροσκάφους από τη Συρία οδήγησε σε περαιτέρω ένταση τις τουρκο-ιρανικές σχέσεις με τον Ερντογάν να προειδοποιεί τη Δαμασκό να κρατήσει μακριά από τα τουρκο-συριακά σύνορα τα στρατεύματά της και το Ιράν να προειδοποιεί την Τουρκία να μην επέμβει στρατιωτικά εναντίον του συμμάχου της. Οι εξελίξεις αυτές κατεδαφίζουν συθέμελα την προσπάθεια του κόμματος του ΑΚΡ να καλλιεργήσει στενότερους δεσμούς με το Ιράν, μίας κίνησης μάλιστα που αποτέλεσε ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα στοιχεία της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Οι σχέσεις πλέον των δύο χωρών χαρακτηρίζονται από δυσπιστία και αντιπαλότητα, «αισθήματα» που φαίνεται ότι θα διαρκέσουν για μεγάλο ακόμα χρονικό διάστημα.

⁴⁰ Larrabee Stephen F., *Η ανύπαρκτη συμμαχία μεταξύ της Τουρκίας και του Ιράν*, Foreign Affairs The Hellenic Edition, 27/7/2012, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/68891/f-stephen-larrabee/i-anyparkti-symmaxia-metaksy-tis-toyrkias-kai-toy-iran> (ημερ. πρόσβασης 5/8/2012).

Η Τουρκία προσπαθώντας να επιφορτισθεί έναν περιφερειακό και εν μέρει διεθνή ρόλο, προκειμένου να έχει λόγο στο σχεδιασμό του νέου διεθνούς σκηνικού, ενεπλάκη, με τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης, σε ζητήματα τρίτων χωρών με αποτέλεσμα να επωμισθεί επιπρόσθετους κινδύνους και απειλές στον ήδη βεβαρυμμένο τομέα της εθνικής ασφάλειάς της. Το γεγονός αυτό και ιδιαίτερα η ανησυχία για την αυξανόμενη απειλή του «Σιιτικού άξονα Ιράν-Συρίας» οδήγησε την Άγκυρα στην προσαρμογή της εξωτερικής της πολιτικής και στην αναθέρμανση των σχέσεών της με την Ουάσινγκτον. Έκτοτε, διατηρεί μία φιλο-σουνιτική στάση έναντι του αραβικού κόσμου, ενώ ταυτόχρονα συνεχίζει να καλλιεργεί μία αντι-ισραηλινή στάση απαιτώντας την απολογία του Τελ-Αβίβ, την άρση του αποκλεισμού της Λωρίδας της Γάζας και την αποζημίωση για τα θύματα της επιχείρησης στο Mavi Marmara.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΟΙ ΤΟΥΡΚΟ-ΙΣΡΑΗΛΙΝΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΥΠΟ ΤΗ ΝΕΑ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

3.1 Οι Τουρκο-Εβραϊκές σχέσεις στο φάσμα της Ιστορίας

Οι απαρχές των σχέσεων του ισλαμικού στοιχείου με τους Εβραίους μπορούν ν' ανιχνευθούν από τη γένεση κιόλας του Ισλάμ. Το σεληνιακό ημερολόγιο των Μωαμεθανών αρχίζει με το έτος της Εγίρας (της μετανάστευσης του Μωάμεθ), το 622 μ.Χ., όταν ο Προφήτης Μωάμεθ έφυγε από τη Μέκκα για τη Μεδίνα. Η αυστηρά μονοθεϊστική θρησκεία που δίδαξε ο Προφήτης συνδύαζε εβραϊκά, χριστιανικά και αραβικής παράδοσης στοιχεία μαζί με κάποιες καινούργιες προσθήκες.

Οι μονοθεϊστικές θρησκείες του Χριστιανισμού και του Ιουδαϊσμού άσκησαν ιδιαίτερη επιρροή στον Προφήτη Μωάμεθ και τον ενέπνευσαν στο ξεκίνημα της δικής του προφητικής αποστολής για τη διδασχά ενός μονοθεϊστικού δόγματος στους Πολυθεϊστές της Μέκκας, ισχυριζόμενος τη μοναδικότητα του Θεού. Ο Μωάμεθ ήρθε πρώτη φορά σ' επαφή με τους Ιουδαίους και τη θρησκεία τους σε ηλικία δώδεκα ετών κατά τη διάρκεια ενός επαγγελματικού ταξιδιού στη Συρία μαζί με το θείο του Abu Talib⁴¹. Επίσης, στη Μέκκα, είχε φιλικούς δεσμούς μ' έναν Εβραίο ραββίνο, τον Abdais ben Salom, ο οποίος σύμφωνα με πηγές έφερε σ' επαφή το Μωάμεθ με τα εβραϊκά κείμενα και του εξήγησε τις εβραϊκές παραδόσεις.

Όταν ο Μωάμεθ εγκαταστάθηκε στη Μεδίνα το 622, ζούσαν εκεί Εβραίοι καθώς κι ένας αριθμός πολυθεϊστικών φυλών. Οι Εβραίοι αποτελούσαν τότε στην περιοχή μία κοινότητα πλούσια και με σημαντική επιρροή, ειδικά σε σχέση με τους πολυθεϊστές. Πιθανόν οι Εβραίοι να επέτρεψαν στο Μωάμεθ να εγκατασταθεί στην πόλη τους χωρίς να προβάλουν καμία ένσταση για δύο κυρίως λόγους. Πρώτον, διότι ο Μωάμεθ κήρυττε ένα μονοθεϊστικό δόγμα στους πολυθεϊστές και έτσι ήλπιζαν οι Εβραίοι ότι θ' απαλλαγούν από την ειδωλολατρεία, κάτι εξάλλου που το επιθυμούσαν πολύ. Δεύτερον, η θρησκεία του Μωάμεθ, σ' αυτή τη φάση, ήταν φιλικά

⁴¹ Khan M.A., *Islamic Jihad, A Legacy of Forced Conversion, Imperialism, and Slavery*, iUniverse, New York Bloomington, 2003, p. 42-51.

προσκειμένη στην ιουδαϊκή θρησκεία, δίνοντας στους Εβραίους και στα ιερά τους κείμενα μια πολύ σεβαστή θέση στο Κοράνι. Επίσης, ο Μωάμεθ διατηρούσε καλές σχέσεις μαζί τους υιοθετώντας και εβραϊκές παραδόσεις.

Ωστόσο όταν ο Προφήτης Μωάμεθ άρχισε να διδάσκει τη θρησκεία του στη Μεδίνα και παρόλο που οι πολυθεϊστές σε μεγάλο αριθμό την ασπάστηκαν, η επίδρασή της στην πλούσια κοινότητα των Εβραίων ήταν εξαιρετικά ισχνή. Οι Εβραίοι, στην ουσία αγνόησαν τις παροτρύνσεις του Μωάμεθ και του Αλλάχ για ν' ασπαστούν το Ισλάμ. Η άρνηση αυτή των Εβραίων καθώς και η έντονη κριτική που άσκησαν στις αποκαλύψεις του Μωάμεθ οδήγησαν στην διατάραξη των σχέσεών τους ήδη ένα χρόνο μετά την άφιξη του Προφήτη στη Μεδίνα, τον Οκτώβριο του 623. Πλέον, οι Εβραίοι θεωρούνταν ως ένα εμπόδιο στην αποστολή του. Ο Μωάμεθ από εκείνο το σημείο και ύστερα στράφηκε εναντίον των Εβραίων με αποτέλεσμα οι τελευταίοι να πληρώσουν με βαρύ τίμημα τη στάση τους απέναντι στο Μωάμεθ και το Ισλάμ. Η επίθεση στην Banu Qaynuqa τον Απρίλιο του 624 αποτέλεσε μία από τις πρώτες εχθρικές κινήσεις του Προφήτη εναντίον των Εβραίων. Ο Μωάμεθ μάλιστα έδωσε γενικό πρόσταγμα για την υποδούλωση των Εβραίων ενώ την ίδια στιγμή παρότρυνε τις δολοφονίες τους. Ακολούθησαν επίσης η επίθεση στη Banu Nadir τον Αύγουστο του 625 εναντίον των Εβραίων της Μεδίνα καθώς και η σφαγή των Banu Qurayza τον Απρίλιο του 627 που αποτέλεσε την πιο τρομερή πράξη βίας του Μωάμεθ εναντίον του εβραϊκού λαού⁴².

Η αναδρομή αυτή στις σχέσεις του Μωάμεθ, τη γένεση του Ισλάμ καθώς και των σχέσεων που αναπτύχθηκαν με τους Εβραίους έγιναν με σκοπό να κατανοήσουμε το υπόβαθρο της αντίληψης των Οθωμανών σχετικά με τη θρησκεία τους και τους αλλόθρησκους κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο Οίκος του Οσμάν, όπως αλλιώς ονομαζόταν, στήριξε την αυτοκρατορία του σε δύο κεντρικούς

⁴² Ο Μωάμεθ διέπραξε ανοσιούργημα εναντίον της τελευταίας μεγάλης φυλής των Εβραίων Qurayza στη Μεδίνα. Αποκεφάλισε τους άντρες και τα έφηβα αγόρια κι έκανε σκλάβους τις γυναίκες και τα παιδιά. Πράττοντας αυτό έσβησε μια ολόκληρη φυλή από το χάρτη (Σπυρίδου Η. Δώρα, *Όλα όσα πρέπει να γνωρίζετε για το Ισλάμ*, ΑΚΤΙΝΕΣ, 10 Απριλίου 2010, http://aktines.blogspot.gr/2010/04/blog-post_9522.html, ημερ. πρόσβασης 3/8/2012). Επίσης, σύμφωνα με τον Khan στο βιβλίο του *Islamic Jihad* θα μπορούσε το γεγονός αυτό να θεωρηθεί ως το Πρώτο Ολοκαύτωμα των Εβραίων (ο.π., σελ. 48).

πυλώνες: τον ισλαμισμό και το τουρκικό στοιχείο. Επομένως η διαμόρφωση της οθωμανικής σκέψης έχει βαθιά τις ρίζες της στο Ισλάμ και την καταγωγή του.

Αυτό το κράτος, που για τη Δύση αποτέλεσε την οθωμανική αυτοκρατορία, ονομάστηκε «η θεϊκά προστατευόμενη και αδιάκοπα αυξανόμενη κι ευημερούσα απόλυτη κυριαρχία του Οίκου του Οσμάν (Memālik-i mahrūseh-ima ‘mūreh-i ‘osmaniyyeh)»⁴³. Η ονομασία αυτή εμπεριέχει επίσης τις δύο θεμελιώδεις αρχές που στήριζαν την αυτοκρατορία, δηλαδή τον ισλαμισμό και το τουρκικό στοιχείο. Ο Οίκος των Οσμάν, πάντως, ήταν ο τελευταίος ηγεμονικός οίκος της Εγγύς Ανατολής και το κράτος που δημιούργησαν στηρίχτηκε σε προϋπάρχουσες αρχές, οι οποίες νομιμοποιούσαν την κυριαρχία τους. Καθ’ όλη τη διάρκεια των έξι αιώνων της κυριαρχίας τους ακολούθησαν πιστά αυτές τις αρχές, που θεωρούσαν ότι ήταν η θεϊκή και κοσμική νομιμοποίηση για οτιδήποτε οι ίδιοι και η αυτοκρατορία επιχειρούσαν.

Οι Οθωμανοί ως Σουνίτες υπακούν στον ισλαμικό νόμο (sharī‘a). Επειδή όμως αυτός ο νόμος ίσχυε μόνο για τους Μωαμεθανούς, έπρεπε να δημιουργηθεί κι ένα άλλο νομικό σύστημα για τους αλλόθρησκους, ένα σύστημα που όφειλε να τηρεί τις αρχές του εκάστοτε θρησκευτικού δόγματος, εφόσον οι θρησκευτικές διαφορές ήταν οι μόνες που κατανοούσαν οι Μωαμεθανοί. Το σύστημα αυτό, ήταν το σύστημα των μιλλετιών που συνεπαγόταν ένα είδος πολιτικής αυτοδιαχείρισης που οι Οθωμανοί καθιέρωσαν ως θεσμό μέσα στο κράτος τους. Στην πραγματικότητα αποτελούσε έναν εσωτερικό ελιγμό της εξουσίας ή πολιτική τακτική για τις μειονότητες βασισμένη στην ομοιογένεια της θρησκευτικής προέλευσης.

Επισημώς βρίσκουμε αρχικά να υπάρχουν, δηλαδή από την εποχή της σχετικής νομοθεσίας του Μωάμεθ Β’ το 1453, μόνο δύο μιλλέτια: το ορθόδοξο και των Αρμενίων. Το εβραϊκό μιλλέτι παρόλο που δεν είχε αναγνωριστεί επίσημα μέχρι το 1839, είχε εντούτοις τον αρχηγό του (millet başi), ενώ από το 1453 κι έπειτα λειτουργούσε ομαλότατα.

⁴³ Sugar F. Peter, *Η νοτιανατολική Ευρώπη κάτω από Οθωμανική Κυριαρχία (1354-1804)*, Μεταφ. Πανλίνα Χρ. Μπαλουξή, Τόμος Α’, Εκδόσεις Σμίλη, Αθήνα, 1994, σελ. 22-24.

Παρά τη μη επίσημη αναγνώριση της εβραϊκής κοινότητας (Yahudi millet) μέχρι τον 19^ο αιώνα, ο Μωάμεθ Β΄ είχε κιόλας διορίσει τον πρώτο Haham başi, Μωυσή Καψάλη, από το 1453. Την ίδια περίοδο έδωσε και την άδεια εγκατάστασης των Εβραίων στην Κωνσταντινούπολη. Ο Καψάλης κέρδισε και την προτεραιότητα στο πρωτόκολλο έναντι του Πατριάρχη και κάνοντας την αρχή με τη βασιλεία του Σουλεϊμάν Α΄, η εβραϊκή κοινότητα υπήρξε η πρώτη που της δόθηκε το προνόμιο να διορίζει δικό της Κεχαγιά (Kahya), για να την εκπροσωπεί στην κεντρική διοίκηση. Ενώ ο Haham başi χρειαζόταν το βεράτι του σουλτάνου για να θεωρήσει δεδομένο το αξίωμά του, όλοι οι διάδοχοι του Μωυσή Καψάλη μπορούσαν να εκλέγονται ελεύθερα από τους ομόθρησκούς τους στην κοινότητα.

Οι λόγοι για την προνομιακή μεταχείριση των Εβραίων οφείλεται στο ότι ο Μωάμεθ Β΄ θεωρούσε βέβαιη την «πίστη» των Εβραίων στην αυτοκρατορία. Από την εποχή κιόλας του Μουράτ Β΄ προσέφεραν τις υπηρεσίες τους στο σουλτάνο και μάλιστα με ικανοποιητικό τρόπο, αφού ως επί το πλείστον εκτελούσαν χρέη γιατρού μέσα στο παλάτι. Επιπλέον είχαν επιδείξει αρκετές επωφελείς ικανότητες, ανάμεσα στις οποίες και η γλωσσομάθεια που του φάνηκε κατά καιρούς πολύτιμη. Οι Εβραίοι ως επί το πλείστον σχεδόν ποτέ δεν ανακατεύτηκαν με αγροτικές ασχολίες. Ωστόσο τα βάρη των φόρων και των υποχρεώσεών τους δεν ήταν καθόλου πιο ελαφριά σε σύγκριση με τους υπόλοιπους ραγιάδες, επειδή οι φόροι που πλήρωναν ήταν ανάλογοι με το επάγγελμα που εξασκούσαν.

Προκειμένου να διασφαλίσει την ενότητα αυτού του μιλλετίου ο Σελίμ Α΄ κατήργησε το αξίωμα του nagid, που ήταν ο πιο μεγάλος βαθμός της εβραϊκής ιεραρχίας στο χώρο της Εγγύς Ανατολής, μόλις κατέλαβε το Κάιρο το 1517. Κι επειδή όσον αφορά την αρχή της νεότερης ιστορίας τους, η έννοια «θρησκεία» και η έννοια της «εθνότητας» τυχαίνει να συμπίπτουν στο εβραϊκό λεξιλόγιο, το σύστημα των μιλλετιών ήταν γι' αυτούς το καταλληλότερο καθώς θα τους εξασφάλιζε ότι θα ζουν καλά και ανενόχλητοι γι' αρκετούς αιώνες.

Σε αρκετά ιστορικά βιβλία υπάρχει η πεποίθηση ότι οι Οθωμανοί συμπεριφέρθηκαν στους Εβραίους καλύτερα απ' οποιοδήποτε άλλο κράτος της Ευρώπης του 15^{ου} αιώνα. Ωστόσο η εικόνα αυτή μέσω καινούργιων μελετών και πηγών τείνει ν΄

ανατραπεί. Σύμφωνα με τα νέα δεδομένα οι Εβραίοι υπέφεραν αρκετά από τις οθωμανικές κατακτήσεις και την πολιτική των αποικίσεων και της μεταφοράς των πληθυσμών. Σ' αυτό οφείλεται άλλωστε και η εξαφάνιση αρκετών εβραϊκών κοινοτήτων και η εμφάνιση ισπανο-εβραίων προσφύγων. Ο καθηγητής Joseph Hacker ο οποίος μελέτησε τη μοίρα των Εβραίων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά τη διάρκεια του 15^{ου} και 16^{ου} αιώνα ενισχύει αυτήν την άποψη⁴⁴. Σύμφωνα λοιπόν με τον Hacker, υπάρχουν γράμματα τα οποία αποδεικνύουν την άσχημη μοίρα των Εβραίων που βρίσκονταν υπό τον οθωμανικό ζυγό. Συγκεκριμένα σ' ένα γράμμα, που χρονολογείται ότι γράφτηκε πριν το 1470, υπάρχει η περιγραφή του τρόπου μεταχείρισης των Εβραίων από τους Οθωμανούς στο οποίο αποδεικνύεται ότι η μοίρα των Εβραίων δεν ήταν καθόλου διαφορετική συγκριτικά με των Χριστιανών. Πολλοί απ' αυτούς θανατώθηκαν, άλλοι πιάστηκαν αιχμάλωτοι ενώ στα πλαίσια του υποχρεωτικού προσηλυτισμού στο Ισλάμ εφαρμόστηκε και το σύστημα του παιδομαζώματος (dershirme). Επίσης υπάρχουν πηγές που αναφέρουν τη μεταφορά των αιχμάλωτων Εβραίων στη Κωνσταντινούπολη και τα αντι-οθωμανικά τους αισθήματα.

Συνοψίζοντας τις σχέσεις των Εβραίων με των Οθωμανών κατά τη διάρκεια των αιώνων της οθωμανικής κυριαρχίας, θα μπορούσε να συμπεράνει κανείς ότι η θέση του εβραϊκού λαού ήταν δύσκολη. Όπως οι Χριστιανοί, οι Εβραίοι ήταν κατώτεροι πολίτες στο μουσουλμανικό-οθωμανικό κράτος που βασίστηκε στην αρχή της μουσουλμανικής ανωτερότητας. Θεωρήθηκαν ως dhimmis, δηλαδή «προστατευόμενα άτομα» και γι' αυτόν το λόγο έπρεπε να πληρώνουν κεφαλικό φόρο (jizya) γι' αυτήν την προστασία που τους παρέχεται αλλά και ως ένδειξη της κατωτερότητάς τους. Επίσης οι καταθέσεις των Εβραίων δεν γίνονταν αποδεκτές στα δικαστήρια ενώ συνήθως δεν επιτρεπόταν να χτίσουν ή να επισκευάσουν χώρους λατρείας τους. Τέλος, υπήρξαν πολλά περιστατικά εκβιασμών και βίας τόσο από τις τοπικές αρχές όσο και από μουσουλμανικούς πληθυσμούς. Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε ως το 19^ο αιώνα, όπου παρόλες τις προσπάθειες των ευρωπαϊκών δυνάμεων στην αποδυναμωμένη Οθωμανική Αυτοκρατορία και του Tanzimat για

⁴⁴ Bostom G. Andrew, *Turkish "Tolerance" of Jews, A Sobering Historical Assessment*, <http://www.answering-islam.org/NonMuslims/turkish-tolerance-jews.pdf> (ημερ. πρόσβασης 25/7/2012).

άρση των μεροληπτικών νόμων εναντίον των Εβραίων και Χριστιανών, το όλο εγχείρημα οδηγήθηκε σε αποτυχία. Υπάρχουν μαρτυρίες που αποδεικνύουν ότι στην Παλαιστίνη τον 19^ο αιώνα συνεχίζονταν οι επιθέσεις και οι δολοφονίες Εβραίων από τους Τούρκους στρατιώτες.

Η παρακμή της οθωμανικής αυτοκρατορίας και η εμφάνιση των Νεότουρκων δεν άλλαξε τη στάση απέναντι στους Εβραίους. Ο τουρκικός κρατικός εθνικισμός στοχοποίησε τους Εβραίους οι οποίοι θεωρήθηκαν ως απειλή. Έτσι από το 1923 γίνονται στόχος δραστικών μέτρων, ενώ ο Τύπος και οι Κεμαλικοί υπεύθυνοι κατέφευγαν συστηματικά σε αντισημιτικούς λόγους. Στις αρχές του 1930, οι Εβραίοι έχασαν τις δουλειές τους στις δημόσιες υπηρεσίες και στους δήμους. Ο Τύπος αναφερόμενος σ' αυτές τις απολύσεις διευκρίνιζε ότι οι θέσεις αυτές θα προορίζονταν στο εξής μόνο για Μουσουλμάνους.

Η άνοδος του αντισημιτισμού στην Ευρώπη επιδείνωσε ακόμη περισσότερο τη θέση της εβραϊκής κοινότητας, με τις τουρκικές αρχές να θεωρούν τον αντισημιτισμό στην Τουρκία ως «αναγκαία άμυνα». Στα πλαίσια αυτά πραγματοποιήθηκε, το 1934, μία βίαιη αντισημιτική εκστρατεία στη Σμύρνη και στη Θράκη κατά των Εβραίων που «αρνούνται να μιλήσουν τουρκικά». Η κυβέρνηση άφησε τους πρωταίτιους, συγκεκριμένα τους Τζεβάτ Ριφάτ Ατιλχάν (Cevat Rifat Atilhan) και Νιχάλ Αντσίζ (Nihal Adsiz), μεγάλους θαυμαστές του Χίτλερ, να δράσουν ανενόχλητοι⁴⁵. Ωστόσο αποφάσισε για λόγους «εθνικής ασφάλειας» και για να τους προστατέψει, ν' απελάσει μαζικά τους Εβραίους της Θράκης. Έως το 1944 πάντως εκδηλώνονταν έστω και περιστασιακά αντισημιτικές εκστρατείες. Κατά τα πρώτα χρόνια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου η Άγκυρα υιοθέτησε ανοιχτά μία αντιμειονοτική και ιδίως αντισημιτική πολιτική. Οι ρατσιστικές θεωρίες, που εξαρτούσαν το έθνος από την καθαρότητα του αίματος, υποστηρίχτηκαν δημόσια, ακόμα και από τα πιο υψηλά ιστάμενα στελέχη της χώρας. Παρόλο αυτό το γενικό κλίμα που επικρατούσε στη χώρα η Τουρκία φιλοξένησε ορισμένους καθηγητές, όπως και Γερμανούς αντιναζί, μεταξύ των οποίων ήταν ο μαθηματικός Richard Courant, οι φυσικοί Max Born και

⁴⁵ Bozarslam Hamit, *Ιστορία της Σύγχρονης Τουρκίας* (Νέα Έκδοση), Μεταφρ. Μάρθα Οικονόμου, Εκδόσεις Σαββάλας, σελ. 59-69, <http://savalas.gr/pr2/22631.pdf> (ημερ. πρόσβασης 28/6/2012).

James Franck, οι φιλόσοφοι Ernest von Aster και Hans Reichenbach, ή ακόμα ο νομικός Carl Ebert, οι οποίοι προσπαθούσαν να γλιτώσουν από το ναζιστικό ζυγό. Όλοι ένιωσαν πολύ ευγνώμονες γι' αυτό. Μερικοί μάλιστα διέφυγαν στην Παλαιστίνη μέσω Τουρκίας. Όμως αυτή η γενναιόδωρη πολιτική αποδείχτηκε πολύ επιλεκτική και αφορούσε μόνο μία ελίτ. Από τις 28 Ιουνίου 1938 και μετά, η Άγκυρα ψήφισε διάφορους νόμους που καθιστούσαν σχεδόν αδύνατη την είσοδο των κατατρεγμένων Εβραίων στην Τουρκία⁴⁶. Υπάρχουν καταγεγραμμένα πολλά περιστατικά όπου οι Εβραίοι παρόλο που ζήτησαν τη βοήθεια των τουρκικών αρχών, εκείνες τους αγνόησαν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το πλοίο *Parita* όπου τον Αύγουστο 1939 μετέφερε 860 Εβραίους πρόσφυγες από διάφορα μέρη της Ευρώπης. Το πλοίο αναγκάστηκε να καταφύγει στο Λιμάνι της Σμύρνης για κάποια προβλήματα που αντιμετώπιζε. Παρά τις κραυγές των επιβατών «σκοτώστε μας αλλά μη μας στέλνετε πίσω» το πλοίο αναχώρησε λίγες ημέρες αργότερα συνοδευόμενο από δύο σκάφη του Λιμενικού. Αναφορικά με αυτό το περιστατικό ο τουρκικός Τύπος έγραφε «Έφυγαν οι αλήτες οι Εβραίοι από τη Σμύρνη». Επίσης, το 1942, η Τουρκία υπό την πίεση του Βερολίνου και παρά τα επίμονα αιτήματα των βρετανικών αρχών, οι οποίες ήταν έτοιμες να τους δώσουν βίζα για την Παλαιστίνη, αρνήθηκε να δεχτεί 780 Ρουμάνους Εβραίους που είχαν φύγει από τη χώρα τους με το πλοίο *Struma*. Αντέταξε επίσης μία ένσταση περί απαράδεκτου αιτήματος του καπετάνιου να προσεγγίσει προσωρινά ένα τούρκικο λιμάνι. Μετά από πολλούς μήνες περιπλάνηση στη Μαύρη Θάλασσα, το πλοίο τελικά βυθίστηκε, μαζί με τους επιβάτες του, από υποβρύχιο αγνώστου ταυτότητας σύμφωνα με τις αρχές. Εκφράζοντας τη λύπη του, ο Τούρκος Πρωθυπουργός Ρεφίκ Σαγντάμ δικαιολόγησε τη στάση της κυβέρνησής του με την αιτιολογία πως η Τουρκία δεν μπορεί να γίνει η πατρίδα όσων έχουν κηρυχθεί ανεπιθύμητοι από τους άλλους.

Τέλος, το Νοέμβριο του 1942, ψηφίστηκε από το τουρκικό κοινοβούλιο ένας νόμος που ονομαζόταν «φόρος περιουσίας» ή όπως αλλιώς έγινε γνωστός ως βαρλίκι. Ο

⁴⁶ Τον Αύγουστο του 1938 εκδόθηκε το υπ' αριθμόν 2/9498 διάταγμα με το οποίο απαγορεύτηκε η είσοδος και η διαμονή των Εβραίων που υπέστησαν πιέσεις και περιορισμούς στις χώρες στις οποίες ζούσαν. Πηγή: Μυστακίδου Λιάνα, *Η αλήθεια για τις Μειονότητες*, Λόγιος Ερμής, 20 Ιανουαρίου 2012, <http://logioshermes.blogspot.com/2012/01/blog-post-9516.htm> (ημερ. πρόσβασης 1/8/2012).

φόρος αυτός επιβλήθηκε με πρόφαση ν' αντιμετωπιστούν τα έξοδα του πολέμου και υποτίθεται πως απέβλεπε στη φορολόγηση των εισοδημάτων από κερδοσκοπία και παράνομο πλουτισμό. Παρότι δεν έκανε λόγο για την καταγωγή των φορολογουμένων, εφαρμόστηκε κυρίως εναντίον των Αρμενίων, των Ελλήνων και των Εβραίων. Συγκεκριμένα το 87% των φορολογουμένων που κλήθηκαν να πληρώσουν ήταν μη Μουσουλμάνοι. Οι Αρμένιοι επιβαρύνθηκαν με το 232% των κεφαλαίων τους, οι Εβραίοι με 179%, οι Έλληνες με το 156% και οι Μουσουλμάνοι Τούρκοι με 4,94%.

Ο Πρωθυπουργός Σουκρού Σαράτσογλου δεν άφηνε να πλανάται καμία αμφιβολία σχετικά με την τύχη που περίμενε αυτούς τους βαριά φορολογούμενους. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Σαράτσογλου ο νόμος αυτός οφείλει να εφαρμοστεί με όλη την απαιτούμενη αυστηρότητα εναντίον όσων επωφελήθηκαν από τη φιλοξενία αυτής της χώρας για να πλουτίσουν και οι οποίοι, στη δύσκολη παρούσα κατάσταση, παραλείπουν να εκπληρώσουν τα καθήκοντά τους απέναντί της. Ο Τύπος κατακλύστηκε από γελοιογραφίες, ακριβή αντίγραφα των αντισημιτικών ναζιστικών σχεδίων που εξευτέλιζαν τους φορολογούμενους. Οι φορολογικές κλίμακες ήταν τέτοιες ώστε να μην μπορεί κανείς να εξοφλήσει καθώς ένα ετήσιο εισόδημα 800-1.000 λιρών φορολογούνταν μ' ένα ποσό που ανερχόταν σε 5.000 λίρες. Ορισμένοι μάλιστα ήταν αναγκασμένοι να πληρώσουν έως και 1 εκατομμύριο λίρες. Η πλήρης αδυναμία εξόφλησης αυτού του φόρου οδήγησε τους φορολογούμενους σε στρατόπεδο εργασίας που κατασκευάστηκε εσπευσμένα στο Ασκαλέ (Aşkale, ανατολική Τουρκία). Κατ' αυτόν τον τρόπο φυλακίστηκαν 1.400 άτομα σύμφωνα με τους επίσημους αριθμούς ενώ σύμφωνα με τους κρατούμενους ο αριθμός ανερχόταν στους 8.000. Είκοσι πέντε από αυτούς άφησαν εκεί την τελευταία τους πνοή ενώ άλλοι παρέμειναν έγκλειστοι μέχρι το 1944. Ο νόμος εφαρμόστηκε μέχρι το Μάρτιο του 1944. Στο διάστημα λοιπόν αυτό, άλλοι έχασαν την περιουσία τους, άλλοι τη ζωή τους και οι περισσότεροι την εμπιστοσύνη τους στην Τουρκία.

Το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου σηματοδότησε για την Τουρκία την αρχή μιας νέας περιόδου κατά την οποία όλες οι αποφάσεις της εξωτερικής πολιτικής λαμβάνονταν με γνώμονα τη Σοβιετική απειλή. Η στάση που υιοθετήθηκε στην

Τουρκία μετά την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ, έχει σε γενικές γραμμές τα χαρακτηριστικά αυτής της περιόδου. Συγκεκριμένα, το Νοέμβριο του 1947 η Τουρκία ψήφισε εναντίον της απόφασης που χώριζε την Παλαιστίνη σε δύο κράτη επικαλούμενη μουσουλμανικές και περιφερειακές αξίες. Ωστόσο αυτή η κίνηση εξηγείται περισσότερο ως αποτέλεσμα του σκληρού αντικομμουνισμού της χώρας και των ανησυχιών της Άγκυρας ότι το νεοϊδρυθέν εβραϊκό κράτος θ' αποτελούσε το μέσο διείσδυσης των Σοβιετικών στην περιοχή. Η Άγκυρα, συνεπώς, μετά την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ τηρούσε μία στάση αναμονής. Επίσης, παρέμεινε πολιτικά ουδέτερη κατά τη διάρκεια του Αραβοϊσραηλινού Πολέμου του 1948, εμποδίζοντας παράλληλα τη μετακίνηση πολιτών της προς τις εμπόλεμες ζώνες και τη συμμετοχή τους στις συγκρούσεις υπέρ της μιας ή της άλλης πλευράς.

Στις 28 Μαρτίου 1949, η Τουρκία, ακολουθώντας τις δυτικές δυνάμεις, αναγνώρισε επισήμως το κράτος του Ισραήλ ενώ οι δύο χώρες αντάλλαξαν εκπροσώπους το Δεκέμβριο του ίδιου έτους. Με την εγκαινίαση υψηλών διπλωματικών σχέσεων το Μάρτιο του 1950, οι διμερείς σχέσεις Τουρκίας-Ισραήλ εισήλθαν σε μια νέα περίοδο. Οι διπλωματικές αυτές κινήσεις της Τουρκίας αξίζει να σημειωθεί ότι διενεργήθησαν σε μία περίοδο που η χώρα είχε εντείνει τις προσπάθειές της να ενταχθεί στο ΝΑΤΟ ενώ σύμφωνα με αναλυτές αυτές οι κινήσεις ήταν που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην ένταξή της.

Ωστόσο η ανάπτυξη των δεσμών μεταξύ των δύο χωρών σηματοδοτήθηκε, από την αρχή, από αμοιβαίες ευαισθησίες και από τις προσπάθειες από πλευράς του Ισραήλ να επιτευχθεί μία λεπτή ισορροπία. Η κυριαρχία του Εργατικού Κόμματος και άλλων αριστερών κομμάτων και συνδικάτων στην πολιτική ζωή του Ισραήλ είχε εντείνει τους φόβους της Τουρκίας ότι το Ισραήλ θα μπορούσε ν' αποτελέσει την κύρια πηγή κομμουνιστικής απειλής στην περιοχή. Μέρος αυτού του φόβου για το αριστερό υπόβαθρο του Ισραήλ θα μπορούσε ν' αποδοθεί στην άνοδο των σκληροπυρηνικών μουσουλμάνων στην Τουρκία⁴⁷. Ωστόσο οι όποιες υποψίες εξαλείφθηκαν με την υποστήριξη που παρείχε το Ισραήλ στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ την περίοδο

⁴⁷ Ναχμάνι Αμικάμ, *Ισραήλ, Τουρκία και Ελλάδα: Ταραγμένες σχέσεις στην Ανατολική Μεσόγειο*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2003, σελ. 151-152.

του πολέμου της Κορέας, τη στιγμή μάλιστα που οι αραβικές χώρες είχαν υιοθετήσει πολιτική ουδετερότητας. Στη συνέχεια υπογράφηκε η πρώτη εμπορική συμφωνία μεταξύ των δύο χωρών και αναπτύχθηκε γρήγορα η μεταξύ τους στρατιωτική συνεργασία.

Οι λόγοι που ώθησαν την Τουρκία στο να ενδιαφερθεί τόσο πολύ στο να καλλιεργήσει τις σχέσεις της με το Ισραήλ, πέρα από τις όποιες καχυποψίες κι αν έτρεφε, εστιάζονται στην ανάγκη που ένιωθε η χώρα να πάρει το δρόμο που είχαν ανοίξει οι δυτικές δυνάμεις. Αφού οι Ηνωμένες Πολιτείες και οι χώρες της δυτικής Ευρώπης είχαν αναγνωρίσει το Ισραήλ, η Άγκυρα δεν μπορούσε να κάνει τίποτα περισσότερο από το να τις ακολουθήσει. Αυτή η άποψη ενισχύεται και από την ιδέα ότι όντας οι μοναδικοί μη αραβικοί θύλακες της Αραβικής Μέσης Ανατολής, το Ισραήλ και η Τουρκία αναζήτησαν τη συνεργασία και αλληλοβοήθεια εναντίον του εχθρικού τους περιβάλλοντος.

Η Τουρκία, ωστόσο, επιδίωξε από την πρώτη στιγμή καθαρά και σαφή οφέλη από την τουρκοϊσραηλινή φιλία. Ένας λόγος γι' αυτό ήταν ότι η Άγκυρα αντιλαμβανόταν τις αλλαγές στη διεθνή κατάσταση. Επομένως με την αντικατάσταση της Μεγάλης Βρετανίας από τις Ηνωμένες Πολιτείες ως της ηγετικής δύναμης στη Μέση Ανατολή, έστρεψε το βλέμμα της από το Λονδίνο στην Ουάσινγκτον κι αυτό εμμέσως αύξησε την αξία του Ισραήλ. Οι Τούρκοι, άλλωστε, ήταν πεπεισμένοι ότι το Ισραήλ θα μπορούσε να ενεργήσει ως συνήγορος των τουρκικών συμφερόντων στην Ουάσινγκτον. Σύμφωνα με την τουρκική οπτική, οι ελπίδες τους να πάρουν οικονομική βοήθεια από τις ΗΠΑ θ' αυξάνονταν κατακόρυφα αν το σχετικό τους αίτημα υποστηριζόταν από το εβραϊκό λόμπι της Αμερικής, το οποίο με τη σειρά του θα επηρεαζόταν ευνοϊκώς από τις στενές σχέσεις Άγκυρας-Ιερουσαλήμ. Συν τοις άλλοις, η Τουρκία επιθυμούσε επίσης την ισραηλινή βοήθεια προκειμένου να ελαχιστοποιηθεί η σκληρή κριτική στάση μέρους του διεθνούς Τύπου σε σχέση με το Κυπριακό καθώς η Τουρκία θεωρούσε ότι εισέπραττε, αναφορικά με το ζήτημα, την υπέρμετρη επιθετικότητα των ΜΜΕ.

Από την ισραηλινή πάλι οπτική γωνία αποτελούσε κορυφαίο επίτευγμα η σύναψη επίσημων δεσμών με μία μουσουλμανική χώρα, γειτονική των αραβικών κρατών.

Εκτός όμως από τα πλεονεκτήματα της δημιουργίας δεσμών μ' ένα μη αραβικό μουσουλμανικό κράτος, η αξία της Τουρκίας για το Ισραήλ μεγάλωνε εξαιτίας της αυξανόμενης διεθνούς παρουσίας της και της γεωγραφικής της θέσης που αποτελεί σημείο-κλειδί για την περιοχή της Μέσης Ανατολής. Χαρακτηριστικά η Τουρκία, το 1954, αποτελούσε τη μοναδική χώρα που άνηκε συγχρόνως σε τρία διαφορετικά αμυντικά σύμφωνα. Επομένως αυτή η κατάσταση μετέτρεψε την Άγκυρα σε νευραλγικό πολιτικό και στρατιωτικό κόμβο και κίνησε περαιτέρω το ενδιαφέρον των υπευθύνων για τη χάραξη της ισραηλινής πολιτικής.

Η Τουρκία επίσης λόγω της γεωγραφικής και στρατηγικής της αξίας θεωρήθηκε από το Ισραήλ ως ένας από τους καλύτερους χώρους συγκέντρωσης πληροφοριών για τις εξελίξεις στη Μέση Ανατολή. Η εγγύτητά της στον αραβικό κόσμο θα μπορούσε να προσφέρει ένα ευρύ πεδίο γνώσεων για τις ισραηλινές υπηρεσίες ασφαλείας ενώ θα διευκόλυνε παράλληλα τις μυστικές επαφές σε όλα τα επίπεδα.

Τέλος, ένας εξίσου σημαντικός λόγος για τις ισραηλινές δραστηριότητες στην Τουρκία ήταν η θέση της Άγκυρας αναφορικά με τον ανταγωνισμό των υπερδυνάμεων στις αρχές της δεκαετίας του '50. Η Τουρκία χρησίμευε ως οχυρό του φιλοδυτικού στρατοπέδου στη Μέση Ανατολή, σε αντίθεση προς την επίσημη στάση της ουδετερότητας της ισραηλινής πολιτικής. Η ισχυροποίηση, συνεπώς, των δεσμών με την Τουρκία θα επέτρεπε στο Ισραήλ να βελτιώσει τις σχέσεις του με τη Δύση, χωρίς να χρειαστεί, ταυτοχρόνως να εγκαταλείψει την αδέσμευτη θέση του. Οι Άραβες, ωστόσο δεν έκρυψαν την απογοήτευσή τους σχετικά με την πολιτική που υιοθέτησε η Τουρκία αναφορικά με το Ισραήλ. Το 1951 η Τουρκία τάχθηκε με τη Δύση στις διαμαρτυρίες έναντι της απόφασης της Αιγύπτου που αρνήθηκε τη μετάβαση των ισραηλινών πλοίων από τη διώρυγα του Σουέζ. Αυτό προκάλεσε μάλιστα μία σοβαρή κρίση στις τουρκο-αιγυπτιακές σχέσεις. Εν συνεχεία, οι αραβικές πιέσεις υποχρέωσαν την Τουρκία όχι μόνο να χαλαρώσει τις σχέσεις της με το Ισραήλ αλλά και ν' ανακαλέσει τον πρεσβευτή της που μόλις είχε σταλεί. Παρόλα αυτά οι εμπορικές συμφωνίες με το Ισραήλ συνεχίστηκαν χωρίς ωστόσο να γίνονται δημοσίως γνωστές, ενώ επίσης η Τουρκία διευκόλυνε τους Εβραίους μετανάστες να περάσουν μέσω του εδάφους της στο Ισραήλ. Οι δύο χώρες διατήρησαν την επαφή

τους στα ΗΕ ενώ το Ισραήλ ενημέρωνε την Τουρκία για τις πολιτικές του επαφές με τη Δύση. Αυτή η κατάσταση στις σχέσεις των δύο χωρών συνεχίστηκε καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '50 με την Τουρκία ν' αναλαμβάνει συχνά το ρόλο του διαμεσολαβητή στην αραβο-ισραηλινή διαμάχη. Έτσι, το 1954 ο Τούρκος πρωθυπουργός Αντνάν Μεντέρες, κάλεσε τους Άραβες ν' αναγνωρίσουν το Ισραήλ. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ο Αιγύπτιος Πρόεδρος Νάσερ να καταγγείλει την πολιτική της Τουρκίας ότι στρέφεται υπέρ του Ισραήλ γεγονός που οδηγεί την Τουρκία στο να γίνει αντιπαθής στον αραβικό κόσμο. Παρόλο το κλίμα που δημιουργήθηκε και τις φλογερές ομιλίες του Νάσερ δεν προκλήθηκε καμία σοβαρή ρήξη στις σχέσεις Ισραήλ-Τουρκίας. Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο ότι η Τουρκία είχε ξεκινήσει συμφωνίες ασφαλείας με τη Δύση. Άλλωστε ο στόχος της Τουρκίας ήταν ν' αποτελέσει μέρος του αμυντικού συμφώνου που προγραμματίζαν οι δυτικές δυνάμεις για τη Μέση Ανατολή. Η συμμετοχή, εντούτοις, της Τουρκίας σ' αυτές τις διαπραγματεύσεις εξαρτιόταν από τις καλές σχέσεις της με το Ισραήλ. Μετά σ' αυτό το πλαίσιο η Τουρκία βρέθηκε παγιδευμένη μεταξύ της ανάγκης να διατηρηθούν οι καλές σχέσεις με το Ισραήλ και την επιθυμία της ν' αποφευχθεί η αραβική κριτική. Ως συνέπεια αυτών, η Άγκυρα αναγκάστηκε να τηρήσει μία συγκροτημένη πολιτική προς το Ισραήλ χωρίς ωστόσο να πληγούν οι διπλωματικοί της δεσμοί με τη χώρα. Συγχρόνως συνέχισε συγκεκαλυμμένα τη στρατιωτική και εμπορική συνεργασία με το Ισραήλ.

Η συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών συνεχίστηκε μέχρι το τουρκικό στρατιωτικό πραξικόπημα το Μάιο του 1960. Οι Τούρκοι αξιωματούχοι της περιόδου αυτής άρχισαν να θεωρούν ότι μία συμμαχία με τις ΗΠΑ δεν ήταν καμία πανάκεια για όλα τα προβλήματα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής⁴⁸. Συνεπώς αισθάνθηκαν λιγότερο υποχρεωμένοι στο να διατηρήσουν τις καλές σχέσεις με το Ισραήλ, με αποτέλεσμα η τουρκική εξωτερική πολιτική άρχισε να μετατοπίζει το ενδιαφέρον της στον αραβικό κόσμο.

⁴⁸ Abadi Jacob, *Israel and Turkey: From Covert to Overt Relations*, SETA, p. 6, <http://www.seta.org/ups/dosya/28724.pdf> (ημερ. πρόσβασης 2/8/2012).

Συνεπώς από τα μέσα της δεκαετίας του '60, παρουσιάζεται επιδείνωση του κλίματος μεταξύ Τουρκίας και Ισραήλ εξαιτίας της τουρκοαραβικής προσέγγισης. Πράγματι το διάστημα αυτό η Τουρκία ανέπτυξε σχέσεις με τις χώρες του Κινήματος των Αδεσμεύτων και τον Οργανισμό Ισλαμικής Συνδιάσκεψης και προσπάθησε ν' αναθερμάνει τις σχέσεις της με τις αραβικές χώρες. Στο μεταξύ η προσπάθεια του Ισραηλινού Πρωθυπουργού Λεβί Εσκάλ για βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών κατά τη συνάντησή του με τον Ισμέτ Ινονού στο Παρίσι το 1964 δεν έφερε ιδιαίτερα αποτελέσματα. Η περίοδος αυτή επομένως σηματοδοτεί την έναρξη μίας εικοσαετίας ψυχρών διμερών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών. Ωστόσο η ψυχρότητα αυτή οφείλεται στην επιθυμία της τουρκικής ηγεσίας να τηρήσει πολιτική ίσων αποστάσεων ανάμεσα στους Άραβες και τους Ισραηλινούς και όχι σ' εφαρμογή εχθρικής πολιτικής απέναντι στο Ισραήλ⁴⁹.

Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και ο Πόλεμος του Κόλπου, είχαν ως συνέπεια την εκ βάθρων αλλαγή της περιφερειακής πολιτικής της Τουρκίας και την αναθέρμανση των σχέσεών της με το Ισραήλ. Ο Πόλεμος του Κόλπου επηρέασε καθοριστικά την Τουρκία καθώς η κρίση αυτή κλόνισε τα θεμέλια της αραβικής αλληλεγγύης κι έδωσε την ευκαιρία στην Άγκυρα να κινηθεί πιο ελεύθερα αναφορικά με την πολιτική της στη Μέση Ανατολή. Οι ειρηνευτικές συνομιλίες που πραγματοποιήθηκαν μετά τον Πόλεμο του Κόλπου στη Μαδρίτη τον Οκτώβριο του 1991, σηματοδότησαν μία περίοδο κατά την οποία παραμερίστηκαν τα μέχρι πρότινος εμπόδια ανοίγοντας κατ' αυτόν τον τρόπο το δρόμο για τη σύγκλιση Τουρκίας-Ισραήλ. Όσον αφορά την Άγκυρα η συνέχιση της πολιτικής των ίσων αποστάσεων είχε καταστεί πλέον εύκολη υπόθεση λόγω της μείωσης των εντάσεων και των διαφορών με τον αραβικό κόσμο. Η δυνατότητα της Τουρκίας να έχει επαφές τόσο με το παλαιστινιακό κράτος όσο και με το κράτος του Ισραήλ, καθώς και της παρέμβασής της στα ζητήματα αυτά, όποτε το κρίνει απαραίτητο, της προσέφερε μεγάλα πλεονεκτήματα.

Κατά το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του '90, συνεπώς, παρατηρείται ανάπτυξη των διμερών σχέσεων μεταξύ Τουρκίας-Ισραήλ ενώ παράλληλα εντάχθηκαν και οι

⁴⁹ Özcan Gencer, *Απολογισμός 50 χρόνων των σχέσεων Τουρκίας-Ισραήλ, Μύθος και Πραγματικότητα*, Ανάλυση της Τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, Τόμος Α', Εκδόσεις infoγνώμων, Αθήνα, 1998, σελ. 232-240.

πρωτοβουλίες για περαιτέρω συνεργασία στους τομείς της οικονομίας και της περιφερειακής ασφάλειας. Στο πλαίσιο αυτό της σύσφιξης των σχέσεων Τουρκίας-Ισραήλ ιδιαίτερης σημασίας σημείο αποτελεί η Συμφωνία Στρατιωτικής Εκπαίδευσης και Συνεργασίας που υπογράφηκε στις 23 Φεβρουαρίου 1996. Σύμφωνα με τις ανακοινώσεις που έγιναν από αρμόδιους των δύο χωρών, η συμφωνία αυτή επέτρεπε σε ισραηλινά και τουρκικά αεροσκάφη να χρησιμοποιούν τον εκατέρωθεν εναέριο χώρο και τις πολεμικές εγκαταστάσεις τους για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Η συμφωνία αυτή θεωρήθηκε από τους διεθνείς παρατηρητές ως μία από τις σημαντικότερες στρατιωτικές συμφωνίες που υπεγράφησαν στη Μέση Ανατολή. Ωστόσο υπήρχε η πεποίθηση πως πίσω από τους εκπαιδευτικούς σκοπούς κρύβονταν άλλες επιδιώξεις και πως αυτοί ήταν μόνο η επιφάνεια. Συγκεκριμένα, κάποιοι κύκλοι θεωρούσαν σχεδόν βέβαιο ότι κατά τη διάρκεια των πτήσεών τους, τα ισραηλινά αεροσκάφη θα μπορούσαν να συλλέξουν πληροφορίες πετώντας κοντά στον εναέριο χώρο της Συρίας. Επομένως η Τουρκία, μέσω αυτής της συμφωνίας, επιδίωκε ν' αποδυναμώσει τη Συρία που προσέφερε στήριξη στο PKK, ενώ από την πλευρά του το Ισραήλ θα είχε τη δυνατότητα να βελτιώσει τις μεθόδους συλλογής πληροφοριών προκειμένου ν' αντιμετωπίσει με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα τους εχθρούς του. Οι επιδιώξεις λοιπόν των συμβαλλομένων μερών στηρίζονταν στα εθνικά συμφέροντα της κάθε χώρας ξεχωριστά.

Στα τέλη της δεκαετίας του '90, η προσέγγιση Τουρκίας-Ισραήλ ξεπέρασε το επίπεδο των καλών σχέσεων και χάρη στις οικονομικές και στρατιωτικές συμφωνίες που υπογράφηκαν και τις αμοιβαίες επισκέψεις που πραγματοποιήθηκαν, διευρύνθηκε σε μία συμμαχία κοινής στρατηγικής αντίληψης. Ωστόσο η άνοδος του AKP στην εξουσία το 2002 ανέτρεψε την ευημερία των τουρκο-ισραηλινών σχέσεων. Παρόλο που το πρώτο διάστημα, μετά την έλευση των ισλαμιστών στην εξουσία, οι διμερείς σχέσεις Τουρκίας-Ισραήλ ακολούθησαν έναν καλό βηματισμό, επήλθε σε σύντομο διάστημα η ένταση μεταξύ τους. Η στροφή της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής και μιας σειράς γεγονότων που ακολούθησαν έχουν οδηγήσει σήμερα τις άλλοτε σύμμαχες χώρες σε μία περίοδο που χαρακτηρίζεται από τις τεταμένες σχέσεις μεταξύ τους.

3.2 Η θέση του Νταβούτογλου για το Ισραήλ

Προτού αναλυθούν εκτενώς τα γεγονότα και οι λόγοι που οδήγησαν στην αρνητική τροπή που πήραν οι τουρκο-ισραηλινές σχέσεις, μετά την άνοδο στην εξουσία του Ερντογάν και του ΑΚΡ το 2002, θα ήταν σημαντικό να παρατεθεί η άποψη του Νταβούτογλου, του «αρχιτέκτονα» της νέας τουρκικής εξωτερικής πολιτικής σχετικά με το Ισραήλ.

Σύμφωνα λοιπόν με τον Νταβούτογλου, το Ισραήλ δεν αποτελεί ένα οργανικό κομμάτι της Μέσης Ανατολής αλλά ένα μόσχευμα μέσα σε αυτήν⁵⁰. Περιγράφει στην ουσία το Ισραήλ ως δημιούργημα της αποικιοκρατίας και των ατλαντικών δυνάμεων. Επίσης, προσθέτει ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών ότι η δημιουργία αυτής της χώρας άλλαξε το γεω-πολιτιστικό χαρακτήρα μίας περιοχής που ήταν προσδιορισμένος από την κληρονομιά του ισλαμικού πολιτισμού. Ωστόσο, επειδή το Ισραήλ ιδρύθηκε στην αρχή του παρτικουλαριστικού εθνικισμού, ο σχηματισμός του εισήγαγε μία πλήρως αποδιοργανωτική παρουσία στην «καρδιά» της Μέσης Ανατολής. Υπ' αυτήν την έννοια, σύμφωνα με τον Νταβούτογλου, οι στενές τουρκο-ισραηλινές σχέσεις καθίστανται προβληματικές καθώς το Ισραήλ όχι μόνο αποτελεί μία ξένη οντότητα αλλά και ένα αποσταθεροποιητικό παράγοντα στην περιοχή που έχει βασίσει την επιβίωση του στη διχόνοια των Μουσουλμάνων στη Μέση Ανατολή. Οι ενέργειες του Ισραήλ αποσκοπούν στη διατήρηση της διαίρεσης των Μουσουλμάνων και οπότε εξ ορισμού δεν μπορεί να συμμετάσχει σε μία διαδικασία που έχει ως σκοπό ν' αποκαταστήσει την οργανική ενότητα της περιοχής μέσω μιας «μουσουλμανικής συμφωνίας».

Αναφορικά με τις στενές σχέσεις Τουρκίας-Ισραήλ, που κατά τη διάρκεια του '90 πήρε τη μορφή στρατηγικής συνεργασίας ο Νταβούτογλου υποστηρίζει ότι η Τουρκία πλήρωσε μεγαλύτερο τίμημα συγκριτικά με τα οφέλη που αποκόμισε, καθώς στην ουσία έχασε το πλεονέκτημα του στρατηγικού της βάθους. Η εξήγηση που δίνει

⁵⁰ Reynolds A. Michael, *Echoes of Empire: Turkey's crisis of Kemalism and the search for an alternative Foreign Policy*, The Saban Center of Middle East Policy at Brookings, Number 26, June 2012, p. 25-26.

αναφορικά με αυτή την «αυτοκαταστροφική» πολιτική που ακολούθησε η Τουρκία έχει τις ρίζες της στην εσωτερική δομή της τουρκικής πολιτικής, δηλαδή στον Κεμαλισμό. Ο Κεμαλισμός συνδέεται άμεσα, κατά τον ίδιο με την φιλο-ισραηλινή εξωτερική πολιτική της Τουρκίας. Ωστόσο η Τουρκία στα πλαίσια των διεθνών συγκυριών οφείλει να επαναξιολογήσει την μεσανατολική πολιτική της και των διαπεριφερειακών αποτελεσμάτων που έχει αυτή.

3.3 Το τέλος των τουρκο-ισραηλινών σχέσεων

Η ανάδειξη του ισλαμικών καταβολών Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης στην Τουρκία το 2002 αποτέλεσε ένα κομβικό σημείο στον τουρκικό πολιτικό βίο που ως πρότινος πρωτοστατούσαν οι Κεμαλιστές. Σε πρώτη φάση, μετά την εξέλιξη αυτή, οι σχέσεις της χώρας με το Ισραήλ παρέμειναν στενές παρά την αρχική αμηχανία και τις ανησυχίες της Ιερουσαλήμ. Παρά τα πολιτικά και οικονομικά ανοίγματα στους Άραβες, οι τουρκο-ισραηλινές σχέσεις διατηρήθηκαν σε καλό επίπεδο και οι κοινές στρατιωτικές ασκήσεις συνεχίστηκαν. Απόδειξη αποτελεί το γεγονός ότι η απερχόμενη κυβέρνηση Όλμερτ είχε αποδεχθεί την τουρκική πρόταση για μεσολάβηση μεταξύ Ισραήλ και Συρίας.

Ωστόσο η πολιτική που ακολουθεί το Ισραήλ έναντι της Παλαιστίνης, με αποκορύφωμα την πρόσφατη εισβολή στη Γάζα, έχουν διεγείρει στην τουρκική κοινή γνώμη βίαια αντι-ισραηλινά συναισθήματα. Οι τουρκικές εφημερίδες, συγκεκριμένα, εξαπέλυσαν σφοδρή επίθεση κατά του Ισραήλ τόσο κατά τη διάρκεια του πολέμου με τη Χεζμπολάχ το 2006, όσο και κατά της επίθεσης στη Γάζα το 2008. Το αίσθημα αλληλεγγύης σε θρησκευτικό και μόνο επίπεδο, καθώς ο εθνικισμός του «μέσου Τούρκου» κατά τ' άλλα τον κάνει να αισθάνεται περιφρόνηση έναντι των Αράβων, ωθεί την κοινή γνώμη να συστρατεύεται με τους Παλαιστίνιους.

Αρχικά η κυβέρνηση Ερντογάν, παρόλο που προκάλεσε τη δυσαρέσκεια του Ισραήλ και των ΗΠΑ ξεκινώντας επαφές με τη Hamas, τηρούσε πάντα αποστάσεις και παρουσίαζε τον εαυτό της στη Δύση ως τη μόνη δύναμη που διατηρεί στενές σχέσεις τόσο με τον αραβικό κόσμο όσο και με το Ισραήλ. Ωστόσο το επεισόδιο στο διεθνές

οικονομικό φόρουμ στο Davos το 2009 με τη φραστική αντιπαράθεση του Τούρκου Πρωθυπουργού Ερντογάν με τον Πρόεδρο του Ισραήλ Πέρεζ ανέδειξε θεαματικά μία από καιρό συντελούμενη μετεξέλιξη της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, σύμφωνα με την οποία το κεφάλαιο της τουρκο-ισραηλινής συμπόρευσης είχε πλέον λήξει.

Πέρα από το ίδιο το περιστατικό, αυτό που προκάλεσε ιδιαίτερη εντύπωση με το επεισόδιο του Davos ήταν η προσπάθεια των Ισραηλινών να το υποβαθμίσουν, ενώ στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκαν και οι ΗΠΑ διενεργώντας πυροσβεστικές προσπάθειες. Η συγκρατημένη αντίδραση των ισραηλινών οφείλεται στην ευρεία πεποίθηση στο Ισραήλ ότι η στρατιωτική και πολιτική συνεργασία των δύο χωρών αποτελεί στρατηγική επιλογή κτισμένη σε γερά θεμέλια άνω και πέρα από τον Ερντογάν. Ωστόσο ο αποκλεισμός του Ισραήλ από προγραμματισμένη αεροπορική άσκηση στην Κεντρική Μικρά Ασία, καταδείκνυε πως πλέον η κρίση δεν περιοριζόταν σε επίπεδο διπλωματίας και ηθικολογίας, αλλά είχε επεκταθεί και στη στρατιωτική συνεργασία πάνω στην οποία είχε κτιστεί η τουρκο-ισραηλινή συμμαχία.

Η κίνηση αυτή προκάλεσε έκπληξη στο Ισραήλ, ενώ η ισραηλινή κοινή γνώμη θεώρησε τη συγκεκριμένη ενέργεια άκρως προσβλητική με αποτέλεσμα να διογκωθεί η δυσαρέσκεια κατά της Τουρκίας. Ο Ερντογάν από την άλλη δικαιολόγησε αυτήν την απόφαση ισχυριζόμενος ότι αντανάκλα το λαϊκό αίσθημα στην Τουρκία. Επίσης, ο Νταβούτογλου δήλωνε σχετικά με το συγκεκριμένο θέμα πως η Τουρκία δεν επιθυμεί να εμφανίζεται ως συνεργαζόμενη στρατιωτικά με το Ισραήλ όσο εκείνο βομβαρδίζει τη Λωρίδα της Γάζας.

Η προβολή της σειράς «Χωρισμός» στην τουρκική τηλεόραση οδήγησε πλέον στο απόγειο τη δυσαρέσκεια στην ισραηλινή πλευρά εξανεμίζοντας επιπλέον κάθε δυνατότητα από πλευράς των μετριοπαθών Ισραηλινών αναλυτών να πείσουν την ισραηλινή κοινή γνώμη πως η στάση της Τουρκίας αναφορικά με την ακύρωση της άσκησης δεν είχε σκοπό να προσβάλλει το Ισραήλ αλλά ήταν «προϊόν εσωτερικής κατανάλωσης». Στο εν λόγω σήριαλ εικονίζονταν Ισραηλινοί στρατιώτες στη Γάζα να πυροβολούν εν ψυχρώ βρέφη και παιδιά που τους χαμογελούσαν και ήθελαν να τους χαιρετίσουν. Το ισραηλινό Υπουργείο Εξωτερικών ζήτησε από την τουρκική κυβέρνηση να παρέμβει ώστε να σταματήσει η προβολή της σειράς στην κρατική

τηλεόραση. Στο μεταξύ στο Ισραήλ υπήρξαν φωνές που ζητούσαν από τους Ισραηλινούς να κάνουν μποϋκοτάζ στην Τουρκία ενώ τα στελέχη της ισραηλινής κυβέρνησης από την άλλη προειδοποιούσαν ότι θα μποϋκοτάρουν τη δεξίωση της τουρκικής πρεσβείας στο Τελ-Αβίβ την εθνική εορτή της 29^{ης} Οκτωβρίου. Πλέον η όξυνση στις τουρκο-ισραηλινές σχέσεις είναι εμφανής και πλησιάζουν στο ναδίρ τους.

Σύμφωνα με τους αναλυτές το επεισόδιο στο Davos οφείλεται στο ότι ο Ερντογάν θεώρησε ότι οι Ισραηλινοί τον μαχαίρωσαν πισώπλατα λόγω του ναυαγίου της τουρκικής διαμεσολάβησης μεταξύ Συρίας-Ισραήλ. Συγκεκριμένα, η Τουρκία μόλις είδες τις σχέσεις της με τη Συρία ν' αποκαθίστανται και καθώς κέρδιζε την εμπιστοσύνη της Δαμασκού αποφάσισε πως οι φιλοδοξίες της για περιφερειακή ηγεμονία επέβαλλαν ν' αναλάβει το ρόλο του διαμεσολαβητή μεταξύ Συρίας και του Ισραήλ. Η λήξη των εχθρικών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών θ' αποτελούσε ένα σημαντικό βήμα για την ειρήνευση στη Μέση Ανατολή ενώ παράλληλα η Τουρκία θα έπαιρνε τα εύσημα για την επιτυχία από τη διεθνή κοινότητα. Ωστόσο η ισραηλινή επίθεση στη Γάζα συντελέστηκε χωρίς προηγούμενη προειδοποίηση στην Τουρκία από την πλευρά του Ισραήλ. Ο Όλμερτ κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στην Άγκυρα απέκρουσε ότι επέκειτο ισραηλινό χτύπημα κατά της Hamas στη Γάζα. Πηγές των ισραηλινών υπηρεσιών ασφαλείας δικαιολόγησαν αυτήν την ενέργεια με την αιτιολογία ότι η τουρκική κυβέρνηση δεν ήταν δυνατόν να ενημερωθεί για την επίθεση στη Γάζα λόγω των στενών της επαφών με τη Hamas γεγονός που ελλόχευε τον κίνδυνο οι ισραηλινοί να έχαναν το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού σε περίπτωση που ενημερωνόταν η αντίπαλη πλευρά⁵¹.

Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του Όλμερτ στην Άγκυρα, η οποία πραγματοποιήθηκε μία εβδομάδα πριν την έναρξη των επιχειρήσεων στη Γάζα, ο Ερντογάν είχε μεσολαβήσει σε τετράωρη συνομιλία μεταξύ του Ισραηλινού πρωθυπουργού και του Σύριου Προέδρου Μπασάρ αλ Άσαντ, όπου Όλμερτ και Άσαντ είχαν συμφωνήσει για την έναρξη των απευθείας συνομιλιών. Η έναρξη όμως

⁵¹ Μασσαβέτας Αλέξανδρος, *Φάκελος Τουρκία-Ισραήλ: Το χρονικό του «Χωρισμού»*, News Time, <http://www.newstime.gr/3i=nt.el.article&id=18979> (ημερ. πρόσβασης 3/8/2012).

κυβερνήσεως του Ερντογάν⁵³. Οι ισραηλινοί κομάντος χρησιμοποίησαν βία για ν' αποτρέψουν το στολίσκο να ελλιμενίσει στη Γάζα. Το αποτέλεσμα αυτής της επιχείρησης ήταν εννέα τούρκοι νεκροί και τις τουρκο-ισραηλινές σχέσεις να βαδίζουν πλέον σε τέλμα.

Η Τουρκία, μετά το επεισόδιο στο Mavi Marmara, και προκειμένου να εξομαλύνει τις σχέσεις της με το Ισραήλ απαίτησε να ζητήσει το Ισραήλ επίσημα συγγνώμη για την επιχείρηση στο πλοίο καθώς και ν' αποζημιωθούν οι συγγενείς των θυμάτων. Ωστόσο στις αρχές του 2011 ο Ερντογάν έθεσε ακόμη ως θέμα την άρση απ' το Ισραήλ του αποκλεισμού στη Γάζα ενώ λίγες ημέρες μετά τις τουρκικές εκλογές της 12^{ης} Ιουνίου 2011 προέβαλε το θέμα της Γάζας ως την κύρια απαίτηση προκειμένου να ομαλοποιηθούν οι τουρκο-ισραηλινές σχέσεις⁵⁴, υποθηκεύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την οποιαδήποτε πιθανότητα εξομάλυνσης της κατάστασης καθώς η Τουρκία γνώριζε πως κάτι τέτοιο δε θα γινόταν αποδεκτό από την πλευρά του Ισραήλ.

Η στρατηγική της ισλαμικής κυβέρνησης του ΑΚΡ προσπάθησε να εκμεταλλευτεί το περιστατικό του Mavi Marmara με σκοπό να μετατραπεί αυτό το γεγονός σ' ένα πολυδιάστατο πρόβλημα με δικαίωμα παρέμβασης τρίτων κι εξωτερικών παραγόντων όπως η Hamas, η Αίγυπτος, η Χεζμπολάχ, το Ιράν ακόμη και η Συρία. Όμως η στάση της Δύσης στο ζήτημα καταδείκνυε ότι πρόκειται για ένα πολιτικό πρόβλημα μεταξύ Τουρκίας και Ισραήλ. Η έκθεση του ΟΗΕ ανέφερε ότι ο ναυτικός αποκλεισμός από το Ισραήλ είναι νόμιμος, αν και το Ισραήλ χρησιμοποίησε παράλογη βία. Η συγκεκριμένη επίσης έκθεση πέρα από το ότι επικυρώνει τη θέση του Ισραήλ, περιέχει συστάσεις εξ ολοκλήρου αντίθετες με την επιχειρηματολογία της Τουρκίας. Ο Νταβούτογλου στην ουσία απέτυχε να μετατρέψει το ζήτημα ως ένα πρόβλημα διεθνούς δικαίου μεταξύ του Ισραήλ και της διεθνούς κοινότητας καθώς το θέμα περιορίστηκε αποκλειστικά στα όρια των τουρκο-ισραηλινών σχέσεων.

⁵³ Μάζης Θ. Ι., *Μία Νταβουτογλιανή προβοκάτσια με ασύλληπτες θερμές επιπτώσεις για τη Ν/Α Μεσόγειο*, Ανιχνεύσεις, 9/6/2010, <http://www.anixneuseis.gr/?p=6438> (ημερ. πρόσβασης 2/8/2012).

⁵⁴ Μηνάγιας Χρήστος, *Η όξυνση των σχέσεων Τουρκίας-Ισραήλ και οι επόμενες κινήσεις της Άγκυρας*, GeoStrategy, 7 Σεπτεμβρίου 2011, <http://www.geostrategy.gr/pdf/20110907%20TUR%20Vs%2015R.pdf> (ημερ. πρόσβασης 3/8/2012).

Η κατάσταση μεταξύ των δύο χωρών οξύνθηκε ακόμα περισσότερο όταν εισαγγελέας στην Τουρκία επεδίωξε τη σύλληψη 174 Ισραηλινών οι οποίοι φέρονται να είχαν εμπλακεί στην επιχείρηση στο Mavi Marmara. Όπως αναφέρει στην ιστοσελίδα του το δίκτυο CNNTurk, ο εισαγγελέας Μεχμέτ Ακίφ Εκιντζί έστειλε στο Υπουργείο Δικαιοσύνης επιστολή, με την οποία ζητούσε τη σύλληψη, μέσω κόκκινου εντάλματος της Interpol, όσων διενήργησαν την επίθεση και όσων την διέταξαν⁵⁵. Η Τουρκία μέσω παλαιότερων ανακοινώσεων δήλωνε ότι θα επιδιώξει ν' ασκήσει δίωξη εναντίον όλων των Ισραηλινών υπευθύνων για το περιστατικό στο Mavi Marmara χωρίς ωστόσο να έχουν γίνει ποτέ γνωστά τα ονόματα των Ισραηλινών στρατιωτών των ειδικών δυνάμεων που είχαν λάβει μέρος στην επίθεση. Η επιστολή του εισαγγελέα στο Ισραήλ για τη δημοσίευση των ονομάτων απέφερε περαιτέρω κλιμάκωση στο ήδη βεβαρυμμένο κλίμα μεταξύ Τουρκίας-Ισραήλ, οι οποίες αποφάσισαν την υποβάθμιση της διπλωματικής αντιπροσώπευσης ανάμεσα στις δύο χώρες.

Ο ισχυρισμός του AKP και του Ερντογάν ότι ενδιαφέρονται για το δράμα των αμάχων στη Γάζα απέχει κατά πολύ από τους πραγματικούς λόγους που οδήγησαν στην αντιπαράθεση με το Ισραήλ. Στην πραγματικότητα το δίδυμο Ερντογάν-Νταβούτογλου εκμεταλλεύεται τα αντι-ισραηλινά αισθήματα της τουρκικής κοινής γνώμης και του αραβικού κόσμου προκειμένου να εξυπηρετήσουν τους σκοπούς τους και ν' αποκομίσουν οφέλη τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Οι ρητορικές επιθέσεις της Τουρκίας απηχούν, σε εσωτερικό επίπεδο τα πηγαία αισθήματα της ισλαμογενούς τουρκικής ηγεσίας και μεγάλης μερίδας του τουρκικού πληθυσμού που, όπως αναφέρθηκε και στο επεισόδιο του Davos, ευνοούν τη συσπείρωση της εκλογικής βάσης του AKP. Γενικότερα πάντως, η συντηρητικοποίηση του εκλογικού σώματος που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στην Τουρκία, ωθεί την κυβέρνηση Ερντογάν σε τέτοιου είδους ενέργειες προκειμένου να τιθασεύσει τις ισλαμιστικές τάσεις της τουρκικής κοινωνίας. Επιπροσθέτως, η επιθετική αντι-ισραηλινή ρητορική απευθύνεται στο εκλογικό σώμα με σκοπό την ηθική απαξίωση των

⁵⁵ Σε νέα φάση η σύγκρουση Τουρκίας-Ισραήλ. Τούρκος εισαγγελέας επιδιώκει τη σύλληψη 174 Ισραηλινών, *Ινφογνώμων Πολιτικά*, 13 Οκτωβρίου 2011, <http://infognomonpolitics.blogspot.gr/2011/10/174.html> (ημερ. πρόσβασης 30/7/2012).

Κεμαλιστών, οι οποίοι υπήρξαν εμπνευστές της στρατηγικής προσέγγισης με το Ισραήλ στα μέσα της δεκαετίας του '90⁵⁶. Οι ενέργειες αυτές εξυπηρετούν επίσης και τις διεθνοπολιτικές σκοπιμότητες της Άγκυρας. Το άνοιγμα στον αραβικό κόσμο δε συνάδει με τη διατήρηση των καλών σχέσεων με το Ισραήλ κι επομένως η Τουρκία έπρεπε ν' απαλλαγεί από το συγκεκριμένο βάρος προκειμένου να πραγματοποιήσει τους στόχους της.

Βασική επιδίωξη του Ερντογάν και του νεο-οθωμανικού οράματος του Νταβούτογλου είναι ο πρωταγωνιστικός ρόλος της Τουρκίας στον αραβο-μουσουλμανικό κόσμο με σκοπό να καταστεί η χώρα περιφερειακή ηγεμονία. Η Τουρκία, συνεπώς, εκμεταλλευόμενη τη «δαιμονοποίηση» του Ισραήλ από την αραβική κοινή γνώμη επιδίδεται σ' έναν επικοινωνιακό πόλεμο με το Ισραήλ προκειμένου να συνεγείρει και να συνενώσει το υποσυνείδητο των Μουσουλμάνων της περιοχής.

Πράγματι, η πολεμική του Ερντογάν εναντίον του Ισραήλ, η υποστήριξή του προς τους Παλαιστίνιους καθώς και η οργισμένη αντίδρασή του για την ισραηλινή επίθεση στο Mavi Marmara, έχουν μετατρέψει τον Τούρκο πρωθυπουργό σε λαϊκό ήρωα της αραβικής κοινής γνώμης. Η δημοτικότητα του Ερντογάν, σύμφωνα με δημοσκοπήσεις που διεξήχθησαν στον αραβικό κόσμο βρίσκεται στα ύψη καθώς έφτανε περίπου στο 80% στο Μαρόκο και περίπου στο 90% στο Λίβανο και στη Σαουδική Αραβία⁵⁷. Στο σημείο αυτό, βέβαια, πρέπει να σημειωθεί ότι ο Τούρκος πρωθυπουργός μπορεί να ενθουσιάζει με τα «κατορθώματά» του την αραβική κοινή γνώμη αλλά αυτό δε συνάδει απόλυτα με τις απόψεις και τις θέσεις των αραβο-μουσουλμανικών ηγεσιών αναφορικά με τον ίδιο και το ρόλο της Τουρκίας.

Στα πλαίσια πάντως της μεταστροφής της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής έναντι του άλλοτε σύμμαχου Ισραήλ και στην απόκτηση ερεισμάτων στον αραβικό κόσμο, η

⁵⁶ Καραγιάννης Μάνος, *Τι κρύβει η κρίση Ισραήλ-Τουρκίας*, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών & Διεθνών Αναλύσεων, 30/5/2011, http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&viewsarticle&id=924:29052011-ti-k-&catid=42:2010-01-11-15-12-16&Itemid=92 (ημερ. πρόσβασης 6/6/2011).

⁵⁷ Hakura Fadi, *Turkey and the Middle East, Internal Confidence, External Assertiveness*, Chathamhouse, November 2011, p. 6, <http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Europe/bp1111hakura.pdf> (ημερ. πρόσβασης 3/8/2012).

Τουρκία προχωρά στη στρατηγική απομείωση του Ισραήλ από τη μία και από την άλλη στην ενίσχυση των διμερών σχέσεων με τις μουσουλμανικές χώρες μέσω «πολιτιστικής και οικονομικής διπλωματίας»⁵⁸. Η σημερινή Τουρκία, στην ουσία, αντικατέστησε μία εξωτερική πολιτική επικεντρωμένη στην ασφάλεια με μία εξωτερική πολιτική βασισμένη στην καλλιέργεια σχέσεων οικονομικής αλληλεξάρτησης, στρεφόμενη πλέον στην κατάκτηση των αραβικών αγορών. Οι τουρκικές κατασκευαστικές και εξαγωγικές εταιρίες διεισδύουν στον αραβικό κόσμο, αποκομίζοντας τεράστια κέρδη για την τουρκική οικονομία. Επομένως, όπως υποστηρίζουν πλέον και Τούρκοι αναλυτές η Τουρκία δεν έχει ανάγκη το Ισραήλ ενώ οι κοινές ανησυχίες ασφαλείας που διατηρούσαν την τουρκο-ισραηλινή συμμαχία έχουν πλέον εκλείψει⁵⁹. Η Τουρκία έχει πλέον τη δυνατότητα να «διαγράψει» το Ισραήλ χωρίς να υποστεί καμία σοβαρή πολιτική ή οικονομική συνέπεια. Αντιθέτως μάλιστα η κίνηση αυτή μπορεί να την ευνοήσει ν' αποκτήσει περαιτέρω ερείσματα στον αραβικό κόσμο.

Η ρήξη των σχέσεων με την Τουρκία οδήγησε το Ισραήλ στην ανάγκη δημιουργίας μιας περιφερειακής και οικονομικής διεξόδου δεδομένης μάλιστα της κατάστασης που επικρατεί στη Μέση Ανατολή και στον αραβικό κόσμο λόγω των εξεγέρσεων. Ο ισραηλινός Τύπος άλλωστε αλλά και ακαδημαϊκοί κύκλοι έχουν εκφράσει, κατά καιρούς, έντονες ανησυχίες ότι η απώλεια της συμμαχίας με την Τουρκία θα έχει σοβαρές επιπτώσεις τόσο στην ισραηλινή οικονομία όσο και στην ίδια την ασφάλεια της χώρας λόγω του ότι θα στερείται της τουρκικής γεωστρατηγικής σκεπής⁶⁰. Με γνώμονα λοιπόν τις επικρατούσες συνθήκες και την κουλτούρα της εθνικής ασφάλειας του Ισραήλ που υποδεικνύει τη δημιουργία των καλύτερων δυνατών συμμαχιών για την καλύτερη δυνατή αντιμετώπιση των περιφερειακών απειλών

⁵⁸ Stathopoulos Vasileios, *Η Στρατηγική Υπερεξάπλωση της Τουρκίας*, Strategy International, 26 Σεπτεμβρίου 2011, <http://www.strategyinternational.org/index.php/en/sectors/foreign-policy-theory/foreign-policy-management/182-2011-09-26-18-26-45> (ημερ. πρόσβασης 3/5/2012).

⁵⁹ ό.π., Μασσαβέτας Αλέξανδρος, *Φάκελος Τουρκία-Ισραήλ. Το χρονικό ενός «Χωρισμού»*.

⁶⁰ Χαρίτος Γαβριήλ, *Σύγκρουση Τουρκίας-Ισραήλ: Που κρύβεται η απάντηση της κρίσης;*, The Insider, Τελ Αβίβ, 6 Σεπτεμβρίου 2011, http://www.theinsider.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=15243:turkey-israeli-conflict-that-underlies-the-response-to-the-crisis&catid=52:world&itemid=79 (ημερ. πρόσβασης 3/6/2012).

ασφαλείας, το Ισραήλ βρήκε τη διέξοδο που επιζητούσε με τη σύναψη συμμαχίας με την Κύπρο και την Ελλάδα.

Οι γεωπολιτικές, γεωοικονομικές και γεωστρατηγικές ανάγκες του Ισραήλ συγκλίνουν με τις ανάγκες τόσο της Κύπρου όσο και της Ελλάδας οδηγώντας κατ' αυτόν τον τρόπο σε μία πολυεπίπεδη συνεργασία των τριών αυτών χωρών. Εστιάζοντας στα κίνητρα του Ισραήλ, η συμμαχία αυτή καλύπτει την ανάγκη της χώρας για εκμετάλλευση κι εξαγωγή του φυσικού του αερίου προς τις δυτικές χώρες. Το Ισραήλ μάλιστα είχε ανακαλύψει το 2009 και το 2010, τα κοιτάσματα φυσικού αερίου «Ταμάρ» και «Λεβιάθαν» ενώ το κυπριακό κοιτάσμα που ανακαλύφθηκε στα τέλη του 2011 εφάπτεται του ισραηλινού «Λεβιάθαν». Επίσης, τέθηκε και το ζήτημα μελλοντικής σύνδεσης των δύο κοιτασμάτων με υποθαλάσσιο αγωγό για μεταφορά του αερίου και από τα δύο προς υγροποίηση⁶¹. Πέρα όμως από τα κοινά οικονομικά οφέλη, η εν λόγω συμμαχία εξυπηρετεί και τα συμφέροντα της χώρας σε ζητήματα περιφερειακής ισορροπίας δυνάμεων. Συνεπώς ο άξονας Ισραήλ-Κύπρου-Ελλάδας αποσκοπεί στην ανάγκη εξισορρόπησης της γεωστρατηγικής ισχύος έναντι της Τουρκίας καθώς και άλλων περιφερειακών απειλών, όπως το Ιράν. Η συνεργασία αυτή, όπως είναι φυσικό προκάλεσε έντονη ενόχληση και δυσαρέσκεια στην Τουρκία, ειδικότερα μάλιστα στο κομμάτι που αφορά την Κύπρο, καθώς τίθενται σε κίνδυνο τα σχέδια και οι βλέψεις της. Αποτέλεσμα αυτών υπήρξε η περαιτέρω ένταση στις τουρκο-ισραηλινές σχέσεις, με χαρακτηριστικό επεισόδιο την εμπλοκή σε αερομαχία τουρκικών και ισραηλινών μαχητικών αεροσκαφών πάνω από τα κατεχόμενα της Κύπρου.

Το τελευταίο διάστημα υπάρχει η εκτίμηση ότι οι σχέσεις Τουρκίας-Ισραήλ οδεύουν προς την αναθέρμανσή τους. Αναλυτές και διεθνολόγοι τείνουν να υποστηρίξουν πως η αλλαγή αυτή στη στάση του Ισραήλ οφείλεται κατά κύριο λόγο στα τρέχοντα γεγονότα στη Μέση Ανατολή και ιδιαίτερα στις εξελίξεις στη Συρία. Επίσης, αυτή η κίνηση συνδέεται και μ' ένα χτύπημα, σε βάθος χρόνου κατά του Ιράν, που ίσως επισυμβεί μετά τις εκλογές στις ΗΠΑ. Επομένως, βάσει αυτής της λογικής το Ισραήλ

⁶¹ Tziarras Zenon, *Ο Άξονας «Ισραήλ-Κύπρος-Ελλάδα» και η Τουρκία*, Strategy International, 20 May 2012, p. 23, <http://www.strategyinternational.org/index.php/en/sectors/foreign-policy-theory/foreign-policy-management/270-2012-05-19-23-22-09> (ημερ. πρόσβασης 1/8/2012).

επιδιώκει ένα *minimum* συναίνεσης με την Τουρκία προς όφελος των στόχων του⁶². Με την αφορμή της παράθεσης της παραπάνω εξέλιξης και των απόψεων σχετικά με αυτή θα ήταν χρήσιμο να παραθέσουμε δύο εξίσου σημαντικά στοιχεία. Παρά την επιδείνωση των τουρκο-ισραηλινών σχέσεων λόγω όλων των γεγονότων που αναφέρθηκαν σε προηγούμενες σελίδες, το Ισραήλ εξακολουθεί και επιθυμεί τη στρατηγική συμμαχία και «φιλία» με την Τουρκία. Στο ίδιο μήκος κύματος πλέουν και οι ΗΠΑ οι οποίες επιθυμούν κι επιδιώκουν την αναθέρμανση των σχέσεων Τουρκίας-Ισραήλ καθώς έτσι θα μπορούν να ελέγχουν καλύτερα την κατάσταση στην περιοχή. Ωστόσο αυτή η προσπάθεια των ΗΠΑ δε φαίνεται να βρίσκει σύμφωνο το εβραϊκό λόμπι το οποίο θεωρεί ακόμα αβέβαιο αν μπορούν οι σχέσεις Τουρκίας-Ισραήλ να επανέλθουν στην πρότερή τους κατάσταση. Υπάρχει ακόμα η πεποίθηση πως οι στόχοι του Νταβούτογλου και οι κινήσεις της τουρκικής κυβέρνησης εξακολουθούν να κινούνται εις βάρος του Ισραήλ. Η επαναπροσέγγιση των δύο χωρών προς το παρόν παραμένει ένα ανοιχτό ζήτημα και μένει να δούμε αν αυτά που χωρίζουν τις δύο χώρες είναι περισσότερα από αυτά που μπορούν να τις «ενώσουν» ή αν οι εξελίξεις τελικά στη Μέση Ανατολή θα οδηγήσουν σε μία επαναξιολόγηση των μεταξύ τους σχέσεων.

⁶² *Προς αναθέρμανση των Σχέσεων Ισραήλ-Τουρκίας*, Ευρωπαϊκό Κέντρο Ευρωπαϊκών & Διεθνών αναλύσεων, 31/7/2012 http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=2147:31072012-----&catid=42:2010-01-11-15-12-16&Itemid=92 (ημερ. πρόσβασης 5/8/2012).

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ - **ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΩΝ ΜΗΔΕΝΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΣΤΑ** **ΠΟΛΛΑΠΛΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ**

Το όραμα του Νταβούτογλου και της κυβέρνησης του ΑΚΡ που συνδέεται με μία τουρκική εξωτερική πολιτική μηδενικών προβλημάτων έχει αρχίσει πλέον να φθίνει. Οι προκλήσεις πλέον της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας, μετά τις αραβικές εξεγέρσεις και το νέο γεωπολιτικό περιβάλλον που αναδύεται στη Μέση Ανατολή και την Ανατολική Μεσόγειο, είναι πολλές κι ενίοτε επηρεάζουν και το εσωτερικό της χώρας. Πλέον η κατάσταση στη Συρία, το Κουρδικό, οι σχέσεις Τουρκίας-Ισραήλ αλλά και του αναδυόμενου άξονα Ισραήλ-Κύπρου-Ελλάδας δημιουργεί στην Άγκυρα ένα πολιτικό πεδίο πολλαπλών προβλημάτων.

Αναφορικά με τη Συρία, η υποστήριξη του Ερντογάν στους εξεγερμένους Σύριους και η ρητορική πολεμική του εναντίον του καθεστώτος Άσαντ έχει επιφέρει κατά πρώτον πολλές αντιρρήσεις στο εσωτερικό της χώρας. Παρόλες τις πατριωτικές ομιλίες που γίνονται από την τουρκική κυβέρνηση για να συσπειρώσει το λαό ενάντια στη Συρία, η Τουρκία αποτελεί ένα πολύ διχασμένο έθνος για το ζήτημα των εχθροπραξιών του Ερντογάν με τη Δαμασκό. Ένα σημαντικό τμήμα της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης της Τουρκίας ή Τουρκικής Meclis και τα κόμματα της αντιπολίτευσης της Τουρκίας έχουν καταδικάσει τον Ερντογάν για την παραπλάνηση του τουρκικού λαού και την πορεία προς την καταστροφή⁶³. Γενικότερα επικρατεί έντονη ανησυχία στους πολιτικούς και διπλωματικούς κύκλους της Τουρκίας καθώς και σε μερίδα του τουρκικού τύπου. Η ανησυχία αυτή πηγάζει από το γεγονός ότι η τουρκική κυβέρνηση με τις ενέργειές της εξέθεσε τη χώρα σε κινδύνους που σχετίζονται τόσο με το Κουρδικό όσο και με την ίδια την ενότητα της Τουρκίας.

⁶³ Nazemroaya Darius Mahdi, *Ο σπινθήρας για άναμμα τουρκικού εμφύλιου πολέμου μέσω του συριακού τέλματος*, *Ινφογνώμων Πολιτικά*, 16 Αυγούστου 2012, http://infognomonpolitics.blogspot.gr/2012/08/blog-post_1371.html (ημερ. πρόσβασης 30/8/2012).

Ο μεγαλύτερος φόβος της Τουρκίας υπήρξε πάντα η διάσπαση της εδαφικής της ενότητας και ο διαμελισμός της σε δύο κράτη, ενός τουρκικού και ενός κουρδικού. Σημαντικό παράγοντα γι' αυτή τη φοβία αποτελεί άλλωστε το γεγονός ότι η κουρδική μειονότητα είναι η μεγαλύτερη εθνοτική μειονότητα στην Τουρκία, η οποία μάλιστα δεν διατηρεί και τις καλύτερες σχέσεις με τη χώρα, οι οποίες θα κρίνονταν ως άκρως εχθρικές. Η κρίση στη Συρία έχει εντείνει επομένως τους τουρκικούς φόβους του εδαφικού διαμελισμού και τη δημιουργία του «Μεγάλου Κουρδιστάν» ως ένα πιο μακροπρόθεσμο βέβαια πλάνο. Με την αστάθεια που επικρατεί, ιδιαίτερα και με τα γεγονότα στη Συρία, οι Κούρδοι βρήκαν την ευκαιρία να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους και μεγαλύτερο βαθμό αυτονομίας ενώ μετά από πολλές δεκαετίες φαίνεται να ελπίζουν για την απόκτηση του δικού τους κράτους σε μελλοντική βάση. Δηλώσεις άλλωστε και μέλους του Εθνικού Κουρδικού Συμβουλίου της Συρίας δείχνει καθαρά τις προθέσεις και τους στόχους των Κούρδων στο νέο γεωπολιτικό περιβάλλον που διαμορφώνεται. Σύμφωνα λοιπόν με τον Χασάν Σαλέχ στη Συρία υπάρχουν γειτονικές κουρδικές περιοχές τις οποίες η κουρδική κοινότητα μπορεί να διαχειριστεί σαν δική της ομόσπονδη περιφέρεια μέσω της διαχείρισης των δικών της νομοθετικών, δικαστικών και εκτελεστικών υποθέσεων, συμμετέχοντας όμως σε ομοσπονδιακές αρχές, ινστιτούτα, συμβούλια σύμφωνα με την αναλογία πληθυσμών⁶⁴. Σε περίπτωση που πραγματοποιηθεί ένα τέτοιο κουρδικό «άνοιγμα» οι προοπτικές καταγράφονται δυσοίωνες για την Άγκυρα. Το σίγουρο είναι πάντως πως ακόμα και με τωρινά δεδομένα η κατάσταση βαίνει εις βάρος της Τουρκίας καθώς σύμφωνα με Κουρδικό πρακτορείο οι αντάρτες του PKK επιτέθηκαν στο Σεμντιλί και κατέλαβαν τουρκικές θέσεις. Η πυροδότηση τέτοιων αντιδράσεων και ενεργειών πολύ πιθανόν να φέρουν στο μέλλον ανατρεπτικές ανακατατάξεις οι οποίες θ' αποτελέσουν μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που θα πρέπει να διαχειριστεί η Τουρκία αναφορικά με την εδαφική της ακεραιότητα και κατ' επέκταση στον τομέα της ασφάλειας.

⁶⁴ Τζιάρρας Ζήνωνας, *Η Τουρκική Περιφερειακή Πολιτική Ασφάλεια σε Νέο Γεωπολιτικό Περιβάλλον*, Strategy International, SI Research papers, Ιούνιος 2012, σελ. 14-15, <http://warwick.academia.edu/ZenonasTziarras/Papers/1779598/...> (ημερ. πρόσβασης 30/8/2012).

Μία περαιτέρω πρόκληση στην τουρκική εξωτερική πολιτική είναι η συμμαχία Ισραήλ-Κύπρου-Ελλάδας εστιάζοντας ιδιαίτερα την προσοχή της στην Κύπρο και στο πρόσφατο ζήτημα των υδρογονανθράκων καθώς αποτελεί έναν τομέα που ενδιαφέρει και την Τουρκία. Η σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ απέφεραν την υπογραφή συμφωνίας για την οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) καθώς και τη συνεργασία για την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων της Κυπριακής ΑΟΖ που ανέλαβε η αμερικανική εταιρία Noble. Το γεγονός αυτό προκάλεσε την οργισμένη αντίδραση της τουρκικής κυβέρνησης η οποία εκτόξευσε μία σωρεία απειλών εναντίον της Κύπρου. Εξαγγέλθηκαν ναυτικές περιπολίες και η παρουσία του τουρκικού πολεμικού στόλου στην Ανατολική Μεσόγειο, βήματα για την παρεμπόδιση της «μονομερούς» εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων αυτού του χώρου από το Ισραήλ, καθώς και από την Κύπρο⁶⁵. Οι τουρκικές απειλές μάλιστα συνοδεύτηκαν και από την υπογραφή συμφωνίας οριοθέτησης –παράνομως– υφαλοκρηπίδας με το ψευδοκράτος ενώ παράλληλα η Τουρκία έχει προβεί σε παράνομες έρευνες στα κατεχόμενα κυπριακά εδάφη.

Αγνοώντας τους λεονταρισμούς της Τουρκίας, η Κύπρος με την υποστήριξη του Ισραήλ προχώρησε στην έναρξη των ερευνών για τα κοιτάσματα υδρογονανθράκων στο Οικόπεδο 12 της Κυπριακής ΑΟΖ. Η ενέργεια αυτή έχει προκαλέσει αναστάτωση στους τουρκικούς διπλωματικούς κύκλους λόγω της έντονης ανησυχίας τους σχετικά με το θέμα της ΑΟΖ και του τρόπου οριοθέτησής της. Ωστόσο κύκλοι του Ισραήλ, ακολουθώντας τη διεθνή πρακτική που βασίζεται στους κανόνες του διεθνούς δικαίου, αντιμετωπίζουν τη στάση της Τουρκίας με την αποδόμηση των παράνομων ενεργειών της και των παράλογων βλέψεων της ισλαμικής κυβέρνησης αναφορικά με το ζήτημα της ΑΟΖ. Όπως άλλωστε δήλωσε κι «ο Επικεφαλής Διεθνών Σχέσεων» του Ισραηλινού ΥΠΕΞ και σύμβουλος του Υπουργού Ενέργειας Πρέσβης Σάγκι Κάρνι σχετικά με τον καθορισμό και την οριοθέτηση της ΑΟΖ «υπάρχουν διαφορετικές φιλοσοφίες, με την Τουρκία ν' αποτελεί την εξαίρεση του κανόνα. Η Τουρκία έχει διαφορετικό τρόπο στον καθορισμό της ΑΟΖ και στον

⁶⁵ Παπαδόπουλος Ανδρεστίνος Δρ., *Τουρκία, Ισραήλ, Κύπρος – Ένα εκρηκτικό τρίγωνο*, Διπλωματικό Περισκόπιο, 3 Οκτωβρίου 2011, http://www.diplomaticoperiscopio.com/index.php?option=com_content&view=article&id=847:2011-10-03-08-30-29&catid=39:2008-05-31-14-19-42&Itemid=65 (ημερ. πρόσβασης 2/7/2012).

διαχωρισμό της θάλασσας, αλλά είναι μόνη σ' αυτό και όλοι οι άλλοι γείτονες στη γύρω θαλάσσια περιοχή εφαρμόζουν τους ίδιους κανόνες και μετρήσεις»⁶⁶.

Εν ολίγοις, τα νεο-οθωμανικά οράματα του Νταβούτογλου και οι ηγεμονικές βλέψεις του Ερντογάν έχουν οδηγήσει την τουρκική εξωτερική πολιτική στη δημιουργία σοβαρών προκλήσεων για την ίδια τη χώρα. Είναι πλέον αρκετά αμφίβολο οι περαιτέρω εξελίξεις να είναι προς το συμφέρον της Τουρκίας.

⁶⁶ Καλεντερίδης Σάββας, *Θα δοκιμαστεί η τουρκική εξωτερική πολιτική*, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών & Διεθνών αναλύσεων, 29/5/2012, http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1948:29052012-----&catid=42:2010-01-11-15-12-16&Itemid=92 (ημερ. πρόσβασης 26/7/2012).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο μεγαλοϊδεατισμός της Τουρκίας για την απόκτηση ηγετικού ρόλου στη Μέση Ανατολή προσέκρουσε στις εξελίξεις στην περιοχή ανατρέποντας τις νεο-οθωμανικές της φιλοδοξίες. Η πολιτική των μηδενικών προβλημάτων που χρησιμοποίησε το δίδυμο Ερντογάν-Νταβούτογλου για την επίτευξη των πολιτικών στόχων μετατράπηκε σε μία πολιτική πολλαπλών προβλημάτων καταρρέοντας το ιδεαλιστικό οικοδόμημα πάνω στο οποίο είχε στηριχτεί η νέα τουρκική εξωτερική πολιτική.

Η Τουρκία προσπαθώντας να προσεγγίσει τον αραβο-μουσουλμανικό κόσμο στηρίχτηκε στην πολιτισμική και οικονομική διείσδυση στα αραβο-μουσουλμανικά κράτη ενώ ανήγαγε την ισραηλινο-παλαιστινιακή διαμάχη ως μείζον ζήτημα τερματίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη συμμαχία της με το Ισραήλ. Ωστόσο οι εξελίξεις στην περιοχή, αρχής γενομένης με την Αραβική Άνοιξη, έφεραν την Τουρκία αντιμέτωπη με την πολιτική πραγματικότητα που υπάρχει στη Μέση Ανατολή και τα βαθιά ρήγματα που ενυπάρχουν σ' αυτήν.

Παρόλο που η Τουρκία προσπάθησε να προσαρμοστεί στις ραγδαίες αλλαγές που επέφερε η Αραβική Άνοιξη και να τις εκμεταλλευτεί προς όφελος των νεο-οθωμανικών επιδιώξεών της, αντ' αυτού επιφορτίστηκε νέα προβλήματα και κινδύνους. Η εμφύλια διαμάχη στη Συρία και η εμπλοκή της Άγκυρας σ' αυτήν έχει επιφέρει την Τουρκία σε μία κατάσταση που απειλεί ακόμα και την εθνική της ασφάλεια υπό το φόβο μιας «Κουρδικής Άνοιξης». Επιπλέον η Άγκυρα αντιμετωπίζει πρόβλημα με το Ιράν τόσο λόγω της Συρίας όσο και λόγω της εγκατάστασης νατοϊκών ραντάρ στη νοτιο-ανατολική Τουρκία.

Ωστόσο, το εγχείρημα των μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες είχε αρχίσει, άλλωστε, ν' αποδομείται με τη διατάραξη των σχέσεών της με το Ισραήλ. Η Τουρκία, προσπαθώντας ν' αποκομίσει οφέλη από μία τέτοιου είδους ενέργεια, όχι μόνο απώλεσε έναν ισχυρό σύμμαχο αλλά περιήλθε και σε μία κατάσταση έντασης με ακόμα δύο γειτονικές χώρες, την Ελλάδα και την Κύπρο, λόγω του αναδυόμενου άξονα Ισραήλ-Κύπρου-Ελλάδας.

Συγκεφαλαιώνοντας, η Τουρκία με την νεο-οθωμανική εξωτερική πολιτική που υιοθέτησε, δημιούργησε μία εικόνα για τον εαυτό της που ωστόσο δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα. Η χώρα βρίσκεται πλέον εγκλωβισμένη από τα αποτελέσματα της «ματαιοδοξίας» που την τροφοδοτούσε τόσα χρόνια, και όσο πιο πολύ εμμένει σ' αυτήν την πολιτική τόσο πιο πολύ θα διαβρώνεται η θέση της στην περιοχή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία:

1. Khan M.A. *Islamic Jihad, A legacy of Forced Conversion, Imperialism and Slavery*, iUniverse, New York Bloomington, 2009.
2. Nachmani Amicam, *Ισραήλ, Τουρκία και Ελλάδα: Ταραγμένες σχέσεις στην ανατολική Μεσόγειο*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2003.
3. Özcan Gencer, *Απολογισμός 50 χρόνων των σχέσεων Τουρκίας-Ισραήλ, Μύθος και Πραγματικότητα*, Ανάλυση της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής, Τόμος Α, Εκδόσεις Infoγνωμων, Αθήνα, 1998.
4. Sugar F. Peter, *Η νοτιοανατολική Ευρώπη κάτω από Οθωμανική κυριαρχία (1354-1804)*, Μεταφ. Παυλίνα Χρ. Μπαλουξή, Τόμος Α, Εκδόσεις Σμίλη, Αθήνα, 1994.
5. Bengio Ofra, *The Turkish-Israeli Relationship. Changing ties of Middle Eastern Outsiders*, Εκδόσεις Palgrave Macmillan, New York, 2010.
6. Bozarslan Hamit, *Ιστορία της Σύγχρονης Τουρκίας* (Νέα Έκδοση), Μεταφ. Μάρθα Οικονόμου, Εκδόσεις Σαββάλας, <http://savalas.gr/pr2/22631.pdf> (Ημ. πρόσβασης 28/6/2012).
7. Δήμου Αντωνία Λ., *Turkish-Israeli alliance: attitudes, responses and impact*, Defense Analysis Institute, Αθήνα, 2002.
8. Μάζης Ιωάννης, *Νταβούτογλου και Γεωπολιτική*, Εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα, 2012.
9. Μηνάγιας Χρήστος, *Η γεωπολιτική στρατηγική και η στρατιωτική ισχύς της Τουρκίας*, Εκδόσεις Τουρίκη, Αθήνα, 2010.
10. Νταβούτογλου Αχμέτ, *Το Στρατηγικό Βάθος. Η διεθνής θέση της Τουρκίας*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2010.

Άρθρα:

1. Abadi Jacob, *Israel and Turkey: From Covert to Overt Relations*, SETA, <http://www.setav.org/ups/dosya/28724.pdf> (Ημερομηνία Πρόσβασης 2/8/2012).
2. Altunisik Benli Meliha, *Μια πικρή λυκοφιλία. Η «περίπου» συμμαχία της Σαουδικής Αραβίας με την Τουρκία*, Foreign Affairs The Hellenic Edition 21/5/2012, <http://foreignaffairs.gr/articles/68797/meliha-benli-altunisik/mia-pikri-lykofilia?page=show> (Ημερομηνία Πρόσβασης 27/7/2012).
3. Aras Bulent, *Davutoglu Era in Turkish Foreign Policy*, SETA Policy Brief, Brief No 32, May 2009, http://www.setad.org/pdfs/SETA_Policy_Brief_No_32_Davutoglu_Era_Bulent_Aras.pdf (Ημερομηνία Πρόσβασης 5/5/2012).
4. Austin Greg, *Turkey's gambit to Israel*, EastWest Institute, 13 September 2011, <http://www.ewi.info/turkeys-gambit-israel> (Ημερομηνία Πρόσβασης 22/6/2012).

5. Cornell Svante, *Axis Shift*, The Washington Institute for Near East Policy, Policy Notes, Number 3, January 2011, <http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/ Policynote03.pdf> (Ημερομηνία Πρόσβασης 15/8/2012).
6. Fuller Graham E., *Turkey faces East. New Orientations toward the Middle East and the Old Soviet Union*, RAND, 1992, <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2007/R4232.pdf>
7. Grigoriadis Ioannis N., *The Davutoglu Doctrine and Turkish Foreign Policy*, Working Paper No 8/2010, ΕΛΙΑΜΕΠ, April 2010, http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2010/05/%CE%9A%CE%95%CE%99%CE%9C%CE%95%CE%9D%CE%9F-%CE%95%CE%A1%CE%93%CE%91%CE%A3%CE%99%CE%91%CE%A3-8_2010_IoGrigoriadis1.pdf (Ημερομηνία Πρόσβασης 2/5/2012).
8. Hakura Fadi, *Turkey and the Middle East. Internal Confidence, External Assertiveness*, Chatham House, November 2011, http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Europe/bp1111_hakura.pdf (Ημερομηνία Πρόσβασης 3/8/2012)
9. Inbar Efraim, *The Strategic Balance in the Middle East: an Israeli Perspective*, Foreign Policy Research Institute, 6 February 2004, <http://www.fpri.org/enotes/20040206.middleeast.inbar.israeliperspective.html> (Ημερομηνία Πρόσβασης 16/6/2012).
10. Kosebalaban Hasan, *The crisis in Turkish-Israeli relations: What is its strategic significance?*, Middle East Policy Council, 2012, <http://mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/crisis-turkish-israeli-realtions-what-its-strategic-significance?print> (Ημ. Πρόσβασης 2/6/2012).
11. Laçiner Sedat, *Özalism (Neo-ottomanism): An alternative in Turkish Foreign Policy?*, Yönetim Bilimleri Dergisi (1:1-2) 2003-2004, Journal of Administrative Sciences, [http://ybd.comu.edu.tr/sites/ybd.comu.edu.tr/files/%C3%96zalism%20\(Neo-Ottomanism\)%20An%20Alternative%20in%20Turkish%20Foreign%20Policy.PDF](http://ybd.comu.edu.tr/sites/ybd.comu.edu.tr/files/%C3%96zalism%20(Neo-Ottomanism)%20An%20Alternative%20in%20Turkish%20Foreign%20Policy.PDF) (Ημερομηνία πρόσβασης 8/8/2012).
12. Larrabee Stephen F., *Η ανύπαρκτη συμμαχία μεταξύ της Τουρκίας και του Ιράν*, Foreign Affairs the Hellenic Edition, 27/07/2012, <http://foreignaffairs.gr/articles/68891/f-stephen-larrabee/i-anyparkti-symmaxia-metaksy-tis-toyrkias-kai-toy-iran> (Ημερομηνία Πρόσβασης 5/8/2012).
13. Omer Taspina, *Rise of “Turkish Gaullism”*, The Washington Institute for Near East Policy, Policy Notes, Number 3, January 2011, [http:// www.washingtoninstitute.org/upload/Documents/pubs/PolicyNote_03.pdf](http://www.washingtoninstitute.org/upload/Documents/pubs/PolicyNote_03.pdf) (Ημερομηνία Πρόσβασης 15/8/2012).
14. Rabasa Angel, Larrabee Stephen F., *The Rise of Political Islam in Turkey*, RAND National Defense Research Institute, 2008, http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2008/RAND_MG726.pdf (Ημ. Πρόσβασης 28/6/2012).

15. Reem Abou-El-Fadl, *Arab perceptions of contemporary Turkish foreign policy: Cautious engagement and the question of independence*, International Conference: "Turkey's foreign Policy in a Changing World", Oxford, May 2012, <http://www.sant.ox.ac.uk/seesox/workshopreports/ReportfromTFPconf.pdf> (Ημερομηνία πρόσβασης 2/8/2012).
16. Reynolds A. Michael, *Echoes of Empire: Turkey's crisis of Kemalism and the search for an alternative foreign policy*, The Saban Center for Middle East Policy at Brookings, Number 26, June 2012.
17. Rubin Michael, *Erdogan's Turkey is not a friend*, American Enterprise Institute, 11 June 2010, <http://www.aei.org/article/foreign-and-defense-policy/regional/middle-east-and-north-africa/erdogans-turkey-is-not-a-friend/> (Ημ. Πρόσβασης 28/5/2012).
18. Rubin Michael, *The Direction of Turkish Foreign Policy and Strategic Partnerships*, American Enterprise Institute, 3 January 2011, <http://www.aei.org/article/foreign-and-defense-policy/regional/middle-east-and-north-africa/the-direction-of-turkeys-foreign-policy-and-strategic-partnerships/> (Ημερομηνία Πρόσβασης 5/6/2012).
19. Rubin Michael, *Turkey, from Ally to Enemy*, American Enterprise Institute, 23 June 2010, <http://www.aei.org/article/foreign-and-defense-policy/regional/middle-east-and-north-africa/turkey-from-ally-to-enemy/> (Ημερομηνία Πρόσβασης 26/5/2012).
20. Sicherman Harvey, *Israeli an US Perspectives on Regional Security*, Foreign Policy Research Institute, 4 October 2006, <http://www.fpri.org/enotes/20061004.middleeast.sicherman.israelusregionalsecurity.html> (Ημερομηνία Πρόσβασης 18/6/2012).
21. Stathopoulos Vasileios, *Η Στρατηγική Υπερεξάπλωση της Τουρκίας*, Strategy International, 26 September 2011, <http://www.strategyinternational.org/index.php/en/sectors/foreign-policy-theory/foreign-policy-management/182-2011-09-26-18-26-45> (Ημερομηνία Πρόσβασης 3/5/2012).
22. Trifkovic Srdja, *Neo-ottomanism in action: Turkey as a regional power*, The Lord Byron Foundation for Balkan Studies, 7 February 2012, <http://www.balkanstudies.org/articles/neo-ottomanism-action-turkey-regional-power> (Ημερομηνία Πρόσβασης 12/6/2012).
23. *Turkey and the Middle East: Ambitions and Constraints*, International Crisis Group, Europe Report No 203, 7 April 2010, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/turkey-cyprus/turkey/203%20Turkey%20and%20the%20Middle%20East%20-%20Ambitions%20and%20Constraints> (Ημ. Πρόσβασης 15/6/2012).
24. *Turkey can help world "understand" Iran*, Mottaki says, Hürriyet Daily News, 16/2/2010, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-can-help-world-understand-iran-mottaki-says.aspx?pageID=438&n=turkey-offers-to-be-venue-for-iran-uranium-swap-2010-02-16> (Ημερομηνία Πρόσβασης 29/7/2012).

25. Tziarras Zenon, *Ο Άξονας «Ισραήλ-Κύπρος-Ελλάδα» και η Τουρκία*, Strategy International, 20 May 2012, <http://www.strategyinternational.org/index.php/en/sectors/foreign-policy-theory/foreign-policy-management/270-2012-05-19-23-22-09> (Ημερομηνία Πρόσβασης 1/8/2012).
26. Walker Joshua W., *Learning Strategic Depth: Implications of Turkey's New Foreign Policy Doctrine*, INSIGHT TURKEY, Volume 9, Number 3, 2007, http://files.setav.org/uploads/Pdf/insight_turkey_vol_9_no_3_2007_joshua_walker.pdf (Ημερομηνία Πρόσβασης 11/6/2012).
27. Αγγελόπουλος Γιώργος, *Τουρκία και Συρία παίζουν με τη φωτιά*, ΤΑ ΝΕΑ online, 25 Ιουνίου 2012, <http://www.tanea.gr/kosmos/article/?aid=4732309> (Ημερομηνία Πρόσβασης 3/7/2012).
28. Bostom G. Andrew, *Turkish "Tolerance" of Jews, A Sobering Historical Assessment*, <http://www.answering-islam.org/NonMuslims/turkish-tolerance-jews.pdf> (Ημερομηνία Πρόσβασης 25/7/2012).
29. Βοσπορίτης Κ., *Το Συνέδριο της Συριακής Αντιπολίτευσης στην Τουρκία*, Παρατηρητήριο Τουρκίας, 6/6/2011 <http://paratiritirio-tourkias.blogspot.gr/2011/06/blog-post.html> (Ημερομηνία Πρόσβασης 31/7/2012).
30. Γιαννακόπουλος Βασίλης, *Τουρκία και Αραβική Άνοιξη*, GeoStrategy, 27 Μαρτίου 2011, <http://www.geostrategy.gr/pdf/20120327%20Turkey%20&%20Arab%20Spring.pdf> (Ημερομηνία Πρόσβασης 25/7/2012).
31. Ευρυβιάδης Μάριος, *Εκλογές στην Τουρκία και οι σχέσεις με το Ισραήλ*, Geopolitics & Daily News, 12 Ιουνίου 2011, <http://gdailynews.wordpress.com/2011/06/12/%CE%BC%CE%AC%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%85%CE%B2%CE%B9%CE%AC%CE%B4%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%BA%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AD%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA/> (Ημερομηνία Πρόσβασης 1/8/2012).
32. Ιακωβίδης Σάββας, *Υπάρχει και η Κουρδική Άνοιξη*. Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών & Διεθνών Αναλύσεων, 05/08/2012, http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=2162:05082012-----&catid=42:2010-01-11-15-12-16&Itemid=92 (Ημερομηνία Πρόσβασης 5/6/2012).
33. Ιακώβου Χρήστος, *Νεοοθωμανικός ηγεμονισμός με στρατηγικό βάθος*, Πολίτης, 30/5/2010, <http://www.ifestosedu.gr/109%20%CE%9D%CF%84%CE%B1%CE%B2%CE%BF%CF%8D%CF%84%CE%BF%CE%B3%CE%BB%CE%BF%CF%85%20%CE%A3%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%B2%CE%AC%CE%B8%CE%BF%CF%82.htm#> (Ημερομηνία Πρόσβασης 2/6/2012).
34. Καλεντερίδης Σάββας, *Η Τουρκία δεν αντιλαμβάνεται πως έχει η ίδια πρόβλημα*, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών & Διεθνών Αναλύσεων, 13/4/2012, http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1809:14042012-&catid=42:2010-01-11-15-12-16&Itemid=92 (Ημερομηνία Πρόσβασης 4/7/2012).

35. Καλεντερίδης Σάββας, *Θα δοκιμαστεί η τουρκική εξωτερική πολιτική*, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών & Διεθνών Αναλύσεων, 29/05/2012, http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1948:29052012-----&catid=42:2010-01-11-15-12-16&Itemid=92 (Ημερομηνία Πρόσβασης 26/7/2012).
36. Καραγιάννης Ελευθέριος, *Νταβούτογλου και Τουρκική Εξωτερική Πολιτική*, Διπλωματικό Περισκόπιο, 3 Ιουνίου 2010, http://www.diplomatikoperiskopio.com/index.php?option=com_content&view=article&id=570:2010-06-03-09-22-18&catid=39:2008-05-31-14-19-42&Itemid=65 (Ημερομηνία Πρόσβασης 15/6/2012).
37. Καραγιάννης Μάνος, *Τι κρύβει η κρίση Ισραήλ-Τουρκίας;*, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών & Διεθνών Αναλύσεων, 30/05/2011, http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=924:29052011-ti-k-&catid=42:2010-01-11-15-12-16&Itemid=92 (Ημερομηνία Πρόσβασης 6/6/2012).
38. Καραμπελιάς Γεράσιμος, *Από τη Σκύλλα στη Χάρυβδη. Η εμφάνιση της νέο-οθωμανικής ιδεολογίας στην τουρκική πολιτική σκηνή και ο εγκλωβισμός της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής*, Άρδην, Τεύχος 73, 2010, <http://www.ardin.gr/?q=node/1544> (Ημερομηνία Πρόσβασης 3/7/2012).
39. Κωνσταντινίδης Στέφανος, *Το πολιτικό Ισλάμ*. Άρδην, Τεύχος 72, 2010, <http://www.ardin.gr/?q=node/177> (Ημ. πρόσβασης 1/6/2012).
40. Μάζης Θ.Ι., *Μια Νταβουτογλιανή προβοκάτσια με ασύλληπτες θερμές επιπτώσεις για την Ν/Α Μεσόγειο*, Ανιχνεύσεις, 9/6/2011, <http://www.anixneuseis.gr/?p=6438> (Ημερομηνία Πρόσβασης 2/8/2012).
41. Μασσαβέτας Αλέξανδρος, *Φάκελος Τουρκία-Ισραήλ: Το χρονικό του «Χωρισμού»*, News Time, <http://www.newstime.gr/?i=nt.el.article&id=18979> (Ημερομηνία Πρόσβασης 3/8/2012).
42. Μηνάγιας Χρήστος, *«Τουρκο-ισλαμικός εθνικισμός και εξελίξεις στη Συρία»*, GeoStrategy, 17 Απριλίου 2012, <http://www.geostrategy.gr/pdf/20120417%20Turkey%20&%20Syria.pdf> (Ημερομηνία Πρόσβασης 30/6/2012).
43. Μηνάγιας Χρήστος, *Η ιδεολογική σφραγίδα και τα γεωστρατηγικά αδιέξοδα της «Νέας» Τουρκίας*, ΣΕΕΘΑ, <http://www.seetha.gr/arthra-tes-seetha/arthra-tou-seetha/eideologikesphragidakaitageostrategikaadiexodatesneastourkias.html> (Ημερομηνία Πρόσβασης 30/7/2012).
44. Μηνάγιας Χρήστος, *Η όξυνση των σχέσεων Τουρκίας-Ισραήλ και οι επόμενες κινήσεις της Άγκυρας*, GeoStrategy, 7 Σεπτεμβρίου 2011, <http://www.geostrategy.gr/pdf/20110907%20TUR%20Vs%20ISR.pdf> (Ημερομηνία Πρόσβασης 3/8/2012).
45. Μηνάγιας Χρήστος, *Τουρκία: Πολιτική σοφία ή γεωστρατηγικά αδιέξοδα;*, OnAlert, 5/10/2011, http://www.onalert.gr/default.php?pname=Article&catid=6&art_id=8754 (Ημερομηνία Πρόσβασης 28/5/2012).
46. Μηνάγιας Χρήστος, *Τουρκο-ισλαμισμός και κουρδικό πρόβλημα*, ΣΕΕΘΑ, <http://www.seetha.gr/arthra-tes-seetha/arthra-tou-seetha/tourkoislamismoskaikourdikoproblema-2.html> (Ημερομηνία Πρόσβασης 2/6/2012).

47. Μυστακίδου Λιάνα, *Η αλήθεια για τις Μειονότητες*, Λόγιος Ερμής, 30 Ιανουαρίου 2012, http://logioshermes.blogspot.com/2012/01/blog-post_9516.html (Ημερομηνία Πρόσβασης 1/8/2012).
48. Nazemroaya Darius Mahdi, *Ο σπινθήρας για άναμμα τουρκικού εμφυλίου πολέμου μέσω του συριακού τέλματος*, *Ινφογνώμων Πολιτικά*, 16 Αυγούστου 2012, http://infognomonpolitics.blogspot.gr/2012/08/blog-post_1371.html (Ημερομηνία Πρόσβασης 30/8/2012).
49. Παπαδόπουλος Ανδρεστίνος, Δρ., *Τουρκία, Ισραήλ, Κύπρος-Ένα εκρηκτικό τρίγωνο*, *Διπλωματικό Περισκόπιο*, 3 Οκτωβρίου 2011, http://www.diplomatiko-periskopio.com/index.php?option=com_content&view=article&id=847:2011-10-03-08-30-29&catid=39:2008-05-31-14-19-42&Itemid=65 (Ημερομηνία Πρόσβασης 2/7/2012).
50. *Προς αναθέρμανση των Σχέσεων Ισραήλ-Τουρκίας*, *Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών & Διεθνών Αναλύσεων*, 31/07/2012, http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=2147:31072012-----&catid=42:2010-01-11-15-12-16&Itemid=92 (Ημερομηνία Πρόσβασης 5/8/2012).
51. *Σε νέα φάση η σύγκρουση Τουρκίας-Ισραήλ. Τούρκος εισαγγελέας επιδιώκει τη σύλληψη 174 Ισραηλινών*, *Ινφογνώμων Πολιτικά*, 13 Οκτωβρίου 2011, <http://infognomonpolitics.blogspot.gr/2011/10/174.html> (Ημερομηνία Πρόσβασης 3/8/2012).
52. Σέκερης Γεώργιος Ε., *«Νέο-οθωμανικές» φιλοδοξίες στην ευρύτερη Μέση Ανατολή*, *Διπλωματικό Περισκόπιο*, 4 Οκτωβρίου 2011, http://www.diplomatiko-periskopio.com/index.php?option=com_content&view=article&id=849:l-r-&catid=39:2008-05-31-14-19-42&Itemid=65 (Ημερομηνία Πρόσβασης 19/6/2012).
53. Σέκερης Γεώργιος Ε., *Η Τουρκία σε αναζήτηση ρόλου*, *Διπλωματικό Περισκόπιο*, 8 Ιουνίου 2012, http://www.diplomatikoperiskopio.com/index.php?option=com_content&view=article&id=940:2012-06-08-18-59-23 (Ημερομηνία Πρόσβασης 8/7/2012).
54. Σέκερης Γεώργιος Ε., *Νέοι Τουρκικοί Προσανατολισμοί*, *Διπλωματικό Περισκόπιο*, 7 Σεπτεμβρίου 2008, http://www.diplomatikoperiskopio.com/index.php?option=com_content&view=article&id=252:2008-09-07-19-40-17&catid=39:2008-05-31-14-19-42&Itemid=65 (Ημερομηνία Πρόσβασης 29/6/2012).
55. Σέκερης Γεώργιος Ε., *Οζάλ, Ερντογάν και η νέα τουρκική πολιτική*, *Διπλωματικό Περισκόπιο*, 11 Μαρτίου 2009, http://www.diplomatikoperiskopio.com/index.php?option=com_content&view=article&id=363:2009-03-11-07-41-16&catid=39:2008-05-31-14-19-42&Itemid=65 (Ημερομηνία Πρόσβασης 21/7/2012).
56. Σπυρίδου Η. Δώρα, *Όλα όσα πρέπει να γνωρίζετε για το Ισλάμ*, *AKTINES*, 10 Απριλίου 2010, http://aktines.blogspot.gr/2010/04/blog-post_9522.html (Ημερομηνία Πρόσβασης 3/8/2012).

57. Τζανέτος Γρηγόρης, *Η ανάπτυξη του «Στρατηγικού Βάθους» της Τουρκίας και οι συνέπειες στις ελληνο-τουρκικές σχέσεις*, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών & Διεθνών Αναλύσεων, 04/08/2010, http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=237:04082010-I-r-&catid=37:2010-01-11-14-03-41&Itemid=88 (Ημερομηνία Πρόσβασης 3/8/2012).
58. Τζιάρρας Ζήνωνας, *Η Τουρκική Περιφερειακή Πολιτική Ασφαλείας σε Νέο Γεωπολιτικό Περιβάλλον*, Strategy International, SI Research papers, Ιούνιος 2012, <http://warwick.academia.edu/ZenonasTziarras/Papers/1779598/> (Ημερομηνία Πρόσβασης 30/8/2012).
59. *Τι βρίσκεται πίσω από την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας-10 Ankara87*, Αντίβαρο, <http://www.antibaro.gr/2010/12/2554> (Ημερομηνία Πρόσβασης 1/6/2012).
60. Χαρίτος Γαβριήλ, *Ο ενεργειακός «γάμος» Κύπρου-Ισραήλ και η Τουρκία*, THEINSIDER, 28 Σεπτεμβρίου 2011, http://www.theinsider.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=15802:the-energy-qmarriageq-kyprouisrail-and-turkey&catid=55:cyprus&Itemid=78 (Ημερομηνία Πρόσβασης 29/7/2012).
61. Χαρίτος Γαβριήλ, *Σύγκρουση Τουρκίας-Ισραήλ : Πού κρύβεται η απάντηση της κρίσης;*, THEINSIDER, Τελ Αβίβ, 6 Σεπτεμβρίου 2011, http://b.theinsider.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=15242:turkey-israeli-conflict-that-underlies-the-response-to-the-crisis&catid=76:arthografeia&Itemid=122 (Ημερομηνία Πρόσβασης 3/6/2012).

Συνέδρια:

Turkey's Foreign Policy in a Changing World, International Conference, Oxford, 30 April-2 May 2010, <http://www.sant.ox.ac.uk/seesox/workshopreports/ReportfromTFPconf.pdf> (Ημερομηνία Πρόσβασης 2/8/2012).

Μελέτες:

Σύνθεση Επιτροπής Μελετών-Ερευνών του ΣΕΕΘΑ, *«Συνέπειες στο τουρκικό κατεστημένο από την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση»*, ΣΕΕΘΑ, http://www.seetha.gr.index2php?option=com_contents&do_pdf=1&id=98 (Ημερομηνία Πρόσβασης 12/5/2012).

Διαδικτυακές Πηγές:

1. <http://ifestosedu.gr/>
2. <http://wikileaks.org/>